

Politik för en rödgrön omställning
EKO-EKOGRUPPENS SLUTRAPPORT 2015

Innehåll

Inledning.....	4
----------------	---

1. Vår uppgift **6**

1.1 Det är nu det gäller	6
1.2 Det är nu vi kan bygga vår framtid.....	7
1.3 Solidaritet och ansvarstagande	7
1.4 Klimatet, men inte enbart	8
1.5 Realistiskt och radikalt omställningsprogram.....	8
1.5.1 Pragmatiska reformer.....	9
1.5.2 Radikala reformer	9
1.6 Tillsammans – en jämlik omställning.....	9
1.7 Organiserat och demokratiskt.....	10
1.8 Kreativt.....	11
1.9 Omställning både uppe och nere	11
1.10 Skillnaden mellan rödgrönt och grönt.....	11
1.11 Vänsterpartiets uppgift som klimatparti	12

2. Våra utgångspunkter **15**

2.1 Kapitalismen och miljön	15
2.1.1 Externalisering och exploatering	15
2.1.2 Rekyleffekter.....	16
2.1.3 Ekonomisk makt ger politisk makt	17
2.1.4 Ojämlighetens pris	18
2.1.5 Att verka inom och utom systemet	18
2.2 Den sociala metabolismen	19
2.3 Ekologisk ekonomi.....	20
2.4 Globala maktförhållanden	21
2.5 En demokratisk, ekologisk och feministisk socialism.....	23

3. Vår politik	24
3.1 Ekologisk-ekonomisk politik.....	24
3.1.1 Klimatbudget för ordning och reda i klimatpolitiken.....	24
3.1.2 Cirkulär och kollaborativ ekonomi	25
3.1.3 Från offentlig nöd till gemensamt välbefinnande.....	28
3.1.4 Skatter och andra ekonomiska styrmedel.....	29
3.1.5 Investera, divestera, sluta subventionera.....	31
3.1.6 Att mäta hållbar utveckling och välbefinnande.....	34
3.1.7 Lokala ekonomier och lokalsamhället	36
3.2 Resurshushållning.....	39
3.2.1 Rättvist miljöutrymme	39
3.2.2 Hållbar matproduktion	41
3.2.3 Ekosystemtjänster	44
3.2.4 Skogen och biomassan	46
3.2.5 En ekologisk-ekonomisk mineralpolitik	47
3.3 Arbete och företagande	48
3.3.1 Gröna jobb och arbetstidsförkortning	48
3.3.2 Hållbar industriproduktion.....	51
3.3.3 Samverkan och ägande.....	54
3.3.4 Medvetna teknikval	55
3.4 Att bygga om samhället	58
3.4.1 Samhällsplanering för hållbara habitat	58
3.4.2 Energieffektivisering och energibesparing.....	70
3.4.3 Hållbara transporter.....	71
3.5 Ett globalt klimatavtal	76

Reservationer 78

Ulla Anderssons och Marie Engström Rosengrens gemensamma reservationer:.....	78
Ulla Anderssons reservationer.....	80
Marie Engström Rosengrens reservation	81
Mikael von Knorrings reservation.....	82

Inledning

Vänsterpartiets Kongress 2012 beslutade att partiet skulle inleda ett programarbete för att ta fram ett ekologiskt-ekonomiskt program som ”visar hur social välfärd och global rättvisa kan uppnås inom ramen för ekologiskt hållbara gränser”.

En programgrupp med kortnamnet Ekoeko tillsattes efter kongressen och denna grupp har sedan andra halvan av 2012 arbetat med att identifiera de centrala utmaningarna för att därefter dra upp de politiska linjerna till ett ekologiskt-ekonomiskt program.

I och med denna rapport, med bilagor, har vi fullgjort huvuddelen av vårt arbete: att lägga grunden för Vänsterpartiets ekologisk-ekonomiska omställningsprogram.

Medlemmar i programgruppen har varit Ulla Andersson, Erik Berg, Marie Engström Rosengren (2013-2015), Moa Forstorp (2012-2014), Erik Hegelund (2012-2013), Jens Holm, Anna Hövenmark, Mikael von Knorring (2013-2015), Emma Wallrup och Rikard Warlenius. Anna Hövenmark har varit gruppens ordförande. Ovärderligt stöd har erhållits från Enheten för politikutveckling via Tommy Jansson, Anna Persson och John Hörnquist.

Ekoeko-gruppen har sammanträtt vid 29 tillfällen och under arbetets gång har gruppen lagt fram två delrapporter som tillställts partistyrelsen. Utöver det har ett stort antal interna PM författats och diskuterats inom programgruppen. På Vänsterpartiets debattsida har vi inbjudit till en bredare debatt kring våra förslag (en satsning som dock dessvärre kom igång lite sent). Vi har presenterat vårt arbete och våra tankegångar på möten i lokalorganisationer såväl som på större partiträffar som Vänsterdagarna. Vi har medverkat i paneler på Socialistiskt forum och i antologier.

Den första delrapporten från Ekoeko sändes på remiss för att inhämta synpunkter från partiets lokalorganisationer i januari 2013. Fokus låg i denna första delrapport på att ge en ”beskrivning av utgångsläget gällande både ekonomi och ekologi”. Detta innefattade de ekologiska risker, kriser och öppningar vi står inför samt de ekonomiska processer som interagerar med och bidrar till de ekologiska kriserna. Rapporten fick ett stort gensvar och ett stort antal mycket kvalitativa remissvar inkom från lokalorganisationerna.

Under arbetets gång har partistyrelsens uppdrag till programgruppen delvis omformulerats. Då nuvarande partistyrelse avser att själv lägga fram ett programförslag till partiet har programgruppen i slutändan givits i uppdrag att i form av denna slutrapport överlämna sina slutsatser och rekommendationer till partistyrelsen.

Vi har i denna rapport disponerat framställningen i tre delar:

1. Vår uppgift

Vi tycks vara på väg in i en situation av allt värre kriser, så vilket är då vårt alternativ? Vad bör göras? Samhället måste ställas om fort. Det är en utmaning men också en historisk möjlighet att bygga en bättre värld. I det här kapitlet beskriver vi hur en omställning bör gå till och vilken uppgift Vänsterpartiet har i den omställningen.

2. Våra utgångspunkter

Här lyfter vi de teoretiska perspektiv som vi anser bör utgöra basen för partiets förståelse av de ekologiska kriserna och hur dessa är kopplade till det ekonomiska systemet och den globala produktionsordningen.

3. Vår politik

Här lyfter vi konkreta reformförslag och politiska vägval inom alla sakområden som sätter oss på spåret till en hållbar rödgrön och ekosocialistisk ekonomi.

I och med denna rapport, med bilagor, har vi fullgjort huvuddelen av vårt arbete: att lägga grunden för Vänsterpartiets ekologisk-ekonomiska omställningsprogram.

Tack för oss.

1. Vår uppgift

Vilken roll ska Vänsterpartiet spela i Sveriges klimat- och miljöomställning? Hur vill vi uppfattas och vad vill vi säga? Ska miljö- och klimatfrågorna framgent vara ett av våra starka kort måste de hänga tätt samman både med våra övergripande berättelser och med de analyser vi gör av de övergripande ekonomiska strukturer som villkorar och styr maktrelationer och utvecklingsriktningar i samhället.

I den här texten har vi försökt ta ett samlat grepp och skissa på en linje som kan hänga ihop med vilken sorts politisk roll Vänsterpartiet kan spela i stort, hur vi ser på och beskriver världen (vår ”berättelse”) och hur vi mobiliserar stöd för våra frågor. Detta bildar därmed en form av ”framing” för våra politiska förslag inom detta område.

1.1 Det är nu det gäller

Om IPCC:s analys stämmer lever vi idag i en tid som mänskligheten kommer se tillbaka på och analysera också om tusen år. Låter vi klimatförändringarna skena iväg, finns det inga ekosystem i världen som kommer stå oskadda, med allt vad det betyder för människors livsvillkor. Det står stora saker på spel.

Forskningen pekar med osedvanlig samstämmighet mot att klimatfrågan idag befinner sig i skarpt läge och att det är nu som en omställning måste ske – utan att samtidigt överskrida andra gränser och miljömål. Ju längre det dröjer desto mindre blir chanserna att undvika en katastrof.

Vi talar om att klimatfrågan är akut. Här och nu. Den kräver handling och ansvarstagande. Den ställer krav på oss och alla andra att ta den på allra största allvar. Därför vill vi att Vänsterpartiet tar ställning och deklarerar att vi från och med nu är ett klimatparti, som sätter klimatfrågan högst på vår agenda. Det är att ta ansvar. Vad gör de andra partierna? Tar de samma ansvar?

Klimatfrågan kräver att vi på en och samma gång tacklar uppgiften att bygga upp ett helt nytt energisystem och att fasa ut eller bygga om de samhällseliga processer som ger upphov till utsläppen av växthusgaser. Eftersom förbränning av kol och olja utgör basen i den industriella ekonomin återfinns de processer som måste förändras inom alla samhällsområden: transporterna, industriproduktionen, materialbearbetningen, jordbruket, byggandet, uppvärmningen osv. Vi måste alltså ställa om i stort sett varenda sektor – på en och samma gång. Att göra det förutsätter tekniskskiften och byten av infrastrukturer, men det förutsätter även andra typer av skiften: sociala, psykologiska, politiska och ekonomiska.

För vår del innebär detta att vi arbetar med klimatbudgetar som ett skarpt verktyg för att sätta siffror på årliga utsläppsminskningar inom varje sektor samt de åtgärder som måste till för att uppnå utsläppsminskningarna. För klimatfrågan går att räkna på och vi måste ta oss vidare från adjektiv till siffror. Vi stämmer av vår ekonomiska politik och andra politikförslag mot klimatbudgetens ramar, både i riksdagen och på kommunal nivå.

1.2 Det är nu vi kan bygga vår framtid

Klimatfrågan innebär inte bara en allvarlig och akut utmaning. Det är också en historiskt unik möjlighet att tillsammans bygga ett bättre och mer hållbart samhälle. Den omställning vi vill genomföra leder till ett rikare, mer jämlikt och demokratiskt samhälle med utvecklad välfärd och ökad livskvalitet där ekonomin drar åt samma håll som de ekologiska och sociala behoven istället för att, som idag, undergräva dem.

Det hållbara rödgröna samhället är ett samhälle där alla har möjlighet till sysselsättning och inkomst i utvecklande och meningsfull verksamhet. Där makten över energi-produktionen fördelas på fler. Där den lokala ekonomin stärks genom cirkulärekononiska kretslopp. Där lokala banker och små företag växer i betydelse istället för giriga jättebanker och multinationella koncerner.

Där vi har mer resurser till offentliga tjänster som vård, skola och omsorg. Där kollektivtrafiken förbättrats, där städerna blir enklare att röra sig i till fots och med cykel. Där miljonprogrammen upprustas och utvecklas till spjutspetsar för hållbarhet. Där jordbruket fungerar i samklang med ekosystemen och medverkar till att underhålla naturens ekosystemtjänster utan att bidra till övergödning eller giftspridning. Där pensionskapitalet endast investeras där det är samhällsekonomiskt hållbart och bidrar till omställningen. Där skattesubventioner går till det som är bra för miljö och människor istället för att gynna fossilindustrin. Där forskning och utveckling är inriktad på teknikutveckling som bidrar till ökad hållbarhet. Där det skapas marknader för långsiktiga privata investeringar i miljöteknik och omställning. Där information och kunskap görs tillgängliga som kollektiva nyttigheter.

Det är nu vi kan ta möjligheten att bygga det samhället. Gör vi det kan vi styra vårt eget öde. Men då måste vi handla. Klimatkrisen är ett historiskt formativt ögonblick där vi måste välja väg. Om vi väntar och skjuter ombyggnaden framför oss kommer vi istället att drabbas av utvecklingen. Vi tvingas då att försöka hantera de oerhört allvarliga och farliga konsekvenserna av vår brist på handling, istället för att förekomma dem med förändringar till ett hållbart samhälle.

Vid sidan av att inse krisens allvar är detta vårt huvudbudskap: det är nu vi har chansen att bygga ett bra samhälle för alla. Kris, men också hopp. Det är nu det gäller.

Det är nu vi har chansen att bygga ett bra samhälle för alla. Kris, men också hopp. Det är nu det gäller.

1.3 Solidaritet och ansvarstagande

Vi kan inte lämpa över problemen på kommande generationer och Sverige kan inte fly sitt ansvar genom att låta andra axla omställningsbördan åt oss. Vi kan inte heller vänta och tveka genom att skylla på att inte alla andra tar samma ansvar. Varje land måste bära sin del av omställningen oberoende av vad andra gör. Sverige som är ett av världens rikaste länder måste ta täten för att ställa om till nollutsläpp. Det är en solidarisk politik i praktiken. Det är att förhindra flyktingkatastrofer innan de behöver uppstå.

Vänsterpartiet står upp för solidariteten med andra folk, med fattiga länder och med våra barn genom att ta ansvar för en snabb klimatomställning i linje med vad forskningen pekar på är nödvändigt för att ha en chans att klara det kritiska tvågradersmålet.

1.4 Klimatet, men inte enbart

På samma gång som vi måste tackla klimatfrågan med tillräckligt kraftfulla åtgärder får inte det leda oss in i en situation där våra lösningar på en av de akuta miljökriserna för oss djupare in i andra återvändsgränder. Ett exempel på de målkonflikter som ständigt uppkommer är försöken att ersätta fossila fordonsbränslen med biobaserade bränslen. Ett sådant bränsleskifte kan i praktiken resultera i fördjupade hot mot den biologiska mångfalden, markanvändningen, regnskogen, kvävecykeln och livsmedelstryggheten. En omfattande utbyggnad av sol- och vindkraft rymmer också det målkonflikter som inte på något vis är självklara hur man ska hantera, såsom intrång i känsliga naturområden, förändrad landskapsbild och vattenkraftens roll.

Att byta bränsle i bensintanken kan vara en lösning på ett delproblem samtidigt som det i det större perspektivet innebär ett ytterligare förvärrat läge – och inte en lösning överhuvudtaget. Det är därför en nödvändighet för alla som tar miljökriserna på allvar att vara medvetna om helheten, också utanför den delfråga man engagerar sig i och jobbar med. Det är också nödvändigt med en öppenhet för att det även kan fordras helt andra typer av åtgärder än att byta en energibärare mot en annan, det kan även krävas förändrade sätt att leva; att vi gör saker *annorlunda*, att vi gör *andra saker*. Den bästa miljöbilen är den som inte körs alls utan kan ersättas med buss eller cykel. Men för att ett sådant skifte ska vara praktiskt realistiskt för individen måste samhället ta ett ansvar för att se till att rätt infrastruktur kommer på plats. Är det avsevärt krångligare, för dyrt och mindre tillförlitligt att resa kollektivt då kommer de flesta (som har ett val) fortsätta att ta bilen. Hur man än vänder och vrider på ansvaret för att omställningen ska ske kommer bollen tillbaka till samhället: det är på samhällsnivå som strukturer och institutioner måste förändras. Politiken måste fatta tydliga och kraftfulla beslut som ger tydliga spelregler och en tydlig inriktning.

1.5 Realistiskt och radikalt omställningsprogram

Hittills har både Vänsterpartiet och alla andra partier bara diskuterat halva omställningar: hur vi kan sänka lite utsläpp här och lite utsläpp där. Det är en början, men det behövs mycket mer: Sverige behöver planera för en hel omställning. Utsläppen måste ner till nära noll.

För att uppnå det behöver flera stora, långsiktiga omställningsprocesser sättas igång så snart som möjligt. Stora reformer måste implementeras och ny infrastruktur måste på plats som ersätter dagens fossilberoende infrastruktur. Det är ett stort politiskt ombyggnadsprojekt, men det är alls inte omöjligt: vi vet var vi står och vart vi måste ta oss. Vänsterpartiets uppgift som klimatparti är att ha de konkreta förslagen på reformer inom ramen för ett övergripande omställningsprogram som kan ta oss hela vägen.

1.5.1 Pragmatiska reformer

Vi kan inte låta omställningen haka upp sig på politisk prestige, det står för stora saker på spel för att inte ta varje steg framåt som går, så snabbt det går. Vår utgångspunkt är därför att lägga pragmatiska och handfasta reformförslag som utformas för att kunna vinna brett politiskt stöd med de politiska förutsättningar som finns idag, och som kan genomföras.

Vi har en klar idé om hur vi vill att omställningen ska se ut, men vi räknar med att den omställning Sverige faktiskt genomför också kommer präglas av många andra. Vi undviker att fastna vid politiska symbolstrider om de har begränsad betydelse på de faktiska utsläppen, vi är inriktade på att finna lösningar och vägar framåt.

Vi undviker att fastna vid politiska symbolstrider om de har begränsad betydelse på de faktiska utsläppen, vi är inriktade på att finna lösningar och vägar framåt.

1.5.2 Radikala reformer

Ska Sverige genomföra en fullständig omställning till nollutsläpp och verklig hållbarhet behöver vi samtidigt synliggöra att det behövs större förändringar än vad som är politiskt möjligt att få igenom idag givet frånvaro av krisinsikt och bristande politisk mognad hos andra partier. Vi lägger därför också förslag på mer långtgående och långsiktiga radikala reformer som vi vet inte kan genomföras idag. Målet med detta är strategiskt: att förskjuta den politiska spelplanen, vrida debatten och att peka ut specifika problem där de ”pragmatiska” reformerna inte räcker till. Vi visar att vi måste gå längre.

Framförallt måste ekonomin förändras. Det ekonomiska systemet – hur vi producerar, vad vi producerar, hur vi beslutar vad som ska produceras – är mer än något annat den avgörande nyckeln som kan antingen möjliggöra eller omöjliggöra en omställning till ett hållbart samhälle. Och här har vi inga val: vi måste ha ett ekonomiskt system som respekterar de ekologiska begränsningarna på samma gång som den kan förse människor med de nyttigheter som är förutsättningar för ett bra liv och garantera en rättvis fördelning.

Ett omställningsprogram för att bygga ett hållbart Sverige är den största samhällsbyggnadssatsningen vårt land gett sig in på i modern tid. I sina ambitioner är det närmast fråga om ett nationellt ”månprogram”. Detta program innebär ett stort åtagande, men det är också en unik möjlighet för vårt land och det finns skäl att vara optimistisk om vad vi kan uppnå.

1.6 Tillsammans – en jämlik omställning

Omställningen till ett hållbart samhälle innebär att vi står inför en stor utmaning. Vi måste omforma fundamentala processer i samhället för att kunna komma ner till nollutsläpp av växthusgaser. Det handlar om sådant som hur vi rör oss (till exempel transportslag, reselängd, frekvens, stadsplanering och regionstrukturer), hur vi handlar, hur och var vi producerar, var vi hämtar energi och råvaror från, hur vi äger och planerar, med mera.

Den historiska erfarenheten visar att sådana stora samhällsomställningar kan vinna brett stöd, men en förutsättning är att vi gör dem tillsammans och delar lika på bördor-

De flesta människor är beredda att dra sitt strå till stacken om rätt förutsättningar ges och man upplever att inte andra smiter undan.

na. De flesta människor är beredda att dra sitt strå till stacken om rätt förutsättningar ges och man upplever att inte andra smiter undan. Förutsättningen för att en majoritet ska vara beredd att stödja en politik som innebär exempelvis att avstå från en del bil- och flygresor är att vi vet att alla gör det här tillsammans.

Att dela lika på bördorna innebär att de som har störst fotavtryck och tar mest resurser i anspråk – höginkomsttagare och makthavare – också är de som måste ställa om mest. Det är inte låginkomsttagaren som ska känna ett dåligt klimatsamvete eller utsättas för skuldbeläggande.

Jämlikheten är en förutsättning också i ett annat avseende: en jämlikare fördelning av resurser är det enda sättet att kombinera en kraftigt minskad total resursanvändning med en hög materiell standard för alla.

Det måste vara tydligt för alla som vill ha ett rättvisare samhälle att en rödgrön omställning kan vara ett steg i riktning mot en mer jämlik fördelning av resurser, frihet och ekonomiska och praktiska förutsättningar.

Både stad och land ska leva och gå att leva i. Sverige ska hänga ihop, ekonomin ska fungera överallt, infrastruktur ska finnas för alla. Samma lösningar kan inte heller tillämpas överallt och samma krav kan inte ställas överallt. I Stockholm ska det vara svårt att köra bil och enkelt att ta sig fram utan bil. På landsbygden är bilen svår att klara sig utan.

1.7 Organiserat och demokratiskt

För att kunna ställa om på ett sätt som inte leder till kaos, ökade ojämlikheter och orättvisor och några få som tjänar stora pengar medan andra tvingas till stora uppoffringar, och för att alls lyckas gå i mål inom den tidsrymd vi har att spela med, så måste omställningen ske genom en demokratisk organisering och demokratiska beslut. Vi vill se att klimatfrågan ständigt hålls levande på alla politiska nivåer. De lokala omställningsåtgärderna måste diskuteras och vara levande frågor i demokratiska organ, i folkrörelser, på arbetsplatser, i kvarter och byalag.

En organiserad omställning skapar tydliga förutsättningar för alla aktörer. Går det, som exempel, att veta hur energipriset kommer att utvecklas under en tioårsperiod därför att det finns en politiskt fastlagd successiv prisökning på alla icke förnyelsebara energikällor, då går det också för alla marknadsaktörer och enskilda konsumenter att investera i förnyelsebart med större tillförsikt. Utbyggnaden av förnyelsebara alternativ till fossila bränslen behöver inte präglas av den ryckighet som gäller idag.

En organiserad omställning innebär att vi konfronterar en del centrala kapitalistiska principer, men också att specifika kapitalintressen utmanas. Det krävs med all sannolikhet en serie konflikter med fossilkapitalet, de aktörer som har ett ekonomiskt intresse av att vi fortsätter att vara beroende av fossila bränslen.

Kapitalets behov av exponentiell ekonomisk tillväxt kan inte tillåtas hålla oss alla som gisslan. Tillväxten är ett mål som måste underordnas klimatomställningen, endast den

tillväxt som går att förena med omställning till ett hållbart samhälle med nollutsläpp kan accepteras i en organiserad klimatomställning.

1.8 Kreativt

Samtidigt som vi utgår från dagens teknik och inte några lösa och naiva förhoppningar om framtida teknofixar, så ser vi också att vi i en framgångsrik omställning med nödvändighet måste göra en del saker som aldrig har gjorts förut. Vi har till exempel aldrig tillverkat stål i full skala utan stora utsläpp av koldioxid.

Politiska förslag, organiserad omställning av sektorer och teknikupphandling som driver på och tekniska genombrott som skapar marknader för teknikskiften kommer spela en stor roll.

Många kommer behöva tänka kreativt och helt nytt för att klara minskningsmålen. För den gemensamma samhällsplaneringen innehåller inte svaren på hur allt ska göras, den innehåller kraven, villkoren.

Själva teknikomställningen är beroende av många yrkesgrupper som inom olika områden använder sin höga utbildningsnivå och förmåga till kreativt nytänkande för att finna nya lösningar. Därför utgör omställningen också en startsignal till en ny ”kreativ våg”. En del av de uppgifterna är av samma slag som då vi för första gången skickade människor till månen: det är inget vi kan göra själva, men Sverige behöver vara ett av de länder som med bestämd hand driver på den tekniska utvecklingen.

1.9 Omställning både uppe och nere

Ansvar för att genomföra omställningen är delat mellan stat och kommuner, offentligt och privat, producenter och konsumenter. Den omställning vi vill se lägger ett stort ansvar på kommunerna och ger nya planeringsförutsättningar till privat sektor.

Detta är en mycket välbeprövad svensk modell. Staten sätter ramar, ger ekonomiska och institutionella förutsättningar och anger förändringsriktning. Kommunerna har till uppgift att genomföra, utifrån lokala förutsättningar och egna bedömningar. Samma lösningsrecept bör inte tillämpas överallt. Tvärtom kan vi se många olika vägar för att lösa omställningsutmaningarna.

1.10 Skillnaden mellan rödgrönt och grönt

Vi har här beskrivit delar i det som skiljer en ”rödgrön omställning” från en typisk ”grön omställning”. Vi ser inte att ett hållbart samhälle är möjligt att uppnå om vi inte samtidigt bygger ett jämlikt samhälle, utvecklar den ekonomiska demokratin, tillämpar ett stort mått av styrning av ekonomin och produktionen och utmanar principer som är grundläggande i den kapitalistiska ekonomin. En rödgrön omställning innebär att vi lyfter fram jämlikhet, solidaritet, organisering och demokrati som röda trådar i en framgångsrik omställning till ett hållbart samhälle. Den gröna omställningen saknar dessa nödvändiga komponenter.

Samtidigt räcker inte heller en ”röd” omställning. Det gröna perspektivet i vår omställning är ett erkännande av att socialismen inte är alltings lösning. Vi sätter inte vår tilltro till teknik som ännu inte finns för att slippa ta i jobbiga frågor. Vi utgår från ekologiska principer, ekosystemens bärkraft och klimatforskningens prognoser och låter detta bilda ramarna för vår politik.

Det måste till en röd och grön omställning för att nå ett hållbart samhälle. Vänsterpartiet ska vara det rödgröna partiet i Sverige.

1.11 Vänsterpartiets uppgift som klimatparti

Sverige behöver en rörelse för klimatomställning som är lika bred och välorganiserad som EMU-motståndet var. Det finns inte idag, men förutsättningarna för att bygga den finns. Vänsterpartiet, som det rödgröna klimatpartiet, har en viktig roll att spela i det.

Därför kommer vi att behöva vara uttryckliga och konsekventa med att Vänsterpartiets arbete inte handlar om dåliga människor, utan om dåliga strukturer. Det är inte ditt fel, utan fossilkapitalets.

Det är inte ditt fel

Många associerar den gröna retoriken till skuld och otillräcklighet. Det knyter frågorna till negativa känslor och blockerar ibland kommunikationen. Det betyder också att relevanta diskussioner om hur vi kan förändra samhället lätt glider över i mycket mindre relevanta diskussioner om hur vi själva beter oss.

Att placera skulden hos vanligt folk är en analys för hopplöshet, som drar åt att vara självuppfyllande. De flesta människor är beredda att dra sitt strå till stacken, om alla gör det här tillsammans. Nyckeln är att bygga bra strukturer, där det är enkelt att vara utsläppssnål och svårt att elda fossila bränslen.

Därför kommer vi att behöva vara uttryckliga och konsekventa med att Vänsterpartiets arbete inte handlar om dåliga människor, utan om dåliga strukturer. Det är inte ditt fel, utan fossilkapitalets. Vi skulle aldrig hacka på ditt beslut att ta bilen, utan det vi arbetar med är att vi alla tillsammans ska kunna hålla oss inom utsläppsramen.

Vi måste i vilket fall sätta svängrem på utsläppen hos de rikaste. De kommer inte göra det frivilligt, för det är där de största besparingarna måste ske. Det är jättebra att försöka göra lite skillnad på egen hand, men det avgörande är att vi som samhälle sätter ner foten och bestämmer oss för en utsläppsbudget.

Vi försöker lösa vardagsproblemen

En del upplever miljörörelsen som oförstående inför deras vardag. Det handlar bland annat om klass – folk med låga inkomster som ser gröna företrädare med höga inkomster tala om hur det går att leva på mindre. Det handlar också om stad och land i synen på bilens roll.

Vänsterpartiets ingång behöver vara att alltid lyssna och visa att vi förstår problemen. Ett sätt att vända diskussionen är att utgå från en utsläppsram, och omformulera frågorna till att handla om hur vi gör utrymme för det viktigaste inom den ramen. Ju

bättre vi kommer åt de onödiga utsläppen hos de rikaste och i storstäderna, desto mer utrymme kan vi använda där det behövs som mest.

Vi knyter samman intressen

Vi behöver en klimatrörelse där folk från hela samhället känner sig hemma. För att vi ska kunna driva en omställning tillsammans, måste alla kunna vara säkra på att deras intressen och perspektiv också finns med.

Vi står med en fot i LO-kollektivet, en fot i tjänstemannagrupperna. Vi förstår både landsbygden och storstaden. Vi förstår klimatfrågan, samtidigt som vi förstår varför folk tvekar inför den sorts förändring som behövs.

Det betyder att vi kan arbeta med att knyta samman intressen. Vi försöker hela tiden formulera förslag på konkret omställning som är möjliga att stödja från flera olika perspektiv.

Bygga omställningsrörelsen

Vänsterpartiet är ett parti fullt av människor med organisationsvana. Vi har spelat viktiga roller som organisatörer i allt från EMU-folkomröstningen till antikrigsrörelsen och protesterna mot rasistiska partier. En särskild egenskap som varit viktig i det är att vi är beredda att ödmjukt stödja breda initiativ utan att försöka ta över eller sätta oss själva i centrum.

Sverige behöver en rörelse för klimatomställning som är lika bred och välorganiserad som EMU-motståndet var. Det finns inte idag, men förutsättningarna för att bygga den finns. Vänsterpartiet har en viktig roll att spela i det

Ett parti i rörelse

Det ska vara i Vänsterpartiet de skarpaste diskussionerna förs och de skarpaste förslagen utvecklas. Utgångspunkten för oss är inte att vi alltid har haft rätt. Klimatomställningen är en ny uppgift som ingen har ett systematiskt svar på. Just därför kräver den att vi hela tiden utvecklar både analysen och förslagen.

Det är i Vänsterpartiet den mest relevanta klimatdebatten ska finnas. Det är här de senaste forskningsresultaten leder till förändringar i politiken. Det är här överblicken finns, tillsammans med förståelsen av Sveriges roll i världen. Det är här vi tar oss an att tala till många fler än de redan frälsta. Det är här vi formar strategier snarare än utopier. Det är här det finns ett realistiskt hopp om ett annat, bättre samhälle.

Vi ser att svaren i klimatfrågan inte alls är färdiga. Vi har den bästa början, inte mer. Den som vill vara först i ledet i klimatomställningen organiserar sig i Vänsterpartiet.

2. Våra utgångspunkter

2.1 Kapitalismen och miljön

Då vi betraktar det besvärliga läge människan håller på att försätta sin planet i; uttömmandet av ändliga naturresurser, ackumulering av gifter i biosfären, accelererande artdöd, brutna kretslopp för näringsämnen och hotande klimatförändringar, då placerar sig det ekonomiska systemet oundvikligen i centrum av bilden. Ekonomin ger visserligen inte ensam hela svaret på frågan om varför vi befinner oss där vi gör och vad vi kan göra åt det men den utgör en betydande och fundamental del.

Ett ekonomiskt system kan förenklat beskrivas som en samling institutioner och mekanismer för att organisera vad som produceras och för att fördela produktionens resultat. Det ekonomiska system som dominerar världen idag är kapitalism. Det innebär att den klass som äger produktionsmedlen fattar beslut över vad som ska produceras och hur det ska produceras utifrån vad som förväntas skapa störst överskott. Varorna avyttras, till högsta möjliga pris, på en marknad där den som betalar mest kan förvärva mest, oavsett behov. Men kapitalistens mål är inte att producera varor, det är bara ett medel för att förränta och ackumulera mer kapital. Vinstmaximeringen är stum inför sociala och ekologiska behov som inte uttrycks som köpkraft och den underkastar sig allt och alla: från arbetet och de arbetande människorna till själva jorden. Som Marx kunde konstatera 1867 leder jakten på nya vinster kapitalet ut på en ändlös rovdrift: ”Den kapitalistiska produktionen kan endast utveckla den samhälleliga produktionsprocessens teknik och sammansättning genom att samtidigt förstöra all rikedomskällor: jorden och arbetaren.”

Att kapitalismens drivkraft inte är att producera *bruksvärden* som tillfredsställer mänskliga behov, utan att producera *bytesvärden* som ger största möjliga vinster åt enskilda företag, leder till ett omfattande slöseri med mänskliga och ekologiska resurser. Tänk till exempel på hur mycket pengar som plöjs ner i reklam, design och förpackningar trots att det i sig inte ökar varans nytta för brukaren utan enbart handlar om att förmå konsumenten att få välja en vara framför en annan.

En annan egenskap som driver resursslöseri är att kapitalet i regel inte kan tjäna pengar på allmänningar och sådant som existerar i överflöd. Under kapitalismen finns därför en ständig press att privatisera och varufiera allmänningar. När äldreomsorgen privatiseras kan en kommunal aktör ersättas av flera privata, vilket till exempel driver upp energianvändningen. Trots att friskt vatten tillhandahålls i överflöd av samhället hittar kapitalet energikrävande metoder för att göra vatten till en vara att försälja: det förpackas, annonseras och distribueras.

Att kapitalismens drivkraft inte är att producera bruksvärden som tillfredsställer mänskliga behov, utan att producera bytesvärden som ger största möjliga vinster åt enskilda företag, leder till ett omfattande slöseri med mänskliga och ekologiska resurser.

2.1.1 Externalisering och exploatering

Företagen vägrar så långt det är möjligt att betala för de sociala kostnader och miljö-kostnader som de åsamkar samhället. Det gör att priset för utsläpp och föroreningar som regel aldrig motsvarar samhällets pris för att återställa ekosystemen (i den mån det är möjligt). Utan hänsyn till morgondagen förbrukar kapitalismen ändliga naturresurser och människoliv i visshet om att någon annan – någon annanstans eller någon annan gång – kommer att få betala notan.

De kostnader som inte belastar samhället utan kapitalet, de snålas det däremot med. Framför allt gäller detta lönekostnaderna. Genom att pressa ner löner, öka arbetstempot och ersätta arbetskraft med maskiner kan vinsterna hållas uppe samtidigt som kostnaderna för arbetslösheten externaliseras. Samma metoder – effektivisering och externalisering – används även för att minska andra utgifter. Det är en viktig drivkraft bakom teknikutveckling, där exempelvis effektivare maskiner kan ge lägre energiräkning, men också lägre utsläpp och bättre arbetsmiljö.

2.1.2 Rekyleffekter

I ett system där produktionen sker för att stilla ett visst behov skulle effektiviseringar i produktionen och nya energibesparande teknologier kunna minska energianvändningen och spara miljön. Men eftersom kapitalismens drivkraft är att maximera bytesvärden, inte bruksvärden, leder energibesparingar nästan ofelbart till rekyleffekter: besparingen ger möjlighet till nya investeringar i allt större produktionskapacitet, vilket leder till att den totala energianvändningen snarare *ökar*. Den klassiska ekonomen Stanley Jevons identifierade redan vid 1800-talets mitt paradoxen att de allt mer energieffektiva ångmaskinerna inte minskade efterfrågan på stenkol – utan tvärtom ökade den.

Denna insikt om *Jevons paradox* eller *rekyleffekter* är fundamental vid utformningen av en verksam miljöpolitik. Nya energibesparande teknologier, som effektiviserar resursanvändningen *per enhet*, räcker inte i sig själva för att minska miljöförslitningen, de gör skillnad bara om de kombineras med åtgärder som direkt begränsar den totala förbrukningen. Den ökade produktiviteten måste *aktivt förhindras* att ständigt omvandlas till ökad produktion.

Samtidigt som kapitalet strävar efter att ständigt förmeras är det inte självklart så att detta sammanfaller med en *samhällelig* ekonomisk tillväxt. I valet mellan de två – privat vinst eller samhällelig tillväxt – väljer kapitalet vinsten. Exempelvis leder en politik för full sysselsättning och en jämlikare fördelning av inkomster utifrån den historiska erfarenheten till ekonomisk tillväxt. Ändå går kapitalet i bräsch för en politik som istället resulterar i hög arbetslöshet – eftersom det pressar ner lönerna, minskar lönekostnaderna och ökar vinsterna. Samhället underinvesterar i utbildning, forskning och infrastruktur trots att det vore bra för den långsiktiga ekonomiska utvecklingen – eftersom kapitalet föredrar verksamheter där avkastningen i högre grad hamnar hos just dem, just nu, istället för hos någon annan längre fram. Utifrån samma kortsiktiga intresse missköts allmänningar och ekosystemtjänster – som ytterst är en förutsättning för framtida ekonomisk tillväxt.

Kapitalet har alltså inget intresse av en maximalt stor tillväxttakt, däremot av att stärka den andefattiga och verklighetsfrämmande tillväxtideologin. Den frammanar en bild av att företagets intressen står i centrum för samhällsutvecklingen, och skjuter åt sidan diskussionen om vad vi vill uppnå med produktionen.

Tillväxtideologin utgör en lömsk kvicksand för samhällsdebatten och en idémässig återvändsgränd. Den upphöjer vad som i själva verket är en sekundär fråga till att vara

huvudfrågan och ett självändamål. Det är som om en bilförare som kört vilse skulle strunta i att titta på kartan för att ta reda på vart hen ska köra för att komma rätt och istället fokuserar på att trycka gasen i botten för att färdas fortare. Det är inte en lösning för att komma rätt – om bilen samtidigt kör åt helt fel håll.

Tillväxt kan vara bra och nödvändigt ibland och i vissa historiska lägen. Världens fattiga länder måste idag få öka sin produktion och konsumtion för att kunna tillgodose folkets grundläggande materiella behov. I de rika länderna kan en tillväxt som innebär en fortsatt ökad överanvändning av naturresurser och energi inte längre ske. Däremot en tillväxt av kulturproduktion, idéer, meningsfulla arbeten, välfärdstjänster och investeringar i infrastrukturer. Tillväxten i sig är ointressant – det är innehållet som är det viktiga. Vad är det som ska växa? Det handlar alltså om hur vi definierar välstånd. Vi verkar för en hållbar ekonomi som inte förbrukar naturresurser snabbare än vad de uthålligt kan förnyas, och inte stöter ut avfall snabbare än vad som framgångsrikt kan absorberas och återintegreras i kretsloppen.

2.1.3 Ekonomisk makt ger politisk makt

Kapitalismen koncentrerar beslutsmakten över *vad* som ska produceras och *hur* det ska produceras till ett fåtal. Detta fåtal utgör en samhällsklass i sig, en grupp med en extrem makt som inte härstammar ur ett demokratiskt mandat i allmänna val utan från dess kontroll över den symboliska markören kapital.

Den ekonomiska maktkoncentrationen håller i praktiken även sitt grepp om politiken. Inte överallt och inte hela tiden, men i avgörande frågor. Kapitalet köper sig inflytande och makt genom allt från reklamkampanjer till direkta politiska påtryckningar, hot om att flytta pengar eller investeringar ut ur landet, att lägga ner verksamheter, eller att ge kampanjmedel till den som röstar rätt och kampanjar mot den politiker som röstar fel. Den ständigt växande skaran av lobbyister utövar ett stort inflytande över politiken och policyskapandet, inte minst gäller detta på EU-nivå. Ett exempel på detta var den massiva lobbyingen från den kemiska industrin som framgångsrikt urvattnade EU:s kemikalielagstiftning – liksom den alltför generösa tilldelningen av utsläppsrätter som gjort hela handelssystemet till ett verkningslöst verktyg.

Koppling mellan pengar och politisk makt är särskilt problematisk när det kommer till frågor som handlar om att minska den externa miljöpåverkan från företagens verksamhet.

På den kapitalistiska marknaden slår de stora och kapitalstarka aktörerna ut de mindre. Stora aktörer uppnår oligopolställningar och strävar därefter att genom olika medel neutralisera den faktiska konkurrensen. Inom alla marknader förekommer samma stegvisa förskjutning mot större och större enheter, som efter hand begränsar den fria konkurrensen. Även om inte kapitalet når sitt mål – monopol – så blir de marknadsförstörande och samhällsskadliga effekterna stora redan när det kommer nära nog – oligopol.

2.1.4 Ojämlighetens pris

Kapitalismen är ett ekonomiskt system som är enastående på att koncentrera rikedomar. Detta utifrån en enkel logik: det lättaste sättet att bli rikare är att vara hyfsat rik från början. Medan den fattige endast kan sälja sin arbetskraft kan den rike låta sitt kapital ”arbeta” och växa genom att absorbera värden ur ekosystemtjänster och människors arbete. De rika blir allt rikare och de fattiga blir relativt sett allt fattigare. Inom ramen för historiska situationer där folkliga landvinningar satt press på kapitalet har den här utvecklingen periodvis brutits och en viss omfördelning kunnat ske, men den trendmässiga utvecklingen mot en ökad koncentration av rikedom – och ägande – har fortsatt. Och med det följer, som vi kunnat konstatera, även en koncentration av ekonomisk och politisk makt.

Den växande ojämlikhet som är en av kapitalismens direkta systemeffekter har flera direkta konsekvenser för miljön.

Den växande ojämlikhet som är en av kapitalismens direkta systemeffekter har flera direkta konsekvenser för miljön. Wilkinson & Pickett, *Jämlikhetsanden* 2010, har visat att det i ojämlika samhällen uppstår en statusjakt och statuskonsumtion. De som är en bit upp på stegen bevakar nervöst sina positioner och gör sin framgång synlig med demonstrativa uttryck: stora hus, långa resor, dyra bilar. De som är en bit ner på stegen lånar för att konsumera och försöker leva upp till de bilder av lycka och framgång som pumpas ut från de förmögna skikten. Ojämlika samhällen präglas av otrygghet och brist på tillit vilket försvårar delande av resurser och gemensamma lösningar. Och i och med stora förmögenhetskoncentrationer låses stora resurser in till ett fåtal med ett mycket stort ekologiskt fotavtryck per person, samtidigt som flertalet tvingas kämpa om tillgång till de kvarvarande resurserna, som därmed överutnyttjas på ett ohållbart vis.

2.1.5 Att verka inom och utom systemet

Styrd och använd på rätt sätt kan kapitalets ständiga jakt på effektiviseringar och nya investeringsmöjligheter utnyttjas som en drivkraft för att få till vissa gröna innovationer och teknikutveckling. Tillräckligt starka regelverk kan tvinga företagen att internalisera sociala och ekologiska kostnader. Marknaden kan balanseras med en stark offentlig sektor och stora offentliga investeringar som kan genomföra en omställning av energi- och transportsystemen. Dessa vägar möter ständigt motstånd; de förutsätter skattenivåer och en maktförskjutning över till politiken och den gemensamma sektorn, som näringslivet och den kapitalägande klassen kämpar för att slippa. Men dessa vägar måste trots det utnyttjas så långt det bara går. Att tro att marknaden kommer att lösa klimat- och miljöproblemen utan att folkrörelser mobiliserar, erövrar politisk makt, och använder staten för att reglera dess operationer är olovligt naivt. Lika naivt är att tro att en sådan styrning kan komma till stånd utan en hård dust med de krafter som har mest att förlora på en omställning.

Att tro att marknaden kommer att lösa klimat- och miljöproblemen utan att folkrörelser mobiliserar, erövrar politisk makt, och använder staten för att reglera dess operationer är olovligt naivt.

Frågan om en hållbar kapitalism är möjlig eller inte har inget slutgiltigt svar. Vi menar att avgörande steg kan och måste tas inom nuvarande ekonomiska system. Men så länge kapitalismen består rör den sig, politiska segrar till trots, obönhörligt i den riktning den drivs mot av sin interna logik: expansion, exploatering, externalisering.

2.2 Den sociala metabolismen

Alla levande organismer är beroende av ett utbyte av materia och energi med omgivningen. Växterna använder solenergi för att spjälka luftens koldioxid till socker för att kunna bygga biomassa, samtidigt som restprodukten syre utstöts. Djuren i sin tur andas syret, äter växter eller andra djur och dricker vatten för att tillgodogöra sig energi och materia. Djurens avföring återgår därefter till jorden i ett slutet kretslopp. Denna ständiga ström av energi och materia genom levande system kallas för metabolism – ämnesomsättning. Inom ekologisk ekonomi används begreppet *social metabolism* för att på motsvarande vis beskriva det flöde som sker mellan samhället och miljön som både utgör urkällan till samhällets resursuttag och hanteringen av dess restprodukter.

Kapitalismen utmärks av att den gång efter annan, utifrån sin interna logik, slår upp ”revor” i den sociala metabolismen. Dessa ”metaboliska revor” repas rakt genom den väv som binder samman människan med villkoren för hennes existens. I *Kapitalet* lyfte Karl Marx en av sin tids mest oroande miljöfrågor, jordbruksmarkens avtagande bördighet, som ett exempel på detta. Den yttersta orsaken till detta var uppkomsten av ett kapitalistiskt jordbruk som friställde arbetskraften och drev in den i städerna där den slutligen omvandlades till ett industriproletariat. Separation mellan bruket av jorden och konsumtionen av dess avkastning gjorde att mänskliga fekalier, i stället för att som tidigare återföras till jorden som näringsämnen, ansamlades som avfall. Resultatet blev både en urlakning av jorden och avfallsproblem i städerna. Marx kallade detta för en ”oläglig reva i den sociala metabolismens ömsesidiga process”.

Kapitalets strategi för att lösa denna och andra ”metaboliska revor” har varit en ändlös serie av *skiften* till nya metoder, nya teknologier och nya råvaror. Men de utgör ingen lösning på det ursprungliga problemet, i stället dras nya områden och nya resurser in i den sociala metabolismen. I fallet med den brutna näringscykeln blev den tillfälliga lösningen att under några få årtionden exploatera det fosfat- och nitratrika fågelträck, guano, som under tusentals år ansamlats på öar utanför Latinamerikas stillahavskust.

När den resursen var uttömd gick det industriella jordbruket vidare till framställning av kemiska gödningsmedel och bruk av jordbruksmaskiner som förbrukar mängder av fossila bränslen. Jordbruket blev en viktig orsak till vårt nu största miljöproblem; revan i kolcykeln som uppstått genom att fossila kolväten som i miljontals år legat skyddade långt nere i jordskorpan bränns och avger koldioxid till atmosfären, med global uppvärmning och klimatförändring som följd. I sin systematiska oförmåga att återförsluta den grundläggande ohållbarheten leder varje ”lösning” vidare till nya, allt vidare, revor.

Idag står vi inför ett flertal liknande revor av global karaktär: förändrad markanvändning, sjunkande grundvattennivåer, artutrotning, kollapsade bestånd, monokulturer, minskad biologisk mångfald, förminskad resiliens i ekosystemen, utspridning av gifter i atmosfären, med mera. Kapitalackumulationen utvidgas och insatsen höjs.

Trots kunskaperna om klimatförändring har kapitalet visat sig oförmöget att sluta ravan i kolcykeln genom att resolut överge fossila bränslen som energikälla. Fortfarande satsas långt mer resurser på att bränna upp de sinande fossilreserverna än på att bygga ut en förnybar energi. Denna oförmåga öppnar upp för obehagliga perspektiv: antingen skenande klimatförändringar, eller ytterligare ett skifte i den sociala metabolismen mot riskabla, grandiosa ingenjörslösningar på klimatproblemet, så kallad geo-engineering, som potentiellt kan bli lika förödande som klimatförändringarna. Mot dessa kapitalistiska ”lösningar” ställer vi den humana, förnuftiga och fullt möjliga vägen att i rask takt ställa om energi- och transportsystemen och låta resterande fossila kolväten vila i marken. Det är det enda förnuftiga svaret på klimatkrisen.

2.3 Ekologisk ekonomi

Alla grundböcker i nationalekonomi innehåller en illustration av det ekonomiska kretsloppet i vilket ekonomin beskrivs som ett kretslopp där hushållen och företagen möts på två marknader: faktormarknaden, där hushållens arbete och kapitaltillgångar byts mot löner och företagsvinster, samt varumarknaden, där företagets varor och tjänster byts mot hushållens inkomster.

Verkliga produktionsfaktorer och varor kan inte cirkulera i en sådan modell – det vore en fysikalisk omöjlighet (en evighetsmaskin). Det som egentligen cirkulerar är abstrakta värden – representationer av verkligheten mätta i pengar. Vad modellen bortser ifrån är att varje utbyte i verkligheten förutsätter ett ständigt nytillskott av energi och materia. Den klassiska nationalekonomins tendens att bortse från ekonomins biofysiska förutsättningar kritiserar inom ekologisk ekonomi. Medan byten av värden kan förstås utifrån ekonomiska teorier så följer biofysiska resurser naturlagarna. Resurser cirkulerar inte utan *förbrukas* – de förs in i ekonomin som råvaror, där de förbrukas och förs ut ur ekonomin som avfall (sopor eller utsläpp av olika slag). Resurserna kommer från ändliga depåer av råvaror och fossila bränslen som inte räcker i all evighet.

Endast en mycket liten del av råvarorna återvinns, och då bara genom tillsättande av stora mängder energi. Samtidigt har vi tillgång till ett enormt och beständigt inflöde av solenergi. Den energin ger oss värme, vind och vågor och används av växter för att producera biomassa. Ekologisk ekonomi handlar i hög grad om att styra om samhällets resursanvändning från ändliga lager av råvaror och fossila kolväten till att hållbart bruka den energi och materia (biomassa) som produceras direkt genom solinstrålningen.

Neoklassisk ekonomi förlägger ekosystemen *utanför* ekonomin – till externa sfärer där materia och energi kan hämtas och avfall kan dumpas. Genom att ekonomin betraktas som en egen sfär, fristående från andra sfärer, finns inga hinder för dess tillväxt. Ekonomin saknar utsida: växer den, sker det inte på *bekostnad* av något annat.

Inom ekologisk ekonomi, däremot, betraktas ekonomin som en del av det mänskliga samhället i sin helhet, vilket i sin tur är en del av biosfären – och biosfären är ändlig. Om ekonomin (eller samhället) växer genom större anspråk på energi och materia, sker det alltså på bekostnad av ekosystemen. Ekonomin blir mer av ett nollsummespel. Den kan växa, men bara genom att kolonisera sin utsida: samhället, naturen. Och den kan

bara växa till en viss punkt, för biosfärens yttre gränser ligger fast. I teorin kan ekonomins abstrakta penningvärde växa utan att genomflödet av energi och materia ökar, och sådan tillväxt är oproblematisk ur ekologisk synpunkt. Men i praktiken medför all ekonomisk nyttotillväxt större miljöbelastning.

Inom ekologisk ekonomi är huvuduppgiften därför att fastställa de säkra marginalerna för en ekonomi inom bärkraftens ramar. Den optimala storleken maximerar samhällets välfärd utan att tära på dess långsiktiga möjligheter att upprätthålla välfärden. Ett ökat resursutnyttjande som gör mer skada än nytta på lång sikt kallas för ”oekonomisk tillväxt”. När väl en rimlig storlek har fastställts och uppnåtts, är den ekologiska ekonomens andra prioritering *fördelning* av samhällets resurser.

Ekologiska ekonomer förespråkar ofta politisk-ekonomiska förslag som sammanfaller med vänsterns. De flesta handlar om att begränsa ekonomins biofysiska storlek genom regleringar, miljöskatter, gröna subventioner och arbetstidsförkortning. De är ofta djupt skeptiska till metoder som bygger på att prissätta naturvärden. När det gäller fördelningsaspekten föreslår de höga inkomst- och förmögenhetsskatter, generösa försäkringssystem eller basinkomst och en stor offentlig sektor.

Vänsterpartiet behöver inspireras av och använda resonemang från många olika kritiska teoribildningar kring ekonomi och ekologi, och jämföra deras för- och nackdelar.

2.4 Globala maktförhållanden

I åtminstone 25 år har det varit väl känt att världen går mot en klimatkatastrof. Att världens regeringar trots detta inte kan enas kring verkningsfulla åtgärder beror *inte* på att åtgärderna skulle bli orimligt dyra eller komplicerade, utan på att det skulle riskera att leda till att centrala delar av den kapitalistiska ordningen – tillväxten, kapitalackumulation, västvärldens politiska hegemoni – skulle begränsas eller förkastas. Utan skarpa internationella beslut saknar, i sin tur, den globala storföretagsamheten vilja eller förmåga att ställa om till en långsiktig hållbar produktion. Inom länderna drar sig politikerna för att fatta nödvändiga beslut av rädsla för att straffas av väljare och mäktiga intressen, samtidigt som enskilda konsumenter och organisationer paralyseras av sin egen betydelselöshet.

Detta farliga dödläge kan bara brytas genom ett starkt folkligt tryck för att Sverige och andra länder i Nord ”går före”, i betydelsen gör större klimatåtaganden än övriga världen eller vad som har bestämts i internationella avtal. Att länder i Nord går före är, för det första, en *politisk* förutsättning för att nå en global överenskommelse om utsläppsminskningar. Idag ser motsättningarna inom FN:s klimatförhandlingar ut att vara för hårda för att vi ska kunna förlita oss på att ett rättvist och ambitiöst avtal hinna träda i kraft inom den korta tidsperiod vi har på oss. Det finns därför ingen annan utväg än att kämpa för en omställning i Sverige, precis som miljörörelsen och vänstern på andra håll kämpar för en omställning i sina länder. Det lägger grunden för en global överenskommelse på sikt.

Att industriländerna ska gå före är även *juridiskt* fastställt i FN:s klimatkonventions skrivning om ländernas ”gemensamma men olikartade ansvar och förmåga”. Det är en

Att världens regeringar trots detta inte kan enas kring verkningsfulla åtgärder beror *inte* på att åtgärderna skulle bli orimligt dyra eller komplicerade.

moralisk plikt som följer av att det är våra länder som har orsakat klimatförändringen – de rika länderna har historiskt sett stått för cirka tre fjärdelar av världens koldioxidutsläpp trots att vi bara omfattar cirka en femtedel av befolkningen – och tjänat på dem ekonomiskt, samtidigt som kostnaderna för klimatförändringen till allra största delen drabbar människor i Syd.

Att gå före är inte bara en plikt. Utöver att inspirera andra och skapa det förtroende i vilket ett globalt miljösamarbete kan böttna, kan det också ge tekniska och ekonomiska fördelar när våra kunskaper blir internationellt efterfrågade. Många åtgärder för att minska utsläppen kan även motiveras av helt andra skäl än miljömässiga; för att de skapar fler jobb, större rättvisa och bättre livsförutsättningar.

En omfattande omställning kräver ändå modiga politiker och modiga väljare. Högern har i regel låga ambitioner i miljö- och klimatfrågorna. Den framhåller hur liten Sveriges klimatpåverkan är i globalt perspektiv, att vi redan har en ambitiös klimatpolitik och att ytterligare satsningar hotar Sveriges konkurrenskraft, jobben och välfärden.

Att ”gå före” är därför både meningslöst och kostsamt, anser de. Vi menar att det är denna inställning som har fört oss till den ekologiska katastrofens rand. Om alla länder resonerar så, om ingen visar ledarskap och går före, kommer det att sluta väldigt illa. Samtidigt som vi benhårt hävdar att Sverige ska ”gå före” måste vi vara medvetna om att våra utsläpp är totalt sett marginella ur globalt perspektiv. De största konsekvenserna av den omställning vi driver här kommer vara spridningen av den teknik och politik vi tar fram. Föregångsländer som andra kan följa kan också göra stor skillnad för de internationella klimatförhandlingarna. Vi kommer behöva ta särskild hänsyn till de sektorer i Sverige som lever under global konkurrens. Ett företag som är verksam på en världsmarknad kan inte förväntas ta på sig stora extra kostnader för att ”gå före”. Om Sverige tvingar företaget, finns risken att det flyttar verksamheten snarare än att ställa om den. Det gynnar varken klimatet eller Sverige. I viss utsträckning kan samhället kompensera företaget för de extra kostnaderna. Men inte desto mindre utgör den globala konkurrensen, jämte alltför höga offentliga kostnader i förhållande till omvärlden, den borte gränsen för hur långt före man kan gå. Utan en global överenskommelse kommer vi inte ända fram.

Till omställningens positiva sidor hör också att vi kommer att leva i visshet om att vår livsstil inte inkräktar på andra människors och kommande generationers livsmöjligheter. Från kolonialtiden fram till idag har råvaror och energi från Syd och de globala allmänningarna hämtats till Nord utan att kompensera för materiella förluster, förlorade utvecklingsmöjligheter, förslitning av ekosystem och arbetskraft. Denna ekologiska skuld är avgörande för Nords förmåga att säkra världsdominans samt välfärd och välstånd för de flesta av sina medborgare, samtidigt som Syds försök att komma i kapp har undergrävts. Vi behöver en verkligt global ”new deal” som tar sig an århundraden av kapitalistisk utsugning av människor och miljö och skapar goda livsförutsättningar för alla jordens människor – nu levande och ännu ofödda.

2.5 En demokratisk, ekologisk och feministisk socialism

Hittills har det inte funnits några moderna samhällen som på allvar löst sina hållbarhetsproblem. Att vi här fokuserar på kapitalismen beror på att det är det ekonomiska system som idag totalt dominerar världen. Om vi ska kunna göra något åt miljöförstöringen måste dess orsaker förstås utifrån det specifika samhällssystem som skapar den.

Vänsterpartiets socialism är demokratisk, vilket betyder att vi vill att ekonomins inriktning ska bestämmas i en demokratisk beslutsprocess, så som redan nu sker i politiken. I denna öppna process kommer Vänsterpartiet att verka för en välfärdsutveckling inom ekologiskt hållbara ramar, och genom att profitmotivet har avskaffats som utvecklingens drivkraft menar vi att det är fullt möjligt. Då kan produktionen styras mot de största behoven snarare än mot de största privata vinsterna. Förnybar energi, kollektiva och miljövänliga transportmedel, vackra och energieffektiva bostäder, en omfattande välfärd, ett överflöd av utbildning och kulturskapande är exempel på gemensamma behov som kan blomstra inom ramarna för en ekologisk socialism.

Vi ser många möjliga synergier mellan ekologisk hållbarhet och Vänsterpartiets strävan efter ekonomisk jämlikhet och jämställdhet mellan könen. Höginkomsttagare och män förbrukar i allmänhet mer energi och orsakar högre utsläpp av växthusgas. De har ett större konsumtionsutrymme och nyttjar i högre grad bilar och andra energikrävande konsumtionsvaror. En klimatomställning som exempelvis förstärker kollektivtrafiken och framkomligheten för cyklister och gående gynnar framförallt kvinnor eftersom de i mindre utsträckning använder bil. En lagstadgad kortare arbetstid gynnar främst en del av de deltidsarbetande kvinnorna som då kan få en heltidslön. Globalt sett är fattiga och kvinnor mest sårbara för klimatförändringens effekter eftersom de har få möjligheter att fly eller skydda sig. De är ofta mer beroende av ekosystemen som den direkta källan till mat, vatten, bränsle och medicinalväxter. Det är därför också kvinnor som har mest att vinna på en klimatomställning som räddar ekosystemen.

Socialism, feminism och ekologisk hållbarhet kan alla driva på varandra och är självklara inslag i vår samhällsvision.

Det är därför också kvinnor som har mest att vinna på en klimatomställning som räddar ekosystemen.

3. Vår politik

3.1 Ekologisk-ekonomisk politik

Sverige behöver därför en klimatbudget.

Inspiration kan hämtas från Storbritanniens klimatlag, *Climate Change Act*, som innehåller ett övergripande ramverk som omfattar alla politikområden.

3.1.1 Klimatbudget för ordning och reda i klimatpolitiken

Utsläpp av växthusgaser sker utspjutt över hela landet och i många olika sektorer. Politiska beslut om att minska utsläppen kan motverkas av andra politiska beslut som exempelvis ökar bilismen eller sänker skatten på utsläpp. Bland annat har Riksrevisionen (2013) konstaterat att det saknas samordning på såväl kort som lång sikt inom klimatpolitiken. Eftersom vi anser att utsläppsminskning är en fullkomligt central politisk målbild är det nödvändigt att skapa ordning och reda i klimatpolitiken. Sverige behöver därför en klimatbudget.

Inspiration kan hämtas från Storbritanniens klimatlag, *Climate Change Act*, som innehåller ett övergripande ramverk som omfattar alla politikområden. Klimatbudgeten ska innehålla utsläppstak för fossila växthusgaser med kraftigt minskade nivåer som stäms av periodvis och med det långsiktiga målet att uppnå nollutsläpp senast 2040. Klimatmålen ska endast nås genom utsläppsminskningar inom landet och omfatta utsläpp inom såväl den handlande som den icke-handlande sektorn och avser de antropogena utsläppen, det vill säga utsläpp skapade av mänsklig verksamhet.

Med ett införande av en klimatlag och en klimatbudget ges drivkraft för kostnads-effektivitet och en ekonomi inom ramarna för vad som är hållbart. När statens budget kopplas samman med en långsiktig plan för minskade utsläpp ges alla samhälls-sektorer, inte minst näringslivet, planeringsförutsättningar för långsiktighet i sina investeringar och en mer förutsägbar utveckling av kostnader och utsläppskrav.

Genom att lämpliga styrmedel, med noggrant beräknade effekter, tydligt kopplas till klimatbudgeten skapas en transparent och tydligt ansvarsfördelande process för samtliga sektorer och departement.

Naturvårdsverket har tagit fram en så kallad färdplan för netto-nollutsläpp till 2050. Planen var frukten av ett mycket gediget arbete och en bred genomlysning av många möjliga områden för minskade utsläpp. Färdplan 2050 borde därför kunna utgöra ett bra verktyg för det fortsatta arbetet med att uppnå målsättningarna. Visserligen har vi många synpunkter på planen, bland annat för att den öppnar för ett stort tillgodosräknande av internationella osäkra utsläppskrediter och stor användning av skog och mark som kolsänkor och att nollutsläpp bör nås redan 2040. Men vi anser ändå att arbetet är så gediget att den kan utgöra grundstommen för en klimatbudget.

Färdplanen ska förses med bindande, sektorsvisa delmål och mekanismer för att möjliggöra uppfyllning och avstämning. S-Mp-regeringen som tillträdde 2014 har aviserat att en klimatbudget ska läggas fram för beslut i riksdagen. Vi välkomnar detta och följer processen noggrant.

3.1.2 Cirkulär och kollaborativ ekonomi

Kapitalismens inneboende slösaktighet är en stor utmaning i en ekologisk omställning. Samtidigt finns det mekanismer i systemet som också verkar för effektivisering: nämligen allt som minskar avkastningen. Slöseriet kan därför motverkas om samhället förmår företagen att stå för miljökostnaderna. Det kan också motverkas från andra hållet, genom att uppmuntra konsumenterna att välja smart. Detta är samhällsligt rationellt, eftersom hållbara produkter med lägre energi- och materialåtgång inte påverkar deras nytta, bara miljöförslitningen de ger upphov till.

Den enorma produktionen av konsumtionsvaror som ständigt pumpas ut i syfte att förmera kapital bidrar till klimatproblem, övergödning, miljögifter, utarmning av biologisk mångfald, ökad exploatering av mineraler samt stor vattenåtgång. Att bättre återanvända resurser och konstruera produkter så att de håller längre är därför viktigt. Kollaborativ konsumtion, kollaborativ produktion och cirkulär ekonomi är tre koncept som har en fundamental betydelse för en hållbar ekonomi.

Kollaborativ konsumtion och produktion

Kollaborativ, eller samverkande, konsumtion (även kallat "delandets ekonomi") handlar om att konsumenterna i ökande grad *delar* på saker och tjänster i stället för att var och en äger sin egen uppsättning av allt. I princip är det ett uttryck för en kombination av de två urgamla koncepten *samarbete* och *resursdelning* som utgjort basen i fungerande lokalsamhällen i årtusenden.

Några exempel på inslag av kollaborativ konsumtion är bilpooler, samåkningsnätverk, byggemenskaper, bytesringar, klassiska konsumentkooperativ, småföretagarsamverkan, lådcykelpooler, upplåtande av sängplatser, bibliotek för till exempel utlåning av kläder, gemensam tvättstuga eller redskapsbod.

Sådan samverkan och resursdelning orsakar lägre utsläpp och kan minska de totala resursuttagen och även mängden kemikalier som behöver förvaras i människors och djurs livsmiljöer. Samtidigt kan nyttan öka för den enskilde som får tillgång till större utbud av prylar med högre kvalitet.

En förutsättning för att kollaborativ konsumtion, liksom alla former av resursdelning och samverkan, ska fungera är ett stort mått av tillit och delade intressen, sociala värden som i sin tur förutsätter inkluderande och jämlika samhällen.

Men delandets ekonomi kan också ge upphov till nya miljöbelastningar. Ibland finns en rekyleffekt genom att delandet leder till att hushållet sparar pengar som i stället används till annan konsumtion som kanske är än mer miljöbelastande. Därför behöver lösningarna utvärderas från ett hållbarhetsperspektiv.

En väletablerad och institutionaliserad form av omfattande kollaborativ konsumtion ombesörjs idag via offentliga nyttigheter och offentliga tjänster. Vi avstår ett visst privat konsumtionsutrymme och får i utbyte tillgång till gemensamma och i regel mer resurssnåla tjänster än om vi skulle försöka organisera dem själva. Exempel på

nyttigheter som helt eller delvis betalas via skattsedeln är vård, utbildning, omsorg, räddningstjänst, miljö- och kulturmiljövård, kollektivtrafik, kulturskolor och andra kulturinstitutioner, public servicemedia, bibliotek, idrottsanläggningar, fjärrvärmesystem, lekparker och naturområden, med mera. Vår syn på dessa offentligt organiserade former av kollaborativ konsumtion utvecklas i nästa kapitel om den offentliga sektorn.

Den kollaborativa produktionen är en nära släkting till delandets ekonomi, men fokus befinner sig på samverkansbaserade produktionsformer. Här förekommer allt från open sourceutveckling och crowd funding till vindkraftskooperativ, byggbrigader och lokala kooperativa banker. Även här finns det en potential till resurssparande, men de främsta vinsterna med kollaborativ produktion handlar om ett stärkande av socialt kapital, breddat inflytande över produktionens inriktning och en fördelning av kontrollen över produktionsmedlen på fler händer.

Cirkulär ekonomi

Cirkulär ekonomi är ett nytt ord för kretsloppsekonomi. Cirkuläreconomiska principer kan tillämpas i företag, offentliga sektorn eller organisationer. Den uppenbara förebilden för detta sätt att strukturera materialflöden är naturens kretslopp där ingenting går till spillo utan att först användas i flera steg. Det som är avfall i slutet av en process blir till en resurs i en annan process. För att ställa om till en cirkulär kretsloppsekonomi ska ett företag eller organisation leva upp till ett antal kriterier:

- Avlägsna miljöfarliga ämnen.
- Designa produkterna så att de kan tas isär i sina beståndsdelar och återvinnas.
- Använda förnybar energi till produktion och transporter.
- Återföra material.
- Dela, leasa eller låna produktionsmedel hellre än att äga dem själv, och på samma sätt hyra ut produkterna till sina egna kunder hellre än att sälja dem.

Ett framtida hållbart samhälle måste genomsyras av och byggas utifrån ett kretsloppstänkande.

EU-kommissionen har antagit en plattform för resurseffektivitet som anknyter till den cirkulära ekonomins principer och några kommuner och företag i Sverige har börjat arbeta med cirkulär ekonomi, bland annat Ronneby kommun. Vänsterpartiet stödjer den utvecklingen eftersom ett framtida hållbart samhälle måste genomsyras av och byggas utifrån ett kretsloppstänkande.

Grön kemi

Grön kemi syftar till att minimera kemikaliers påverkan på natur och människor vid tillverkning och användning. Principerna är att minska mängden kemikalier och välja kemikalier som är biologiskt nedbrytbara och med så låg miljöpåverkan som möjligt. I produktionen eftersträvas användning av förnybara råmaterial, låg energiåtgång och små mängder avfall.

Styrmedel för kollaborativ konsumtion och cirkulär ekonomi:

- Förläng utnyttjandetiden för hemelektronik och andra produkter. Det skulle minska uttaget av mineraler, oljeprodukter och andra råvaror och även bidra till lägre energiåtgång. Ett sätt är att förlänga garantitiderna, vilket skulle tvinga producenterna att förbättra kvaliteten. Det skulle förmodligen höja försäljningspriset men å andra sidan möjliggöra en längre användningstid.
- Minska omloppet på nya varor genom att stimulera till reparationer och andrahandsförsäljning. Det kan ske på flera sätt, både genom att förbättra varornas kvalitet och design men också att göra det mer fördelaktigt för både den enskilde och företaget. Vi vill se en övergripande utredning av hur vi kan förlänga användningstiderna för produkter.
- Kollaborativ konsumtion, delandets ekonomi, stimuleras exempelvis genom offentliga bidrag, utbyggnad av infrastrukturer (allt från *fysiska mötesplatser*, *marknadsplatser* och *transportlösningar* till institutionella ramverk) eller skattemässigt. Den offentliga sektorn har en roll att spela också som deltagande och organiserande aktör, precis som i fallet med offentliga bibliotek, och kan erbjuda lån av till exempel verktyg, festporlin eller sportutrustning.
- Det behövs tydligare lagstiftning för återvinning. Inom EU har man antagit en avfallstrappa som går ut på att 1) minimera avfall, 2) återanvända, 3) återvinna, 4) energiutvinna och 5) deponera. Staten ska ta initiativ till en nationellt samordnad utveckling av automatiserad sophantering, med målsättningen att göra det möjligt att ha en mycket högre ambitionsnivå. Kommunerna ska ha ansvaret för insamlingen av allt hushållsavfall, även förpackningar och tidningar.
- Fler produkter, exempelvis textilier, ska omfattas av producentansvar för att fungerande insamlingssystem ska kunna byggas upp.
- Grön kemi bör främjas genom större medel till forskning och utveckling, striktare lagstiftning främst i EU:s kemikalielag *Reach* och genom konsumentupplysning.
- Begränsa reklamens utrymme i samhället, framförallt genom en begränsning av den resurskrävande direktreklam. Reklam för särskilt miljöbelastande varor, som t.ex. fordon med höga utsläpp, bör kunna omfattas av samma sorts regelverk som tobaksreklam, där information om miljöbelastningen ska framgå i annonsen.
- Ekodesigndirektivet som implementerades i svensk lag 2008 och som sätter regler för energieffektivitet hos elprodukter bör utvecklas till ett allomfattande direktiv om produkters hållbarhet och för en cirkulär resursanvändning.

3.1.3 Från offentlig nöd till gemensamt välstånd

Den kapitalistiska ekonomin karaktäriseras av en kronisk brist på resurser till de nödvändiga behoven och för samhällsnyttiga investeringar, parallellt med ett överflöd av privat köpkraft koncentrerad till ett litet segment av världens befolkning. Under perioder har arbetarrörelsen haft styrkan att förmå industrikapitalismen att avsätta en större del av den växande rikedom till gemensamma nyttigheter. Men när styrkeförhållandena skiftade kom så småningom de nyliberala reformer som skar bort eller privatiserade allt större segment av välfärdssamhället.

Genom skattesänkningar, främst för höginkomsttagare, ändrades fördelningen mellan privat och offentlig konsumtion. Det ökade den ekonomiska ojämlikheten och den sociala utsattheten, men är även en central miljöfråga eftersom offentlig konsumtion i allmänhet har en lägre miljöpåverkan än privat. Utbildning, vård och omsorg, kultur och föreningsliv skapar stora värden med låg miljöpåverkan, medan exempelvis konsumtionsvaror, resor och större boenden har hög miljöpåverkan. Ojämlikheten skapar dessutom en skulddriven privatkonsumtion hos dem som inte annars har råd att upprätthålla en anständig levnadsnivå, när sådant som tidigare var en rättighet nu måste köpas på marknaden.

En strategi för ekologisk omställning måste därför innehålla både produktivitetsförbättringar, förnuftiga investeringar i offentliga infrastrukturer, kollektiva nyttigheter och utökade allmänningar som minskar vår totala klimatpåverkan och ökar flertalets livskvalitet och frihet, och *samtidigt* begränsningar av resursslöseriet hos de rikaste.

Den svenska välfärdsstaten, med dess jämförelsevis väl utbyggda välfärds- och trygghetssystem, gjorde det möjligt för den enskilde att leva ett liv med stor frihet samtidigt som den relativa betydelsen av att ha en hög inkomst, att tillhöra ”rätt samhällsklass” etc., minskade. Dit – och längre än så – måste vi ta oss i framtiden. Generell välfärd är en modell som kan lösa delade problem och tillgodose många människors behov på ett resurseffektivt sätt, samtidigt som det ger individerna möjlighet att utveckla sin särart och personlighet. Gränsen mellan vad som ska skötas privat och vad som ska skötas offentligt är inte given. Små offentliga verksamheter kan växa, avgiftsbelagda verksamheter kan göras gratis, nya verksamheter kan tillkomma.

Att ersätta den offentliga nöden med ett gemensamt välstånd är för Vänsterpartiet ett sätt att öka individernas faktiska frihet och tillgodose våra behov samtidigt som det totala ekologiska fotavtrycket kan krympa.

Några idéer: Biblioteken lånar ut mer än böcker. Kommunens fordon används för samåkning. Överbliven mat från de kommunala verksamheterna säljs som matlådor. Allmännyttan anlägger gemensamma växthus – moderna kolonilotter – och utrustar gemensamma verktygsbodur. Kollektivtrafiken och kulturskolan görs avgiftsfri.

Att ersätta den offentliga nöden med ett *gemensamt välstånd* är för Vänsterpartiet ett sätt att öka individernas faktiska frihet och tillgodose våra behov *samtidigt* som det totala ekologiska fotavtrycket kan krympa. Fler gemensamma lösningar på delade och allmänna problem är av avgörande betydelse för att få ner resursslöseriet. Detta uppnås genom – och underlättar samtidigt – en successiv omfördelning av konsumtionsutrymme från privat till offentlig konsumtion. Vi vill ha en jämlik fördelning efter behov inom bärkraftens ramar.

För att möjliggöra offentliga investeringar och en utvecklad välfärd behöver den gemensamma ekonomin stärkas. Det görs delvis genom skatthöjningar på de högsta inkomsterna och förmögenheterna och på sådant som förstör miljön. Men den gemensamma ekonomin kan även stärkas om näringslivet i högre grad består av en mångfald icke-vinstdrivande aktörer – från statliga bolag till kooperativ och stiftelser – som låter våra resurser cirkulera i samhället med målet att göra största möjliga nytta snarare än att privatiseras.

3.1.4 Skatter och andra ekonomiska styrmedel

Skatternas första uppgift är att finansiera gemensamma nyttigheter, men de kan även användas för att påverka den relativa kostnaden för olika aktiviteter eller varor och därmed i hur hög grad de används. I likhet med exempelvis tobaks- och alkoholbruk har miljöförstöring höga kostnader som inte drabbar försäljaren utan förs över på samhället som en social kostnad. En punktskatt har då den dubbla effekten att den minskar den skadliga aktiviteten samtidigt som den ersätter samhället för aktivitetens sociala kostnader.

I idealfallet ska skatten vara precis så hög att intäkten motsvarar den sociala kostnaden. I verkligheten tar lagstiftarna en lång rad andra hänsyn när skattesatserna bestäms. Exempelvis är koldioxidskatten 108 öre/kg koldioxid (2012), men olika nedsättningar gäller för utsläpp inom jord- och skogsbruket och industrin och är helt undantagen för kraftvärmeproduktion som ingår i EU:s utsläppshandel. Inom flera sektorer har dock möjligheten till nedsättningar minskat under de senaste två åren, vilket är en utveckling i rätt riktning.

Utsläppshandel är ett annat sätt att begränsa en miljöfarlig verksamhet, som koldioxidutsläpp. Ett tak för utsläppen bestäms och utsläppsrätter allokeras till användarna. Priset för utsläppsrätterna bestäms i handeln. I teorin är utsläppshandel ett säkrare sätt att minska utsläppen till önskad nivå än skatter, men i praktiken har EU inte förmått strama åt allokeringen tillräckligt mycket, vilket gör att priserna på utsläpp är långt under vad de borde och miljönyttan är ytterst begränsad. Utan tvivel har industrilobbying spelat en roll i att begränsa utsläppshandelns effekter.

Miljöskatter riskerar att fungera regressivt, det vill säga öka kostnaderna som andel av totalinkomsten mer för låginkomsttagare än för höginkomsttagare. Trots att höginkomsttagare och storföretag är de värsta utsläppsbovarna blir skatteeffekten mindre kännbar för dem, och de har därför större möjligheter att fortsätta med det oönskade beteendet. En omställning som lämpar över huvuddelen av kostnaderna och beteendeförändringarna på låginkomsttagare är orättvis och kommer sannolikt att misslyckas. Därför är det helt centralt att ekonomiska styrmedel är en del av en helhet som totalt sett tydligt drar åt större jämlikhet. Om det blir dyrare att resa med privatbil kan vi, exempelvis, göra kollektivtrafiken billigare och bättre, möjliggöra för landsbygdsbor att utnyttja miljöfordon samt även kompensera särskilt drabbade grupper ekonomiskt. En rättvis omställning kräver vänsterpolitik.

Sverige har genomfört flera gröna skatteväxlingar, vilket innebär att skatter på inkomster minskades och skatter på bland annat koldioxid ökade i samma grad. Men det avstannade under det borgerliga styret och Sverige utmärker sig inte speciellt jämfört med andra OECD-länder vad gäller miljöskatternas andel av totala skatteintäkter. Sverige har goda möjligheter att öka skatteuttaget på det som smutsar ner.

Det råder inget tvivel om att koldioxidskatten har bidragit till minskade utsläpp och det är viktigt att den, tillsammans med övriga skatter på fossil energi, bibehålls på en hög nivå eller höjs ytterligare. Vi förespråkar i nuläget dock ingen ytterligare skatteväxling. Dels för att vi inte ser någon anledning till att sänka inkomstskatterna ytterligare, snarare behöver den totala skattekvoten höjas för att klara den högre ambitionsnivån som vi vill se i den offentliga sektorn. Dels för att fossila bränslen behöver fasas ut helt de närmaste årtiondena, vilket gör dem till en snabbt krympande skattebas.

För att i rask takt driva ner utsläppen mot noll är koldioxidskatten ett av flera viktiga verktyg. Ett högt pris måste kombineras med aktiva åtgärder för att erbjuda alternativ. En politik som exempelvis höjer bensinpriset flera gånger om utan att erbjuda bilisterna andra sätt att färdas på kommer att möta kraftfullt motstånd. Måttliga prishöjningar kommer, å andra sidan, inte att skapa de minskningar vi behöver. Den slutsatsen kan vi dra av historien.

Trots att koldioxidskatt infördes redan 1991 och nu är världens högsta har utsläppen i Sverige bara minskat med ca 20 procent sedan 1991, och bara en del av minskningen kan förklaras med koldioxidskatten. Under den föregående tjugoårsperioden, 1970-1990, närapå halverades Sveriges koldioxidutsläpp (-45 procent) – i stort sett utan klimatpolitik eller ekonomiska styrmedel. Istället framkallade 1970-talets oljeprishöjningar en politik för oljeersättning och energieffektivisering som baserades på regleringar, information och stöd. Staten anslog hundratals miljoner till isolering av bostäder och utbyggnad av fjärrvärmenätet, den inrättade en fond för stöd till oljeersättande åtgärder, den skärpte byggnormer och ställde krav på energiplanering, den erbjöd råd och bedrev kampanjer. Den höjde även energiskatten och öppnade tolv kärnreaktorer som bland annat ersatte olje- och kolkraft.

Vänsterpartiet stöder miljöskatter och, rätt utformade, även andra ekonomiska styrmedel som utsläppshandel och elcertifikat. Vi vill bland annat höja koldioxidskatten ytterligare, införa vägslitageavgift för tunga fordon och en flygskatt. Vi anser att de flesta undantagen från koldioxidbeskattningen bör minskas eller avskaffas, inte minst i fossilbaserad kraftvärmeproduktion. Skattesystemet ska gynna förnybar energi, som ju i stort sett saknar sociala kostnader, men samtidigt inte uppmuntra till energislöseri. Småskalig elproduktion ska uppmuntras.

Vi drev på för att minska momssatsen för kollektivtrafik och vill sänka momsen även för bilpooler. Om det anses vara i strid med EU:s momsdirektiv är vi beredda att ta strid på EU-nivå. Vänsterpartiet bör fortsätta att verka för ett mer flexibelt momsdirektiv på EU-nivå. Att ha högre moms på miljöskadliga varor och tjänster, alternativt punktskatter, och lägre på konsumtion som är mindre skadlig för miljön kan vara effektiva sätt att styra konsumtionen mot lägre samhällsliga totala kostnader. Därför är

ekonomiska styrmedel, som differentierad moms och punktskatter, åtgärder Vänsterpartiet bör arbeta aktivt med även fortsättningsvis. Det gäller dock att vara uppmärksam på riskerna. Momssänkningar kan stanna hos mellanhänder snarare än ge fullt utslag på priset, och kan även öka problemet med skattefusk.

I den mån som höjda miljöskatter ger upphov till oönskade fördelningseffekter bör låginkomsttagare generellt, eller utsatta grupper specifikt, kompenseras. Om det sker skattevägen gäller det att hitta lösningar som även når människor utan beskattningsbar inkomst. Alternativt kan de grupper som får högre levnadsomkostnader kompenseras på annat sätt, exempelvis genom höjt bostadsbidrag, bostadstillägg och/eller bostadstillägg för pensionärer.

Som alla politiska partier anser vi att skattesystemets utformning är viktigt för att nå miljömålen, men som enda parti betonar vi också dess begränsningar. En aktiv politik som reglerar, investerar, stöder och informerar är minst lika viktig för att nå hela vägen fram.

I den mån som höjda miljöskatter ger upphov till oönskade fördelningseffekter bör låginkomsttagare generellt, eller utsatta grupper specifikt, kompenseras.

3.1.5 Investera, divestera, sluta subventionera

Det har nu visat sig att vår samhällsekonomi vilar på ett teknologiskt paradigm – förbränning av fossila kolväten i syfte att utvinna energi – som orsakar så enorma förändringar av klimatsystemet att stora delar av planeten riskerar att bli obeboeliga. Vi står då inför valet att vänja oss vid katastrofen – eller att snabbt skifta bort från det som förstör klimatsystemet.

Det kan tyckas självklart att välja det andra alternativet. Men det räcker inte att *säga* att klimathotet är vår tids största utmaning. Det måste också bevisas i handling. Trots att knappast någon samhällskraft längre förnekar klimatförändringen fortsätter såväl privata företag som den politiskt styrda offentliga sektorn att fördjupa samhällets fossilberoende.

Det sker genom undlåtenhet att göra de nödvändiga investeringar som krävs för att styra bort från fossilberoendet. Det sker genom fortsatta investeringar i fossila strukturer, som motorvägar eller finansiella placeringar i oljebolag. Och det sker genom rena subventioner till fossila strukturer, som kommunala stöd till flygplatser eller undantag på koldioxidbeskattningen.

Ett första bevis på om en politisk kraft verkligen menar allvar när de talar om klimatkrisen är om de är beredda att i handling bryta med den politiken. Vi i Vänsterpartiet är det i alla fall.

Rödgröna investeringar

Vi står inför en allvarlig situation med ett enormt behov av investeringar i främst förnybar energi och kollektiva transportlösningar i syfte att fasa ut olja och kol. Situationen förvärras dessutom av att existerande infrastruktur, inte minst järnvägen, har missköts i årtionden. Sverige har en ”infrastrukturskuld” till följd av underinvesteringar.

En stor del av investeringarna i till exempel energisektorn kan mobiliseras från den privata sektorn, men det kräver en aktiv politisk styrning som gynnar förnybar energi och – lika viktigt – ser till att fossil produktionskapacitet läggs ner. Även bostadsbristen måste till stor del lösas genom privata investeringar, men styras mot energieffektivitet och rimliga kostnader. Vi vill också se statliga investeringsstöd för byggandet av energisnåla kostnadseffektiva hyresrätter. Vi ser med stort intresse på den brittiska statliga gröna investeringsbanken (*UK Green Investment Bank*). Sedan starten 2012 har miljarder kronor investerats i de tre huvudområdena: havsbaserad vindkraft, energieffektivisering och avfallshantering. För varje pund som investerats har drygt dubbelt så mycket investerats från privata källor. Vi vill undersöka möjligheterna att införa en liknande investeringsbank i Sverige.

Ändå återstår gigantiska investeringsbehov som främst den offentliga sektorn måste bära: investeringar i förnybar energi, elnät, järnvägar, kollektivtrafik, energirenoveringar av offentligägda fastigheter, utbyggnad av allmännyttiga bostäder och kommunal service. Det behövs också offentliga stöd för energieffektiviseringar av privatägda bostäder, egen el-produktion, biogasproduktion av jordbrukarnas organiska avfall, med mera. Till råga på allt finns även stora investeringsbehov i resten av den offentliga sektorn: i vården och omsorgen, i utbildnings- och kultursektorerna.

Sammantaget kräver denna situation en ny syn på samhälleliga investeringar. Vänsterpartiet har länge drivit krav på att avskaffa överskottsmålet till förmån för ett balanskrav över en konjunkturcykel, samt att staten – precis som kommuner och landsting – ska kunna skilja mellan driftsbudget och investeringsbudget för att kunna genomföra långsiktigt viktiga investeringar. Till slut börjar Vänsterpartiet få gehör för dessa krav, och förhoppningsvis genomförs dessa förändringar. Då återstår ändå att verka för att investeringarna blir tillräckligt stora och riktas åt rätt håll: mot en rödgrön omställning som minskar vår klimatpåverkan och stärker välfärden.

Ett omfattande rödgrönt investeringsprogram är nödvändigt för att nå klimatmålen och stärker Sveriges ekonomi och välfärd på sikt.

Ett omfattande rödgrönt investeringsprogram är nödvändigt för att nå klimatmålen och stärker Sveriges ekonomi och välfärd på sikt. Lönsamheten förstärks dessutom så länge räntan är låg. Men det är också en bärande del i en politik för full sysselsättning, vilket leder till förbättrade offentliga finanser även på kort sikt.

Divestera från fossila bränslen

Trots kunskapen om att förbränning av olja, kol och gas leder till klimatförändring investerar världens energibolag mer än någonsin i ny fossilbränsleutvinning. 2013 slogs rekord när 1 100 miljarder dollar lades på olja-, kol- och gasprospektering i världen (IEA). De kända tillgångarna av olja och fossilenergi beräknas leda till utsläpp av cirka 2 800 gigaton koldioxid. Samtidigt har FN:s klimatmål slagit fast att en temperaturhöjning som inte överstiger två procent kräver att högst 1 000 gigaton förbränns fram till år 2050, medan mer pessimistiska bedömare menar att högst 600 gigaton är förenligt med tvågradersmålet. Det innebär, i klartext, att tvågradersmålet kräver att energijättarna måste lämna kvar mellan två tredjedelar och fyra femtedelar av de kända reserverna av kolväten i marken. Detta i total kontrast till nuvarande investeringstrender. Att förmå energibolagen till detta kommer inte att bli enkelt, men ett ljus

i mörkret är den globala kampanj för ”divestering” från investeringar i fossila bränslen som övertygar bland annat offentliga institutioner, universitet och företag att sälja sina värdepapper i fossilbolag. Vi stöder till fullo denna kampanj och verkar för att bland annat Sveriges kommuner och landsting avyttrar innehav av fossila värdepapper.

Aktörer av särskild betydelse är AP-fonderna, som har ett kapital på cirka 870 miljarder kronor (SOU 2012:53) och är en av världens största placerare på aktiemarknaden. AP-fondernas syfte är att genom sina placeringar säkra värdet av de framtida pensionerna. Men fonderna ska också beakta ”miljö och etik”. Vi anser dock inte att detta krav tas på allvar.

Trots att Sverige förbundit sig att satsa kraftfullt på förnybar energi och minska våra utsläpp med 40 procent till år 2020 placeras en betydande del av investeringarna i fossil energi. Första, andra och tredje AP-fonden investerar mångmiljardbelopp i världens största oljebolag. För några år sedan uppgick fondernas innehav i de sex så kallade Big Oil-bolagen (avser vanligen BP, Chevron, Conoco Philips, Exxon, Royal Dutch Shell och Total) till 9,5 miljarder kronor (RUT 2011:408). Jämfört med investeringarna i fossila energislag är investeringarna i förnybar energi närmast försumbara. Med det gigantiska kapital som AP-fonderna förfogar över finns ett stort utrymme för att styra utvecklingen i en mer miljö- och klimatvänlig riktning, något som samtidigt skulle skapa många nya jobb.

AP-fonderna brukar försvara sina investeringar i Big Oil med att det är trygga investeringar. Men med volatila priser och de stigande osäkerheter inför möjligheterna att fortsätta utvinna fossila bränslen är dessa investeringar allt annat än säkra. Ur klimatsynpunkt skapar de tvärtom större osäkerhet: de bidrar till att skapa en värld med skenande klimatförändring. Om syftet är att skänka trygghet till framtidens pensionärer borde investeringarna snarare ske i till exempel förnybar energi eller grön transportinfrastruktur.

AP-fonderna har i flera fall gjort investeringar i företag inblandade i allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter på olika håll i världen. Ett slående exempel är investeringarna i Lundin oil, numera Lundin Petroleum. AP-fondernas avkastningskrav är överordnat kraven på att investeringarna ska göras med hänsyn till miljö och etik. Idag ligger ansvaret för att granska AP-fondernas placeringar på ett etiskt råd som AP-fonderna själva finansierar.

Vänsterpartiet föreslår att ett oberoende råd tillsätts med uppdrag att granska AP-fondernas placeringar ur ett miljö- och etiskt perspektiv. Vi vill se tydliga mål för AP-fonderna om investeringar i förnybar energi, respekt för mänskliga rättigheter och hållbara samhällslösningar. Nuvarande AP-fondskapital i företag där fossil energi utgör huvuddelen av verksamheten eller i verksamheter där mänskliga rättigheter kränks bör fasas ut så snabbt som det är möjligt. Vi vill se över förutsättningarna för att en av AP-fonderna ska kunna göras om till en grön investeringsfond med ett huvudsakligt uppdrag att ställa om energisystem, investeringar i miljöteknik, gröna jobb och överlag hållbara lösningar för Sverige och omvärlden. Allt detta ska självklart göras under förutsättning att de framtida pensionerna garanteras.

Vattenfall är kanske det tydligaste exemplet på missad möjlighet att använda vårt gemensamma ägande till omställning. Vi vill ändra Vattenfalls ägardirektiv så att de blir det ledande energibolaget i Europas energiomställning.

På samma sätt vill vi ställa skarpa miljö- och klimatkrav på de statliga företagen. Detta kan göras bland annat genom nya ägardirektiv och ett mycket mer aktivt ägarskap än hittills. Vattenfall är kanske det tydligaste exemplet på missad möjlighet att använda vårt gemensamma ägande till omställning. Vi vill ändra Vattenfalls ägardirektiv så att de blir det ledande energibolaget i Europas energiomställning. Alla framtida investeringar ska vara i förnybar energi. Den tyska brunkolsverksamheten ska inte säljas, utan istället successivt fasas ut. Vattenfall ska dra tillbaka stämningen av den tyska staten för avvecklingen av kärnkraften. Vattenfall ska vara en pålitlig medspelare i den tyska energiomställningen, kallad *Energiewende*.

Sluta subventionera miljöskadlig verksamhet

Lika självklart som att inte försöka grunda framtidens pensioner på investeringar som undergräver framtidens ekologi och ekonomi, lika självklart måste det vara att upphöra med direkta subventioner av miljöskadliga verksamheter. Ändå har Internationella energiorganiet IEA konstaterat att världens subventioner till fossil energi uppgår till 550 miljarder dollar årligen, fyra gånger så mycket som det offentliga stödet till förnybar energi varje år. Även i Sverige betalas det varje år miljardtals kronor i subventioner till miljöförstörande verksamhet. Naturvårdsverket summerar de svenska miljöskadliga subventionerna till 50 miljarder kronor årligen. Det handlar om skattebefrielse eller nedsättning av koldioxidskatten och andra skatter för bland annat torv, gruvindustri och fiske samt för flyg och sjöfart. Kärnkraften subventioneras genom att den inte tar sitt fulla ansvar vid händelse av en olycka. Subventionerna rör även jordbruket, inte minst köttindustrin som står för stora utsläpp, samt strukturstöd till fiskeindustrin.

Det borde vara en självklarhet att den offentliga sektorn inte undergräver sina egna miljömål genom skadliga subventioner. Vänsterpartiet vill därför se en plan för att fasa ut subventioner till det som förvärrar miljön och klimatet.

3.1.6 Att mäta hållbar utveckling och välbefinnande

Hur vi mäter och beskriver utveckling har stor betydelse för vilka problemformuleringar som tillåts sätta dagordningen, vilka frågor som får ett politiskt fokus. Därför är samhällets val av mått för att beskriva ekonomisk utveckling och välbefinnande i grunden politiska val.

Ekonomisk tillväxt mäts vanligen som förändring i bruttonationalprodukten (BNP). Det är ett försök att mäta den totala ekonomiska aktiviteten i ett land under ett år. Det finns olika metoder att beräkna BNP, men det vanligaste är baserat på summan av värdet av inhemska organisationers och hushålls användning av varor och tjänster (faktisk konsumtion och bruttoinvesteringar) plus export av varor och tjänster minus import av varor och tjänster.

BNP-måttet räknar inte in alla aktiviteter som skapar samhällsvärden. Oavlönat jobb i hemmet, exempelvis städning, anhörigvård, matlagning, reparationer och annat som människor gör själva, samt ideellt arbete saknas. Offentliga sektorns välfärdstjänster kan vara svårt att sätta ett värde på eftersom de tillhandahålls efter behov och inte prissätts utifrån marknadspriser, men de anges helt enkelt till vad de kostar.

Inte heller inkluderas värdet av de ekosystemtjänster som varje år i ett fungerande ekosystem genererar nyttovärden som är många gånger större än värdet av den industriella produktionen.

BNP är därför i praktiken ett mycket smalt mått på aktiviteten inom en liten del av den totala ekonomin – som tillmäts en oproportionerligt stor betydelse i beslutsfattandet och samhällsdebatten.

BNP-måttet innehåller inte heller någon värdering av om en aktivitet egentligen är värdeskapande – om den i praktiken bidrar till ökat välstånd - eller om den i själva verket minskar välståndet och välfärden. BNP-måttet säger däremot väldigt lite om vare sig människors välbefinnande eller hållbarhet. Måttet tar ingen hänsyn till variabler som demokrati, jämställdhet eller hur välståndet är fördelat mellan landets invånare.

Snarare än ett enda tillväxtmått som ska täcka alla aspekter i samhällets utveckling behöver vi flera kvalitativa begrepp. Ekonomidebatten behöver knytas närmare de konkreta frågorna: hur utvecklas koldioxidutsläppen, energianvändningen, livsmedelsproduktionen, inkomstfördelningen, jämställdheten, arbetstiderna, och så vidare. En sådan utgångspunkt öppnar för demokratisk debatt: *hur* vill vi att samhället ska utvecklas? Vad ska vi prioritera? En hållbar utveckling handlar i stor utsträckning om just att göra prioriteringar tillsammans.

Vi behöver både problematisera tillväxtideologin och visa att det är vänstern som står för de långsiktiga investeringarna i ekonomisk utveckling, medan högern jagar kortsiktig vinst åt kapitalet. Klimatförändringarna, miljöförstörelsen och den generella utarmningen av jordens resurser kräver att vi tänker om.

Allt detta visar att BNP har stora brister som mått på utveckling. Det behövs flera indikatorer som även tar hänsyn till miljön och till sociala faktorer som underlag för beslutsfattandet. Världsbanken har bland annat med stöd av Sida under årtionden byggt upp en databas med korrigerade välfärdsräkenskaper som täcker de flesta länder och går tillbaka flera årtionden. De omfattar vanligt producerat kapital men också naturkapital, mänskligt, socialt och institutionellt kapital. Dessa räkenskaper tar även hänsyn till utarmning av naturresurser och effekten av föroreningar av luft och vatten. Måtten är inte perfekta men är en viktig början.

FN:s miljöprogram UNEP har tagit fram måttet *Inclusive Wealth Index* (IWI), som bland annat tar hänsyn till resursförbrukning. OECD:s *Better Life Index* väger samman elva indikatorer som mäter materiell levnadsstandard (boende, inkomst, arbete,) och livskvalitet (sammanhållning, utbildning, miljö, förvaltning, hälsa, livstillfredsställelse, säkerhet och balansen mellan arbete och fritid).

EU-kommissionen har tagit initiativ till *Beyond GDP* där miljö och sociala aspekter ska beaktas. Stieglitzkommissionen har skrivit en rapport om behov att hitta nya sätt att se på och mäta ekonomisk utveckling. *European Sustainable Development Indicators* (EU SDI) finns inom EU sedan 2003 för att mäta hållbar utveckling i EU-länderna.

Human Development Index (HDI) är ett sammanfattande mått på mänsklig utveckling. Indexet, som tas fram av UNDP, mäter det genomsnittliga resultatet av mänsklig utveckling i olika dimensioner såsom livslängd och hälsa, tillgång till kunskap och levnadsstandard. Bland annat visar de på kopplingen mellan hållbarhet och grundläggande sociala rättvisefrågor.

Sverige bör, vid sidan av statsbudgeten och det traditionella BNP-måttet, årligen ta fram underlag som på olika sätt mäter hållbar utveckling där miljöpåverkan, jämställdhet, social utveckling och välfärd blir viktiga variabler.

Sverige bör, vid sidan av statsbudgeten och det traditionella BNP-måttet, årligen ta fram underlag som på olika sätt mäter hållbar utveckling där miljöpåverkan, jämställdhet, social utveckling och välfärd blir viktiga variabler. Det innebär nya mått för att mäta ett lands faktiska utveckling och kan bidra till att en mer mångfacetterad debatt om hur vi vill att samhället ska utvecklas. Vi försöker prata om de konkreta problemen och vägarna framåt, med bredare och öppnare ord som ekonomisk utveckling och hållbar utveckling.

3.1.7 Lokala ekonomier och lokalsamhället

Under huvuddelen av historien har människor fått sin försörjning av energi, naturresurser och varor i huvudsak från lokala eller regionala källor. Ekonomin har i hög grad varit lokal. I dessa lokalsamhällen har det av rent nödvång vuxit fram en ekonomisk allsidighet och förmåga att lösa problem genom samverkan. Även i små samhällen har en mångfald av specialiserade yrkeskunskaper funnits representerade. Ur det har vuxit både uppfinningsrikedom och innovationsförmåga.

Med framväxten av det kapitalistiska systemet har detta förändrats. Under kapitalismen har lokala sociala nätverk och lokala kretslopp av resurser och varor slagits sönder till förmån för globala beroenden. Med globaliseringen har följt en koncentration till allt större produktionsenheter, konkurrens på globala varumarknader, framväxten av multinationella koncerner och försörjningskedjor som blivit allt mer utsträckta i rummet.

Den globala arbetsdelningen med en aktivt pådriven geografisk specialisering har inneburit en rörelse i riktning mot monoekonomier. Ett tidigare allsidigt näringsliv och regionala ekonomiska kretslopp har steg för steg ersatts med ett mera ensidigt näringsliv som producerar för – och är direkt beroende av världsmarknaden. Detta är en utveckling som ökar samhällets sårbarhet (gentemot exempelvis finanskriser, miljökriser, resurskriser etc.) både lokalt och globalt och som samtidigt slår mot arbetarklassen både i världshandelssystemets centrum och i periferi.

När de lokala ekonomiska kretsloppen har ersatts med globala – och i hög grad linjära – resursflöden, har den lokala ekonomiska allsidigheten (mångfalden) och de sociala nätverken försvagats i lokalsamhällen jorden runt. Det drabbar den lokala innovationsförmågan och problemlösningsskapiteten. Kunskaper försvinner, socialt kapital urholkas, praktisk kompetens och infrastruktur avvecklas.

Den globala sektoriseringen av ekonomin är inte en naturlag utan resultatet av en aktiv strävan från kapitalet, syftande till att skapa en låglönepress i alla delar av ekonomin.

Försörjningskedjor och ekonomiska näringsvävar

De utdragna beroendekedjorna i den globala ekonomin resulterar i ett stort avstånd mellan producent och konsument, mellan råvarukällorna, produktionsenheterna och platserna för konsumtionen (framförallt urbaniserade områden i den rika delen av världen). De utdragna beroendekedjorna gör det komplicerat eller i praktiken omöjligt att sluta materialkretsloppen igen. När konsumenterna inte har någon kontakt med producenterna blir de miljöeffekter som konsumtionen ger upphov till i ”andra änden” osynliga. Producent och konsument lever i olika världar, möter aldrig samma verklighet. Därmed försvinner incitamenten för konsumenterna att baserat på egenintresse verka för att bryta en ohållbar resursanvändning.

Försvagningen av de lokala och regionala ekonomiska nätverken försvårar för omställningsåtgärder till en hållbar ekonomi som växer underifrån. När matvarugrossister upphandlar råvaror till lägsta pris i internationell konkurrens förhindras samtidigt lokala producenter att få ut sina produkter till den regionala konsumentmarknaden. När alla råvaror via frihandel går att få billigare från ett land med lägre löner och slappare miljökrav, omöjliggörs i praktiken en lokal produktion som tar ett större ansvar för miljön. Företag som är utsatta för internationell priskonkurrens lägger ner produktion i länder där arbetarklassen tvingat fram bättre villkor och där miljökraven skärpts – därmed förstärks maktlösheten ytterligare. Exempelen på hur denna skapade situation av maktlöshet slår mot både ekologisk och social hållbarhet i hela världen är många.

Mot denna utveckling måste en progressiv demokratisk rörelse ställa en annan ekonomisk ordning som innebär rikare och starkare lokalsamhällen, där de lokala ekonomierna får möjligheter att utvecklas på sina egna villkor. Det innebär en omställning till ett samhälle där de ekologiska fotavtrycken anpassar sig till den lokala och regionala bärkraften och där kretsloppen av näringsämnen och naturresurser så långt som möjligt knyts ihop i regionala ekonomiska ”ekosystem”. Städerna kopplas samman med den omgivande landsbygden. Glesbygden utvecklas genom stärkta regionala nätverk.

Att stärka lokalsamhället och de lokala ekonomierna är ett nödvändigt steg i omställningen till en ekologisk ekonomi. Stärkta lokala ekonomier och lokalsamhällen innebär:

- En jämnare fördelning av real makt, där kontrollen över produktionsmedlen kan fördelas på fler, avståndet minskar mellan organisationspyramidernas bas och topp. Basen kan i högre grad utöva en demokratisk kontroll över ekonomi och politik.
- En produktion som anpassar sig efter platsernas olika förutsättningar. Istället för att pressa in varje plats i samma standardiserade former och lösningar tillämpas och förfinas en mångfald av lösningar som är optimala utifrån de naturresurser och förutsättningar som finns på platsen.

Att stärka lokalsamhället och de lokala ekonomierna är ett nödvändigt steg i omställningen till en ekologisk ekonomi.

- Förändrade målsättningar för ekonomins aktörer. Ackumulation av abstrakta bytesvärden får en minskad betydelse. Långsiktigt hållbar förvaltning och framställning av konkreta bruksvärden i det lokala samhället får en större betydelse.
- En utvecklad decentraliserad innovationsförmåga och produktionskapacitet. Tekniskt sett finns idag alla förutsättningar för en produktion i mindre produktionsenheter och kortare serier. I takt med att robottekniken blir mer lättillgänglig, information överförs sekunds snabbt, innovationer delas via kreativa allmänningar och 3D-printing slår igenom, blir närheten och möjligheterna till en direkt och skräddarsydd anpassning mer värdefulla.
- Ett mer varierat näringsliv och en större lokal allsidighet med fler små- och mellanstora aktörer verksamma inom fler nischer. Mindre resurser går förlorade i byråkrati i stora organisationer.
- Ökat internationellt utbyte och samverkan mellan en mångfald av självständiga ekonomiska "ekosystem" som kommunicerar för att utbyta information och innovationer istället för att tvingas in i en destruktiv konkurrens om att vara till lags för globalt kapital.

3.2 Resurshushållning

3.2.1. Rättvist miljöutrymme

Begreppet rättvist miljöutrymme utgör grunden för vår syn på resurshushållning. Begreppet består av två delar. Av den ena delen framgår att det finns ett ”miljöutrymme” som vi människor har att röra oss inom. Vi har bara en jord med givna ekologiska ramar. Lever vi utöver miljöutrymmet, utöver ekosystemets bärkraft, drabbar det oss själva men även andra länders invånare och kommande generationer. Vi kan inte objektivt slå fast hur stort miljöutrymmet är. Dels finns osäkerheter som grundar sig i våra begränsade kunskaper om hur ekosystemen fungerar och samverkar. Dels är utrymmet inte helt givet, trots allt: det beror på vilka avvägningar mellan olika intressen och risker som samhället gör. Ändå kan vi göra kvalificerade bedömningar och fatta politiska beslut om principiella avvägningar. Ett exempel är tvågradersmålet, som diskuterades fram som en rimlig avvägning mellan å ena sidan risken för farlig klimatförändring och å andra sidan vad som anses som realistiskt för det globala samfundet att sikta på.

Den andra delen av det rättvisa miljöutrymmet är frågan om ”rättvisa”. Det är ett etiskt ställningstagande för att alla människor har samma rätt till jordens resurser. I dag är det individer, företag och länder med mycket pengar som lägger beslag på en långt mycket större andel av det totala miljöutrymmet än vad fattiga länder eller individer gör. Det är inte rättvist. Därför behövs det politiska beslut för att rika länder och individer ska minska sin miljöpåverkan och för att fattiga länder och individer ska få möjligheten att utvecklas.

Klimaträttvisa

Vi strävar efter klimaträttvisa. Atmosfären är en allmänning som alla människor i princip har samma rätt till. Ändå har vissa länder, företag och individer tagit sig rätten att förorena atmosfären med växthusgaser till den grad att det skapar problem – klimatförändringar – för alla. Det medför dessutom att andra länder, företag och individer inte kan utnyttja sin rätt till atmosfären med mindre än att klimatförändringarna förvärras ytterligare. Utifrån ett klimaträttviseperspektiv är det därför de rika länderna som har det största ansvaret för klimatförändringarna och därför har det största ansvaret att minska sina utsläpp, stödja fattigare länder att utvecklas och att bistå dem i deras arbete att hålla utsläppen nere i deras utvecklingsfas utan att öka utsläppen, samt ge stöd till dem som drabbas värst av klimatförändringarna.

Ekologiska fotavtryck

Ett sätt att uppskatta hur stora jordens förnybara resurser är och hur stor del av dessa som tas i anspråk av människor är genom ekologiska fotavtryck. Om samhällets förbrukning av energi, mark och andra resurser omvandlas till den gemensamma enheten globala hektarer kan olika gruppers ekologiska fotavtryck beräknas. Då blir det tydligt att vi i den rika delen av världen står för en miljöpåverkan och resursförbrukning som

är mångdubbelt större än flertalets. Totalt sett förbrukar mänskligheten nu den förnybara kapaciteten hos 1,5 jordklot. Om alla levde som vi i Sverige gör skulle 3,7 jordklot krävas – det tionde största fotavtrycket av världens länder.

Stora skillnader i resursutnyttjande

I hela världen beräknas 1,2 miljarder människor leva i extrem fattigdom och 850 miljoner är kroniskt undernärda. Barnadödligheten i Afrika söder om Sahara är nästan 16 gånger så hög som i den rikare delen av världen. Dagens industriländer har under de senaste 200 åren gynnats av en koldioxidintensiv produktion och har stått för omkring tre fjärdedelar av de utsläpp av växthusgaser som människan gett upphov till. Skillnaderna i utsläpp består än idag. Höginkomstländer släpper ut stora mängder koldioxidkvivalenter (CO₂e) per person och år: Australien 25,2 ton, USA 21,0 ton, Kanada 20,8 ton, Tyskland 10,8 ton, Japan 10,2 ton och Sverige 6,3 ton. Det ska jämföras med utvecklingsländernas utsläpp: Kina 7,8 ton, Indien 2,0 ton, Kenya 1,1 och Bangladesh 0,8 ton.

Miljövänligt beteende förknippas oftast med sopsortering, att handla ekologiskt och att köra miljöbil. Men mer avgörande för storleken på ens miljöpåverkan är inkomsten.

Även inom länder finns skillnader i miljöpåverkan. Miljövänligt beteende förknippas oftast med sopsortering, att handla ekologiskt och att köra miljöbil. Men mer avgörande för storleken på ens miljöpåverkan är inkomsten. Låginkomsttagare har mindre bostäder, åker mer kollektivt och konsumerar mindre och har därför i regel ett lägre ekologiskt fotavtryck än höginkomsttagare. Även personer som har erfarenhet av att bo i fattiga länder och har varit tvungna att leva ett resurssnålt liv lever energisnålt även i Sverige. Slutsatsen av detta kan inte vara att vi alla bör leva i fattigdom eller tvingas leva på låga inkomster – utan att omställningen i hög grad handlar om att förmå höginkomsttagare att ta ansvar för sin livsstil, och att skapa möjligheter för alla att leva klimatsmart.

Klimat och kön

Våra möjligheter och livsvillkor påverkas starkt av kön eftersom inkomst, förmögenhet och konsumtion är könsrelaterat, kvinnors arbete och liv värderas lägre än mäns. Kvinnor står för en mindre del av det samlade konsumtionsutrymmet. Skillnaderna i totala nivåer av energiförbrukning beror mycket på utgifternas storlek och det gäller både män och kvinnor. Men kvinnors och mäns energiintensitet skiljer sig i alla inkomstgrupper. Män förbrukar mer energi. Män tar bilen oftare. Jämfört med kvinnors transportsätt är mäns transporter mer energikrävande. Hela 40 procent av männens totala energianvändning går till transporter, medan motsvarande andel för kvinnor är 25 procent. Män har en högre energiintensitet (MJ/kr) för sina inköp relativt kvinnor i alla inkomstgrupper.

Kvinnor och män påverkas olika av klimatförändringarna. Därför är politiska åtgärder mot klimatförändringarna inte könsneutrala. Kvinnor och män har, särskilt i fattiga länder, olika grader av sårbarhet och skilda förutsättningar att anpassa sig till klimatförändringar. Därför är det viktigt att klimaträttvisa genomsyrar alla förslag. Med det menar vi att konsekvensanalyser med avseende på både klass och kön genomförs inför alla stora klimatpolitiska projekt, både nationellt och internationellt. Sverige

ska vara drivande för att en sådan princip ska gälla även internationellt. I värsta fall kan världens fattiga länder annars drabbas dubbelt av rika länders agerande, först av klimatförändringarna och i värsta fall dessutom av klimatpolitiska åtgärder.

3.2.2 Hållbar matproduktion

Jordbruk är nödvändigt för att försörja en stor befolkning. Samtidigt vet vi att livsmedelsproduktion är en av de främsta källorna till utsläpp av växthusgaser, övergödning, sötvattenanvändning och försurning. Trots att jordbruket står för 18 procent av Sveriges utsläpp (tolv miljoner ton koldioxidekvivalenter, uppdelat på gaserna lustgas, metan och koldioxid) saknas det, precis som Klimatberedningen (2008: 24) konstaterade, konkreta styrmedel för att minska utsläppen från sektorn. Samtidigt är livsmedelsproduktionen viktig av flera skäl: den producerar den mat vi äter samt skapar många viktiga arbetstillfällen, inte minst på landsbygden. Därför är det viktigt att utforma en politik för lägre utsläpp men bibehållen svensk livsmedelsproduktion. Jordbruket ska bedrivas så resursmässigt rationellt och hållbart som möjligt.

Ekologisk mat har många fördelar. I ekologiska livsmedel finns sällan eller aldrig rester av kemiska bekämpningsmedel och kemikalier. Ett ekolantbruk bidrar till högre biologisk mångfald och ökar jordbrukets resiliens (motståndskraft) vilket är viktigt när klimatet förändras. Ekologiskt lantbruk har också högre krav på djurskydd, exempelvis avseende utevistelse, fri rörlighet och ökad tillgång till grovfoder.

Idag brukas ungefär 480 000 hektar, eller 15,7 procent, av den svenska jordbruksmarken enligt ekologiska principer. Vänsterpartiet verkar för att minst 30 procent av den svenska jordbruksarealen utgöras av certifierat ekologiskt lantbruk år 2020. Vi vill se riktade ekonomiska stöd till ekologisk produktion samt till ekologiska rådgivare. Genom att återinföra skatten på handelsgödsel och stärka dess miljöstyrande effekt gynnar vi den ekologiska produktionen (som inte använder handelsgödsel) och minskar det traditionella jordbrukets miljöpåverkan, och alla intäkter ska gå till åtgärder för att göra jordbruket mer miljövänligt.

Sveriges jordbruk – inte minst det ekologiska – är storförbrukare av fossila bränslen. År 2010 förbrukade jordbruket 689 miljoner liter bensin och diesel. Att ersätta det är en utmaning, men gårdarna har stora möjligheter att producera egen förnybar energi: som att röta gödsel och spannmålsrester till biogas eller sätta upp vindkraftsverk och solceller. En klimatomställning av jordbruket kräver investeringsstöd från staten och morötter i form av nettodebiteringssystem och inmatningstariffer. Det är även sannolikt att en omställning till ekologiskt och fossilfritt jordbruk kräver högre arbetsintensitet. Många nya jobb kan alltså skapas inom ett hållbart jordbruk.

Globaliseringen av livsmedelsmarknaden har inte bara resulterat i låga priser och att vi kan njuta av färska grönsaker och frukter året om. Till nackdelarna hör att transporter och utsläppen ökar, nationella regelverk urholkas, självförsörjningsgraden minskar och lokala traditioner och grödor hotas. Idag importeras ungefär hälften av den mat som äts i Sverige. Samtidigt har det lokala jordbruket slagits ut allt mer i många länder till förmån för mer storskalig, exportinriktad matproduktion, vilket påverkar tillgången

till mat för fattiga människor. Ett annat problem med matförsörjningen är slöseriet: som när bristfällig infrastruktur gör att den odlade maten inte transporteras ut, utan ruttnar på fälten eller i lagerlokaler.

Vi vill att mer mat ska produceras, förädlas och konsumeras lokalt. Vi tycker att det är viktigt att konsumenterna har större insyn i produktionsprocessen och att exempelvis djurskyddsregler inte undergrävs av lågprisimport.

Vi vill att mer mat ska produceras, förädlas och konsumeras lokalt. Vi tycker att det är viktigt att konsumenterna har större insyn i produktionsprocessen och att exempelvis djurskyddsregler inte undergrävs av lågprisimport. Många konsumenter har börjat värdera det, men här finns också en viktig roll för den offentliga sektorn. Den köper årligen livsmedel för nio miljarder kronor, och borde vara en mäktig kraft för ekologisk, lokalproducerad och god mat – både för böndernas och för konsumenternas skull. Vi tror också att det finns möjligheter att binda mer kol i marken och därmed förhindra ökade utsläpp. I dagsläget är jordbruksmetoder som plöjningsfritt jordbruk, perenna grödor och nedgrävning av träkol utforskade. Vi vill därför se ökade satsningar på jordbruksmetoder som binder mer kol i marken.

Det behövs även ett starkt nationellt självbestämmande över jordbrukspolitiken, i Europa och i världen. Jorden i fattiga länder behöver ägas av bönderna och användas mer för lokal livsmedelsförsörjning och mindre för exportproduktion. Kunskapen behöver kunna spridas fritt, vilket kräver radikala förändringar av immaterialrätten.

Svårigheterna att föda hela världens befolkning riskerar att öka på sikt, bland annat beroende på klimatförändringarna och de industrialiserade ländernas konsumtionsmönster. Utrymmet för att låta jordbruksytan expandera är mycket begränsat. Det krävs både ökad produktion och förändringar av vad som produceras. Avkastningen behöver därför öka i termer av näringsinnehåll, samtidigt som miljöbelastningen i form av dieselanvändning, metanutsläpp, näringsläckage och bekämpningsmedel måste minska. Men ändringar i produktionsledet räcker inte. En minst lika stor potential för minskad miljöbelastning från jordbruket finns i förändrad konsumtion och beteendemönster. För att möta de uppgifterna krävs både forskning och politisk styrning. Det är även viktigt att utveckla ett brukande som samspelar med ekosystemtjänsterna. Via ett mångfunktionellt brukande kan avkastningen höjas särskilt i länder med tropiskt klimat.

Animaliesektorns miljöpåverkan

Storskalig djuruppfödning är den verksamhet inom livsmedelsproduktionen som står för den största resursanvändningen och som överlag har den största påverkan på miljön. Sedan 1950-talet har världens köttkonsumtion mer än femfaldigats. Om inget görs förväntas köttkonsumtionen att fördubblas till 2050 jämfört med 1999 års nivåer. Enligt rapporten *Livestock's Long Shadow*, utgiven av FN:s livsmedelsorganisation FAO, står den globala animalieindustrin för 18 procent av världens totala utsläpp av växthusgaser. Nivån på resursförbrukningen och utsläppen är tätt förknippat med vilken sorts kött som produceras. Under svenska förhållanden medför till exempel produktion av ett kilo nötkött i snitt utsläpp på 26 kilo koldioxidekvivalenter (CO₂e), medan siffran för ett kilo fläskkött är 6 och kyckling 3. Ett kilo baljväxter – som med högt proteininnehåll är en utmärkt ersättare till animalier – medför utsläpp på ungefär 0,7 kg CO₂e. Animalieproduktionen är också en av de främsta orsakerna till skövling

av tropiska skogar, vilket i sig medför stora utsläpp av växthusgaser. Även stora arealer tas i bruk för att odla foder till djur, inte minst sojabönor som till stor del går på export till bland annat EU och Sverige. Animalieindustrin står också för en stor del av världens vattenförbrukning. Det krävs totalt tusentals liter att producera ett kilo kött. Miljöpåverkan ser likartad ut i Sverige, med undantaget att odlingsarealer och tillgång till färskvatten inte är en begränsande faktor som på många andra ställen i världen. Även här har konsumtionen av animalier ökat kraftigt. En viktig orsak är allt billigare import. Idag är nästan hälften av allt kött som konsumeras i Sverige importerat. Sedan 1990 har köttkonsumtionen ökat med 40 procent, från 60 kilo per person och år till 85 kilo år 2012.

Köttkonsumtionen har fått de svenska utsläppen att öka kraftigt. Utsläppen från den svenska produktionen av animaliska produkter har visserligen minskat från 8,5 miljoner ton CO₂e 1990 till 7,3 miljoner ton 2005. Minskningen härrör främst från en minskad produktion som har ersatts av en större import. Utsläppen från Sveriges konsumtion av animalier ökade under samma period med 22 procent, till 10 miljoner ton CO₂e. Det är nästan lika mycket som utsläppen från Sveriges 4,3 miljoner personbilar. Därför är möjligheterna att minska utsläppen med en effektivare produktion enbart i Sverige begränsade.

I Jordbruksverkets rapport *Hållbar köttkonsumtion* (2013) konstateras att köttkonsumtionen måste minska av klimatskäl. Där ges en serie förslag på åtgärder som kan bidra till en minskad köttkonsumtion. Vid sidan av förslaget om en ”koldioxidskatt på kött och andra animaliska produkter” föreslår Jordbruksverket ett ökat användande av offentliga upphandlingar, satsningar på vegetariska måndagar, teknikutveckling, informationssatsningar med mera. Vi stödjer förslagen i Jordbruksverkets rapport, inklusive en proportionerlig klimatskatt på livsmedel i syfte att minska utsläpp av växthusgaser och annan miljöpåverkan, stärka djurskyddet samt öka folkhälsan. Vid sidan av en klimatskatt på livsmedel måste även andra åtgärder vidtas för att minska köttkonsumtionen. Vi har i motioner till riksdagen föreslagit vegetariska dagar i offentlig sektor, informationskampanjer för mer vegetariskt och avskaffande av EU:s animaliesubventioner som några konkreta åtgärder. Om en klimatskatt på livsmedel införs är det viktigt att den läggs på konsumentpriset, så att den påverkar priset på svensktillverkade och importerade livsmedel i samma grad.

Vi vill även satsa mer på produktionsnära forskning om jordbrukets nyckelfrågor. Det handlar framförallt om en lång rad små steg mot hållbara former, men också om tänkbara kvalitativa steg som odlat kött. 2013 presenterade nederländska forskare den första hamburgaren framtagen från kultiverade djurceller. I Sverige finns ett intresse för odlat kött bland vissa forskare och företag, men än så länge saknas forskningsmedel. Vi ser en potential i att bespara djurs lidande samt att kraftigt reducera utsläppen av växthusgaser genom att i framtiden kunna odla kött. Forskningsmedel och annat offentligt stöd måste därför anslås till metoder för produktion av odlat kött i stor skala.

Vänsterpartiet moraliserar inte över vad enskilda individer lägger på sin tallrik. Men vi har alla ett intresse av att utsläppen och den totala miljöpåverkan från livsmedelsproduktionen kraftigt minskar. Vissa ändringar kan göras i produktionsledet, men de

Vi vill se en framtid där människor känner att de har full insyn i vad de stoppar i sig och där inget behöver döljas för konsumenter eller för granskande journalister.

största vinsterna får vi om konsumtionen ändras mot mer hållbara livsmedel. Vi vet från andra områden, till exempel rökning och alkoholkonsumtion, att det går att förändra människors konsumtionsbeteenden och att stora vinster för samhället kan göras på det sättet. Vi vet också att det finns ett stort intresse att konsumera mer ekologiskt, närproducerat och vegetariskt. Men då måste dessa hållbara livsmedel bli tillgängliga för alla, till konkurrenskraftiga priser.

Vi vill se en framtid där människor känner att de har full insyn i vad de stoppar i sig och där inget behöver döljas för konsumenter eller för granskande journalister. Förhoppningsvis kommer vi äta mindre kött än idag, men godare och bättre producerat kött. Svenska bönder och innovativa företag tar fram mängder av smarta och goda livsmedel, främst med vegetabilier som bas, som kanske också blir stora exportprodukter. Vi producerar mer mat men på en mindre yta, sysselsätter fler med goda villkor, mättar fler magar med mindre utsläpp och dessutom mer lokalt producerad mat. Och inte minst; mat får det erkännande som det förtjänar, som något helt och hållet oundgängligt.

Vill vi nå dit måste vi ta ett samhälleligt ansvar för det vi äter. På samma sätt som vi har politik för välfärden, jobben eller infrastrukturen behöver vi en politik för maten: för en god, hållbar mat.

3.2.3 Ekosystemtjänster

I ämnet ekologi och i forskningen om ekosystem har naturvetenskapen tagit viktiga steg i riktning mot att studera den komplexa samverkan mellan naturtyper och växt- och djurarter, istället för att som tidigare mest ha intresserat sig för enskildheterna. Ett ekosystem är ett dynamiskt komplex av växter, djur och mikroorganismer som i en avgränsad miljö interagerar som en funktionell enhet. En rik biologisk mångfald – variationsrikedomen av arter inom ekosystemet – är viktig för ekosystemens funktionalitet och resiliens, det vill säga deras förmåga att anpassa sig till yttre störningar, orsakade av naturliga förhållanden eller mänskliga ingripanden. Forskning om ekosystem som helheter är viktig, inte minst för att kunna skydda naturen under påfrestningar som exempelvis klimatförändringar.

På senare år talas det även allt oftare om ekosystemtjänster, som är de direkta eller indirekta nyttigheter för människor som tillhandahålls av ekosystemen. Det kan vara mat, fiber eller bränsle, tjänster som syreproduktion, mullbildning, vattenrening och pollinering, och även kulturella eller rekreativa värden. Begreppet ekosystemtjänst kan bidra till att synliggöra alla de sätt på vilket mänskligt liv är beroende av ekosystemen. Det ger incitament till att utöka kunskapen om arternas funktion i ekosystemen och av att bevara viktiga ekosystem genom hållbart brukande och hållbart resursuttag.

Exempelvis har det uppmärksamats att naturreservaten ofta är för små och isolerade ytor i ett fragmenterat landskap, där stora odlade eller urbana landskap med låg biologisk mångfald försvårar möjligheten för arter att förflytta sig, vilket leder till att ett fåtal arter tar över. Detta utarmar ekosystemen, och därmed även ekosystemens förmåga att producera nyttigheter åt människor. Den insikten kan inspirera till ett brukande av naturen som höjer ekosystemfunktionerna istället för att utarma viktiga funktioner,

utan att för den skull minska naturskyddsreservaten. Samtidigt kan ett fokus på ekosystemtjänster leda till att skyddet för arter och ekosystem som vi i nuläget inte ser någon direkt mänsklig nytta av minskar. Det kan visa sig riskabelt eftersom våra kunskaper om naturen ännu är begränsade.

På senare år har förslag om ekonomiska värderingar av ekosystemtjänster lyfts fram i utredningar och beslut, både internationellt och i Sverige. Bakom detta ligger en miss-tanke om att ekosystemtjänster ofta undervärderas när beslut fattas om till exempel ex-ploatering eller andra miljöpåverkande verksamheter. Om det fulla värdet fanns med i beslutsunderlaget skulle kanske andra, mer miljövänliga beslut, fattas. En värdering kan vara kvalitativ eller mätas i fysiska mått, men oftast handlar det om att sätta mone-tära värden på ekosystemen och dess tjänster. Det kan i vissa enklare fall ge värdefull information som skulle påverka de beslut som fattas, men här finns all anledning att höja en varningsflagga.

Att sätta pris på ekosystemtjänster riskerar alltid att bli en undervärdering av det ovär-derliga. Av ekologin har vi lärt oss att allt hänger ihop, att då rycka ut enstaka funktio-ner och värdera dem är nästan alltid ogörligt. Kanske kan en uppskattning göras av det ekonomiska värdet av bins pollinering av odlade grödor. Men bin existerar i sin tur i komplexa ekosystem som utför förutsättningar för att denna tjänst ska produceras, och värdet av den helheten är betydligt mer svåruppskattad – inte minst eftersom vi saknar fullständiga kunskaper om den.

Samtidigt finns det poänger med att försöka utveckla metoder för att diskutera storleksordningar i miljöproblem, inte minst för de situationer där olika miljömål står emot varandra. Är det värt att dra nya järnvägsspår på en sträcka där det stör lokala miljömål? Hur mycket ska vattenkraften kunna styra sina flöden för att balansera vindkraften? Omställningen behöver hantera en rad reella målkonflikter, som inte alltid går att besvara med tumregler eller absoluta gränser.

Försök att ekonomiskt värdera naturvärden stupar ofta på att vi saknar referenspunkter för vad en art eller ett naturområde har för värde eftersom det inte är varor på en mark-nad. Vad är en ren sjö att bada och fiska i värd? Tio kronor, en miljard – vem vet? Det existerar inga rimliga sätt att uppskatta det på. Försök pågå nu runt om i världen med att direkt omvandla ekosystemtjänster till varor på en marknad, till exempel genom inrättande av krediter för handel med biologiskt mångfald eller våtmarker. Vi är ytterst skeptiska till detta på grund av omfattande metodologiska problem, rättviseaspekter och inte minst för att erfarenheterna från handeln med utsläppsrätter förskräcker. Tyd-liga regleringar förblir bättre redskap för att bevara de ekosystemen som allt mänskligt liv är beroende av. En politik för att stärka ekosystemen, och därmed de direkta och indirekta tjänster som de tillhandahåller oss, kan innehålla:

- Stöd till forskning som utvecklar bruksmetoder som sker i samspel med ekosyste-men.

- Omställning av jordbruket för att stärka den biologiska mångfalden, satsning på kontinuitetsskogsbruk och större andel blandskog med lövskogsinslag vilket bidrar till ökad bördighet, står emot stormar bättre och ökar den biologiska mångfalden.
- Infrastrukturplanering som tar hänsyn till arternas förmåga att röra sig i landskapet.
- Skärpt lagstiftning för att stärka skyddet om ekosystemen och hårda straff mot de som bryter mot bestämmelserna.
- Kraftigt ökade anslag till skydd av mark och havsområden.

De stora skogsarealerna i Sverige ger oss ett specifikt ansvar i världens klimatomställning. Vi behöver se till att använda deras potential att binda kol från atmosfären på klokast möjliga sätt.

3.2.4 Skogen och biomassan

Sveriges skogar är komplexa ekosystem som betyder mycket för oss, genom allt från ekosystemtjänster till natur- och kulturvärden, ekonomiska värden och de roller de spelar i klimatomställningen. De stora skogsarealerna i Sverige ger oss ett specifikt ansvar i världens klimatomställning. Vi behöver se till att använda deras potential att binda kol från atmosfären på klokast möjliga sätt.

Det finns goda skäl att kritiskt granska klimatkonsekvenserna av hur vi brukar skog och mark. Det tar många årtionden för avverkad skogsmark att än en gång binda det kol som frigörs till atmosfären. Kalhyggen riskerar att ge koldioxidutsläpp från marken som nästa skogsodling aldrig tar igen. Sverige behöver ta initiativ till en ordentlig forskningsgenomgång av klimateffekterna av olika sorters skogsbruk. Det behöver gå hand i hand med en beredskap att ställa om användningen av skog och mark utifrån forskningsresultaten. Mycket talar för att det skulle innebära genomgripande förändringar av skogsbruket, bland annat i riktning mot större skyddade ytor, mer kontinuitetsskogsbruk, färre kalhyggen, högre arbetsintensitet och större kolbindning i skog, mark och produkter.

Klimatmål och stödsystem som inkluderar biomassa behöver granskas kritiskt utifrån riskerna att de pressar fram ohållbar bioenergi. EU-ländernas hårt kritiserade import av biomassa för förbränning är ett tydligt exempel på riskerna med att subventionera bioenergi utan skarpa villkor för produktionsprocessen. Det behövs betydligt bättre regelverk om låg miljö- och klimatpåverkan innan vi ökar trycket ytterligare på uttaget av biomassa.

Större skyddade arealer behövs också av andra miljöskäl. Vi vill att Nagoya-avtalet utgör utgångspunkten och att miljövärden blir en tydligare faktor i valen av vilka ytor som ska skyddas. Vi vill långsiktigt öka andelen statligt ägd skog och se till att den brukas med högre prioritering av miljö- och klimatvärden än idag.

Den hållbara biomassa världen kan ta ut är en begränsad resurs, som bara kan ersätta mindre delar av fossilberoendet. Det behöver därför användas medvetet där det behövs som mest. Det handlar till exempel om att låta byggindustrin ersätta cement med

träprodukter och att styra den petrokemiska industrin mot bioplaster. De fordon som är svårast att elektrifiera, till exempel i sjöfarten, kommer också behöva gå över till mer biobränsle.

Ska världen ta sig ur sitt fossilberoende kommer länder som Sverige behöva dela med sig av sin biomassa. Det är en potentiellt mycket lönsam exportindustri, eftersom behovet är stort och förädlingen i hög utsträckning kan ske här. Det finns därför flera skäl att aktivt försöka omallokera användningen av biomassa. En del kan frigöras från den enklaste förbränningen i exempelvis industri och värmeverk genom energieffektivisering och elektrifiering. Pappersförbrukningen kan också sänkas och återvinningen förbättras. Styrmedlen behöver istället prioritera långsiktigt bundet kol, som i träbaserade byggmaterial eller biokol. I andra hand behöver biomassan styras mot områden där det är det enda alternativet till fossila bränslen, som bioplaster och vissa drivmedel.

3.2.5 En ekologisk-ekonomisk mineralpolitik

Sverige har genomgått en ”gruvboom” där nya prospekteringar har genomförts i känsliga områden och gruvor startats på ekologiskt och ekonomiskt oansvariga sätt. Boomen drevs av höga världsmarknadspriser och en ytterst liberal svensk minerallag som utgår ifrån att låga skatter och avgifter ger större investeringsvilja hos de oftast utländska bolagen och därmed fler arbetstillfällen på den svenska landsbygden. Ersättningen till stat och fastighetsägare är mycket liten, enbart två promille av värdet av det som bryts. Sverige har den lägsta beskattningen av samtliga gruvländer i världen. De dumpade kostnaderna för brytning har uppmuntrat till oansvariga projekt som inte visat sig lönsamma, och i flera fall har gruvor slagit igen och stora kostnader för att återställa marken skjutits över på stat och kommun.

Samhället ska självfallet kompenseras för förlusten genom en ordentlig mineralersättning. Vänsterpartiet har föreslagit att den ska höjas från två promille till tio procent.

Den mineralpolitiken står i direkt konflikt med ett ekologiskt-ekonomiskt betraktelsesätt. Vi betraktar Sveriges rika tillgångar på mineraler som en gemensam, ändlig resurs vars värden går förlorade om de bryts och förbrukas. Därför ska samhället självfallet kompenseras för förlusten genom en ordentlig mineralersättning. Vänsterpartiet har föreslagit att den ska höjas från två promille till tio procent. Intäkterna ska gå till en gruvfond med syftet att återföra samhällsinvesteringar till gruvregionerna. Vid övergång till en cirkulär kretsloppsekonomi där metaller återvinns med högsta möjliga effektivitet minskar även trycket på dessa ändliga resurser.

Lika självklart är att gruvbolag inte ska kunna smita ifrån sitt långsiktiga ansvar för de omfattande ingrepp i naturen som gruvor innebär. Aktiebolagslagen bör ändras så att det ekonomiska ansvaret alltid ska innehas av moderbolaget. Detta för att minska risken att ägare smiter från sitt miljöansvar vid en konkurs. En bearbetningskoncession, alltså rätten att bryta malm i en fyndighet, ska endast ges om ekonomisk lönsamhet är möjligt att uppvisa för fyndigheten när *hela* miljökostnaden – inklusive kostnader för efterbehandling – inkluderas.

Självklart ska gruvbrytningen också ta största hänsyn till ekologiska och sociala värden. Gruvbrytning innebär en stor påverkan på miljön. Redan prospektering och provborrningar kan medföra negativa effekter på naturvärlden och andra näringar, som

renskötsel och turism. Idag sker oroande utsläpp från gruvor i Sverige, även i nedlagda gruvor. Effekterna kan bli betydande för den omgivande miljön, både vad gäller växter och djur. Exempel på utsläpp är arsenik, bly, kadmium, koppar och zink.

Vi vill införa en skärpt lagstiftning för att värna miljön och skydda unika naturområden. Unika naturområden på land och till havs ska skyddas från exploatering. Bergsstaten ska inte kunna bevilja undersökningstillstånd i områden som är klassade som naturreservat, Natura 2000-områden eller världsarvsområde.

Inte heller ska Bergsstaten utan synnerliga skäl kunna bevilja undersökningstillstånd i kärnområden för renskötsel. Ett undersökningstillstånd krävs alltid för att kunna prospektera mineral och i en framtid eventuellt bryta. Uranbrytning ska vara förbjuden i Sverige.

Eftersom det mesta av de globalt sett kända fyndigheterna av fossila bränslen måste stanna i marken om vi ska kunna nå klimatmålen, ska inga prospekteringar efter olja, kol eller naturgas tillåtas.

Sveriges gemensamma naturresurser är det vår skyldighet att förvalta långsiktigt och hållbart.

3.3 Arbete och företagande

Omställningen handlar inte om att arbeta mer och hårdare, utan tvärtom om att frigöra stora mängder arbetstid och samtidigt fördela resurserna mer jämlikt.

3.3.1 Gröna jobb och arbetstidsförkortning

En radikal omställning har en rad komplexa effekter på sysselsättningen som är svåra att förutsäga, men det finns ett par principiella tendenser som tål att uppmärksamma särskilt. För det första är det en omställning vi föreslår. Den leder till en rad nya, gröna jobb skapas, men dessa skulle samtidigt ersätta ett stort antal av dagens miljöbelastande jobb. En mycket viktig uppgift för samhället är att se till att denna omställning går så smidigt som möjligt genom en aktiv arbetsmarknadspolitik och trygghet i övergången för de enskilda. För det andra handlar omställningen i stort inte om att arbeta mer och hårdare, utan tvärtom om att frigöra stora mängder arbetstid och samtidigt fördela resurserna mer jämlikt.

Utvecklingen mot högre arbetsproduktivitet och energieffektivitet har alltid till stor del ätits upp av produktionens allmänna expansion. Den tendensen är tätt knuten till kapitalets drivkraft att ta varje upptänklighet möjlig att öka produktion och avkastning (*Jevons paradox*). Det har lett till en allt större varuproduktion, som ökar omsättningen av naturresurser och energi, och i viss mån till skiften från varuproduktion till tjänsteproduktion av olika slag, varav många (exempelvis resor) också är energiintensiva. Även finansspekulationen har ökat i omfattning vilket i sig ökar riskerna i samhället.

Ska vi kunna ställa om produktionen som helhet från hög till låg miljöbelastning behöver rekyleffekterna hanteras aktivt och sysselsättningen och expansionen styras mot sektorer som bidrar till hållbarhet och långsiktigt välbefinnande. I teorin skulle problemet

kunna lösas genom att sätta marknadsvillkor där principen att förorenaren betalar tillämpas konsekvent, så att samtliga kostnader som nu pådyvlas samhället eller framtida generationer internaliseras i produktionskostnaderna. Vi är dock mycket långt därifrån. Även med en radikal politik i Sverige och skarpa globala avtal skulle det antagligen ta årtionden att etablera principen, bland annat på grund av strukturella hinder och maktförhållanden. Det är kanske inte ens möjligt, och andra framkomliga vägar behöver därför sökas.

Vi vill prioritera en stark och långsiktig expansion av välfärdsverksamheter, utbildning, kultur och annan informationsproduktion, vård av ekosystemtjänster, samt investeringar i grön teknologi och grön infrastruktur. I samtliga fall handlar det om sektorer som präglas av jämförelsevis låg miljöbelastning och hög samhällsekonomisk produktivitet, även om industriproduktionen kommer vara viktig även i framtiden. Förnybar energi innebär i regel mer arbete i Sverige än importerad fossil energi och en energiomställning bör därför öka sysselsättningen. Det gäller allra särskilt i en utbyggnadsfas då stora nyinvesteringar görs. En satsning på energibesparingar och upprustningar av befintliga bostäder och lokaler ger också en stor efterfrågan på arbetskraft under många år.

Även de jobb som kan skapas inom omställning och välfärd är många, men sannolikt inte tillräckligt många för att nå Vänsterpartiets mål om full sysselsättning. Det behövs därför också andra insatser.

I en tid då klimatförändringarna synliggör att vi har överskattat det samhällsekonomiska värdet av all fossilbaserad produktion, är en strategi att låta arbetstidsförkortningar slå av på takten i den allmänna expansionen av produktionsvolymerna i de miljöbelastande sektorerna. Vi kan välja att i högre utsträckning realisera produktivitetsutvecklingen som fritid, snarare än som fler producerade materiella varor. Det betyder att den totala arbetstiden behöver börja sjunka och att ökningstakten av den totala köpkraften dämpas, samtidigt som arbetslösheten bör minska.

Vi vill se en fortlöpande arbetstidsförkortning. Den behöver vara generell och ske i en takt som motsvarar en stor del av produktivitetsutvecklingen. Det innebär att framtida reallöneökningar delvis ersätts av en ökning av fritiden i de typiska heltidsjobben. Arbetstiden och reallönerna skulle öka bland deltidsarbetande och arbetslösa, under förutsättning att reformen genomförs inom ramen för en ekonomisk politik för ökad sysselsättning. Det skulle betyda att den totala arbetstiden i samhället inte minskade, utan bara fördelades jämnare i befolkningen. Ju bättre utbildnings- och arbetsmarknadspolitik fungerar, desto större sysselsättningseffekt.

Det är först i en situation där det är svårt att hitta arbetslösa som kan rycka in, till exempel för att arbetslösheten redan är låg, som arbetstidsförkortningar faktiskt sänker den totala arbetstiden. Då kan resultatet också bli att produktionen expanderar i något lägre takt. Fördelarna är då inte fritid och fler jobb, utan fritid och en avstannad eller minskad miljöbelastning.

Dagens långa arbetsdagar är normgivande för både arbetslivet och konsumtionsmönstren, och är svåra att bryta upp ifrån utan gemensamma beslut. Det finns också principiella skäl för detta: så länge arbetstiden är kopplad till en ohållbar miljöbelastning är det en fråga vi behöver besluta om tillsammans.

Redan med dagens produktivitetstökningstakt skulle det gå att nå 30 timmars arbetsvecka innan 2030 utan sänkt materiell levnadsstandard. Den tekniska revolution vi är mitt uppe i kan komma att innebära att produktiviteten ökar än mer de närmaste årtiondena, särskilt om den präglas av en progressiv politik. En progressiv utveckling skulle kunna öka samhällets produktionsförmåga genom allt från full sysselsättning till starkare fackföreningar och högre kvalitet i välfärdstjänsterna. Kortare arbetsdag skulle i sig ge en rad positiva hälsoeffekter, som på sikt skulle öka produktiviteten i arbetslivet och göra att fler kan arbeta fram till pensionsåldern.

Det finns mycket goda tekniska och ekonomiska förutsättningar att utvidga människors fria tid radikalt under de närmaste årtiondena. Beroende på hur vi hanterar produktivitet utvecklingen kan det innebära storskalig arbetslöshet, skenande miljöförstöring eller ett arbetsliv som präglas av en helt annan tidsmässig frihet än idag. Arbetstidsförkortning är en av det här århundradets nyckelfrågor.

Samtidigt skulle det även behövas omfördelade insatser för att möjliggöra för grupper som idag har låg inkomst och därmed en sämre ekonomisk levnadsstandard att förbättra sin ekonomi. En arbetstidsförkortning kommer knappast att genomföras på det enkla sätt som ovan beskrivits. Maktförhållandena på arbetsmarknaden är central. Uppslutningen bakom en sådan reform likaså. Arbetsmarknaden är komplex och varken arbetslösheten eller deltidsarbetslösheten sjunker med automatik bara för att det finns mer att göra. Klass och kön är väldigt starkt knutet till skillnader i arbetsvillkor. För de flesta är kampen för rimliga ekonomiska levnadsvillkor ett reellt problem även idag. Välfärden kommer även fortsättningsvis behöva finansieras med skatter.

Arbetstidsförkortningen skulle innebära mer tid för fri disponering, till exempel i föreningslivet, till kulturskapande och föräldrars omsorgsarbete. Fördelningen av omsorgsarbetet löses dock inte automatiskt enbart genom en arbetstidsförkortning, både sociala könsrollerna och maktstrukturerna sitter djupare än så.

Att arbetet är meningsfullt och upplevs som meningsskapande är av stor betydelse för människors hälsa och lycka. Det goda arbetet är mer än en inkomstkälla; det är en plats där vi förankras i samhället, bidrar till något större, är med om att göra världen bättre, öka välbefindandet för både oss själva och andra. Att alla ska ha tillgång till meningsfulla jobb och att alla jobb ska ha en mening måste också det vara en central uppgift för arbetslivets utveckling.

Samtidigt är frigörandet av tid en av de största omedelbara förbättringar av människors livsvillkor som kommer av vår omställning till en ekologisk ekonomi. Det behöver vara ett huvudtema i beskrivningen av vad det betyder att slå in på ett nytt spår.

3.3.2 Hållbar industriproduktion

Vänsterpartiet förespråkar en aktiv statlig industripolitik. Vi vill att svensk industri ska producera samhällsnyttiga varor med riktigt låga utsläpp och exportera dem till världen. Vi vill att Sverige ska vara världsledande i flera av de viktigaste omställningsprocesserna och sprida den kunskapen fritt.

EU:s utsläppshandelssystem

EU:s utsläppshandelssystem, ETS, omfattar omkring 11 000 industri-anläggningar ansvariga för närmare hälften av Europas koldioxidutsläpp. Målet är att utsläppen ska minska med 20 procent till 2020 jämfört med 2005 och därefter föreslås minskningen bli 2,2 procent årligen. Den målsättningen behöver höjas kraftigt så att målen ligger i linje med IPCC:s slutsatser. Det betyder att utsläppstaket behöver justeras ner mycket kraftigare än dagens reduktionskurva. Vi vill se ett EU där industrin är först i världens omställning och ägnar sig åt att lösa inte bara de enklaste tekniska utmaningarna, utan också de svåraste.

Vi vill se ett EU där industrin är först i världens omställning och ägnar sig åt att lösa inte bara de enklaste tekniska utmaningarna, utan också de svåraste.

Vi vill även se ett minimipris på utsläppsrätter eftersom konjunkturrelaterade efterfrågeminskningar eller en underskattning av industrins möjligheter att sänka sina utsläpp aldrig ska betyda att omställningen stannar av helt.

Systemet behöver reformeras i grunden också till formen. Att utsläppsrätter delas ut gratis ger en kluvenhet i utsläpparnas incitament att ställa om. Vi vill att alla utsläppsrätter auktioneras ut, och att inkomsterna från det tillfaller medlemsländerna.

Flyget är sedan en tid en del av ETS. Även sjöfarten skulle behöva inkluderas i ETS, men flyget och sjöfarten behöver ha separata utsläppstak. Sänkningstakten för flyget borde vara brantare än för industrin, bland annat för att den inte är utsatt för internationell konkurrens.

Utsläppskrediter från andra länder borde uteslutas ur systemet: den sortens projekt kan inte ersätta behovet av omställning på hemmaplan. Ska världen en dag kunna nå utsläpp nära noll, behöver det finnas en press på företag i de rika länderna att redan idag börja försöka lösa de svårare tekniska utmaningar vi står inför. Ska vi plocka alla frukterna, behöver vi planera också för de som hänger högst upp.

Det betyder också att ETS inte får bli ett alibi för att undvika statens ansvar för industrin i Sverige. Höga, generella priser på utsläpp är centralt för omställningen, men inte tillräckligt. Det behövs aktiv statlig politik, bland annat för att tackla de omställningar som är mer långsiktiga än vinsthorisonten i ett enskilt industriföretag.

Exportindustrins roll

Sverige fyller idag en viktig roll i världen genom att exportera en lång rad varor som är samhällsekonomiskt viktiga och producerade med relativt begränsad miljöpåverkan. Den omställning vi vill se kommer att behöva genomföras på ett sätt som inte leder till utflyttning av den produktionen. Tvärtom vill vi gärna se att omställningen går hand i hand med att exporten av hållbara produkter växer. Det kan betyda att staten initialt

Den omställning vi vill se kommer att behöva genomföras på ett sätt som inte leder till utflyttning av den produktionen. Tvärtom vill vi gärna se att omställningen går hand i hand med att exporten av hållbara produkter växer.

kan behöva ta en del av kostnaderna eller bidra med ekonomiska stimulanser för deras omställning.

Sverige är ett av de länder i världen som har störst tillgång till fossilfri energi och ska därför ha en produktion av samhällsnyttiga, energiintensiva varor.

Stålindustrin

Ska världen klara klimatomställningen, behöver stålproduktion på sikt ställas om till att drivas med mycket låga utsläpp. Tekniken finns, men det kommer ta lång tid att utveckla den till fullskalig användning. Det är en av de långsiktiga omställningsprocesser som behöver sättas igång redan nu för att världen ska kunna nå de långsiktiga utsläppsmålen.

Sverige har goda förutsättningar att gå först i den omställningen: vi har en samlad stålindustri med tekniskt kunnande och god tillgång på hållbar elproduktion. Stålverken är huvudskälet till att Sverige fortfarande är kolberoende. Därför vill vi se ett SSAB som påbörjar en helhjärtad investeringsstrategi med sikte på en utsläppsfri stålproduktion.

Det är ett tydligt exempel på ett beslut som är för stort för att överlämnas åt ett vinstdrivande bolag. SSAB:s står för en procent av Sveriges BNP, men tio procent av utsläppen. Vi kan inte räkna med att ett bolag som SSAB kommer kunna fatta det beslutet utifrån rent företagsekonomiska premisser. Det kan förstås visa sig lönsamt, men osäkerheterna är stora och tidshorisonterna långa. Därför vill vi se att staten erbjuder ett konkret stöd i form av bland annat riktade forskningssatsningar för att inleda den processen på allvar.

Omställningen står inför ett tekniskt vägval. En elektrifiering av processerna ser ut att vara den väg som potentiellt sett kan minimera produktionens klimat- och miljöpåverkan. Den vägen kräver å andra sidan både mycket teknisk utveckling och en långsiktigt trygg elförsörjning till låg kostnad. En CCS-lösning är mer problematiskt från ett miljöperspektiv, men ser ut att ligga närmare till hands

Skogsindustrin

Världens klimatomställning kommer på sikt att förändra mycket av produktionsmönstren i skogsindustrierna. Ett konsekvent klimatperspektiv i skogsbruket kommer behöva förändra avverkningsmönstren, och kan komma att begränsa hur mycket biomassa som kan tas ut totalt. Produkter där kol binds långsiktigt, som byggmaterial och jordförbättringsmedel, kommer att behöva prioriteras framför papper och biobränslen. En större del av biomassan kommer behövas till bioplaster för att ersätta dagens oljeberoende. De biobränslen som det finns utrymme att producera kommer i hög utsträckning behövas till de transporter som är svårast att elektrifiera.

Sammantaget betyder det att värdet av biomassa kommer öka på världsmarknaden i takt med klimatomställningen. Vi vill se ett större offentligt ägande av skog och mark,

så att vi alla får en större del av vinsterna därifrån och bättre möjligheter att bestämma över hur resurserna används. Den exporterande rollen handlar inte bara om inkomster: Sverige har ett specifikt ansvar för att se till att också andra länder har tillgång till den biomassa de kommer behöva för att ställa om.

Vi vill därför se en politik som på sikt frigör biomassa där det är möjligt, genom elektrifiering och energieffektivisering. Massa- och pappersindustrin står idag själv för huvuddelen av den svenska förbrukningen av bioenergi. Den behöver fortsätta sin energieffektivisering och skifta sin energiförsörjning mot mer användning av elektricitet, för att fasa ut den kvarvarande fossila energiförbrukningen och på sikt frigöra bioenergi till annat. Industrins spillvärme bör i större utsträckning tas tillvara. Det vore också bra om industrin i större utsträckning byggde upp egen hållbar energiförsörjning.

Kemiindustrin

Inriktningen på kemiindustrins forskning, utveckling och produktion har stora konsekvenser för ekosystemen. De besluten behöver därför ofta fattas med andra utgångspunkter än det kortsiktiga vinstintresset. Det behövs en konsekvent styrning mot en övergång till grön kemi, som ofta kan vara svår att genomföra med till exempel ekonomiska styrmedel eller förbud. Kemikalier som i ett sammanhang kan användas i stor skala utan särskilt goda skäl, kan i andra sammanhang vara betydligt bättre än de alternativ som står till hands.

Vi vill därför att staten ska spela en stor roll i samspelet mellan de större företag som producerar och förbrukar kemikalier med stora miljörisker, för att driva på omställningar i linje med de övergripande miljö- och klimatmålen. Staten bör stå för en del av finansieringen av den produktionsnära forskningen, villkorat med ett stort inflytande över inriktningen och att ny kunskap ska kunna användas fritt.

I takt med klimatomställningen kommer efterfrågan på oljebaserade produkter att sjunka. Staten kan behöva ta initiativ för att bidra till en omställning av produktionen i Sveriges oljeraffinaderier mot biobränslen och bioplaster, så att dagens kunskaper och strukturer i raffinaderierna så långt som möjligt tas tillvara.

Byggindustrin

En klimatomställning kräver en skarp omprioritering i byggandet. Å ena sidan behöver vi färre motorvägar och köpcentrum, å andra sidan mycket fler spårvägar och vindkraftverk. Det behövs också stora bostadsinvesteringar, både nya klimatsmarta hyresrätter och renoveringar och energieffektiviseringar i miljonprogrammet. Produktionen av cement är en av de utsläppsdrivandecesser som kommer ta lång tid att fasa ut. Det finns redan nya, lågutsläppande former av cement, men det finns osäkerheter kring deras långsiktiga egenskaper som gör att det kommer ta tid att börja använda dem i full skala.

Det behövs också stora bostadsinvesteringar, både nya klimatsmarta hyresrätter och renoveringar och energieffektiviseringar i miljonprogrammet.

Staten behöver driva på för ett hållbart byggande med förändrade byggregler, ekonomiska styrmedel och kunskapshöjande initiativ. Staten kan komma behöva ta på sig en del av kostnaderna för omställningen, framförallt genom att öka stödet till samhällsekonomiskt viktiga byggprojekt.

Vi vill specifikt se över möjligheterna till ett ekonomiskt incitament för kolbindning i byggnader, till exempel genom att bygga i trä. Från ett klimatperspektiv finns det stora fördelar med att bygga i trä, både för att det ersätter cement och för att det binder kol långsiktigt. Byggandet av trä innebär också att byggprocessen snabbas upp. Samtidigt kommer cement ofta vara ett bra sätt att bygga också i framtiden.

Det kan behövas incitament för CCS-investeringar i cementindustrin. Vi ser gärna att det blir en del i en bred uppsättning incitament för olika sorters kolbindning, baserad på en gemensam analys.

3.3.3 Samverkan och ägande

Flera av industrins omställningsprocesser kommer att kräva stora investeringar, som kan visa sig väldigt lönsamma på sikt men knappast ger full avkastning de närmaste tio åren. Från ett klimatperspektiv är det helt nödvändigt att försöka genomföra dem, men från ett krasst företagsekonomiskt perspektiv är osäkerheterna ofta för stora. Vi är öppna för alla sätt att få de nödvändiga investeringarna genomförda. Vi vill stegvis skärpa regler eller höja kostnaderna för miljöförstöring, framförallt på de områden där förändringen är relativt enkel. Det skapar incitament för gröna investeringar. Men hänsyn måste tas till risken att det blir mer lönsamt för företagen att lägga ner eller flytta utomlands snarare än att ställa om, särskilt så länge inget verksamt globalt klimatavtal är på plats.

Principen att förorenaren betalar fullt ut är svår att genomföra här och nu, det gäller i stort sett på alla områden, och det kan därför krävas ekonomiskt stöd för att utveckla bättre produktionsprocesser. Det offentliga måste vara beredd att stå för en del av mellanskillnaden mellan sämre och bättre produktion så länge kostnaderna inte kan fullt ut internaliseras. Det medför dock en annan risk: att det offentliga står för hela risken medan privata ägare i ett senare skede tar hem hela vinsten.

Beroende på hur stora risker och krav som ställs i det konkreta fallet är en palett av samverkansformer möjliga. Staten kan ge bidrag, låna ut investeringskapital till särskilda villkor eller gå in som partner. Allt bör prövas. En annan strategi är att staten startar egna företag eller köper in sig i befintliga företag i syfte att kunna driva allmännyttiga omställningsprocesser utan kortsiktiga avkastningskrav. Vid sidan av statliga företag kan även andra typer av icke-vinstdrivande ägandeformer av liknande skäl spela avgörande roller i omställningen: kommunala bolag, kooperativ, stiftelser eller non-profitbolag.

Argumenten för gemensamt ägande i omställningssektorerna är flera. En del produktion har för stor och komplex betydelse för ekosystemen för att kunna drivas av vinstmaximerande aktiebolag. Det är i praktiken svårt att bygga incitamentsstrukturer

som får vinstmaximerande företag att genomföra en konsekvent klimat- och miljöomställning, bland annat för att målen inte alltid är enkla att kvantifiera.

Gemensamt ägande gör det möjligt att driva produktionen med en bredare målbild än att bara maximera avkastningen. Det är framförallt nödvändigt i produktion där många beslut i stort och smått har komplexa effekter på ekosystemen. De producenter som har de största samhällsriskerna behöver ha ett förnuft inbyggt i själva drivkrafterna.

Vinstmaximerande företag måste alltid ställa sig frågan om det är lönsammare att undvika en politiskt beslutad omställning än att genomföra den. Det kan till exempel handla om att svara på höjda CO₂-skatter med att direkt eller indirekt ersätta utsläpp i Sverige med utsläpp i andra länder. Det kan också handla om att fördröja förändringar genom överklaganden eller att inte följa lagar.

Fossilkapitalet försöker aktivt fördröja klimatomställningen genom att agera på det politiska planet. Detsamma gäller många andra miljöförstörande bolag. Genom att förändra ägandet av den sortens bolag skulle det kanske gå att dämpa det politiska motståndet. Samtidigt är det viktigt att undvika att till exempel statligt ägande av företag med stora utsläpp blir en motsvarande anledning för en regering att sakta ner omställningen. Vi vill snarare undvika att staten äger verksamhet som på sikt behöver läggas ner, men är med och äger verksamhet som ska ställas om till nya produktionsformer.

Gemensamt ägande kan bidra till att höja förväntningarna på en verksamhets miljö- och klimatomställning. Ett aktiebolag kan svärta ner bilden av sig själv hos sina konsumenter, medan ett gemensamt ägt bolag dessutom svärta ner bilden av de som har det politiska ansvaret för ägarstyrningen.

Vattenfall är ett typexempel på att statligt ägande inte är en garanti för att statliga bolag agerar miljövänligt, men där ägandet ökar förväntningarna och möjliggör en radikal omställning när den politiska viljan väl finns. Vänsterpartiet anser att bolaget ska bli en spjutspets i omställningen.

En hel del miljöproblem är i praktiken svåra att komma åt med ekonomiska incitament. Metanutsläppen är till exempel ofta svåra att mäta och kan skilja sig mycket mellan produktionsprocesser som i övrigt är ganska lika. Det är i praktiken svårt att kostnadsbelägga sådant som felaktig sopsortering eller föroreningar i naturen. Därför behöver ett hållbart samhälle innehålla människor som tänker större än vad som är enklast för stunden, producenter som tänker större än vinstmaximering och politiska processer som tänker större än de omedelbara kostnaderna.

3.3.4 Medvetna teknikval

En förutsättning för att vi ska kunna lösa klimatfrågorna är att vi börjar göra mycket mer medvetna teknikval. Vi behöver planera för att nå miljömålen med existerande teknik, samtidigt som vi aktivt styr teknikutvecklingens riktning och tar bort ekonomiska och juridiska hinder för utvecklingstakten. Den tekniska utvecklingen är inte given, utan politisk.

Överproduktionens mekanismer går däremot inte att lösa med teknik. Hittills har till exempel minskat fossilberoende på ett område i huvudsak betytt att mer fossil energi stått till förfogande för produktionen i övrigt. För att den tekniska omställningen inte ska präglas av den sortens rekyleffekter krävs en ekonomisk politik som aktivt beslutar om ramarna för miljöpåverkan.

Vi vill se teknikprodukter som karaktäriseras av fritt publicerade ritningar, utbytbart av enskilda komponenter, reparerbarhet, öppna standarder i såväl mjuk- som hårdvara och fri programvara. Större användarfrihet skulle öppna en rad möjligheter för både ny och gammal teknik.

De målsättningarna står i skarp motsättning till företagens strävan att maximera omsättningen och förebygga konkurrens kring sina produkter. Många produkter är i stort och smått designade för inlåsning, inte kompatibilitet. Därför behövs det skarpa politiska krav.

Statens agerande betyder mycket för teknikutvecklingens riktning, till exempel genom miljöregler, skatter, konsumentlagstiftning och offentlig upphandling. Detta ska även drivas internationellt, i synnerhet på EU-nivå. I många fall handlar det om att se till att någon tar kostnaden av att gå före, för att etablera kunskaper, standarder och strukturer som sedan gör det enkelt för andra att ställa om. Det är viktigt att ny teknik redan från början är designad för att samverka med ekosystemen för att undvika nya miljöproblem.

Vi vill se en statlig teknikmyndighet som följer utvecklingen av vardaglig teknik ur ett omställningsperspektiv, driver på standardisering och samlar kunskap om hur organisationer och privatpersoner kan undvika inlåsningar och minimera sin miljöbelastning. En av uppgifterna skulle vara att samordna en övergång till öppna standarder och fri programvara i stat och kommuner, i linje med Nederländernas exempel. En annan skulle vara att kontinuerligt se över kraven i offentlig upphandling.

Arbetet bör knytas ihop med en satsning på Konsumentverket med motsvarande inriktning. Vi vill utreda möjligheterna till obligatoriska märkningar av produkter utifrån miljöbelastning, standardisering och användarfrihet. Staten bör också se över möjligheterna att stödja uppbyggnaden av en modern reparations- och återvinningsekonomi, riktad både till organisationer och privatpersoner. Det skulle inte bara dämpa behovet av nya prylar, utan också kunna vara en stark anledning att välja produkter som går att reparera och uppgradera.

Investera i informationsproduktion

Den tekniska revolution som pågår förskjuter tyngdpunkten i produktionen från materiella processer till information. Det finns en stor demokratisk och i förlängningen miljömässig potential i det, men det kommer krävas aktiva politiska beslut för att den ska realiseras fullt ut. Investeringarna har hittills inte skiftat till informationsproduktionens fördel alls i den takt som vore samhällsekonomiskt motiverad, eftersom de gamla spåren fortfarande är mer lönsamma än de nya för kapitalet.

En av orsakerna är att det fortfarande bara är en bråkdel av den materiella produktions negativa externa effekter som internaliseras genom miljöskatter. En annan är att information är en kollektiv vara, vars värde i huvudsak realiserar som positiva externa effekter. Även med företagshemligheter och immateriellt ägande kan kapitalet bara internalisera en del av de värdena. Den sortens artificiell knapphet betyder samtidigt att stora delar av de producerade värdena överhuvudtaget aldrig realiserar. Därmed lägger kapitalet bojar på produktivkrafternas utveckling.

Det behövs därför mer av gemensamt finansierade investeringar i öppen informationsproduktion, som inte är beroende av att ge direkt avkastning utan motiveras av samhällsekonomiska resultat. Kunskap i bredaste mening behöver ses som en del av infrastrukturen. För varje forskare vars resultat inte publiceras fritt tappar vi takt i både den materiella omställningen och kunskapsutvecklingen.

Vi vill därför genomföra en kraftig, långsiktig expansion av forskningen på högskolor och universitet. Vi vill bygga upp ett nytt program för produktionsnära forskning, oberoende av kapitalintressen, med relevans för klimatomställningen. Staten bör stå för huvuddelen av finansieringen, och villkora deltagandet med att resultaten publiceras för fri användning. Vi ser gärna att copyleft-principen tillämpas, eftersom syftet är att öppna upp informationsflödena i hela ekonomin. I en del fall behövs också ekonomiska möjligheter att starta produktion i former som inte är vinstdrivande, bland annat för att de mest hållbara lösningarna ofta är de som gör människor mindre och inte mer benägna att köpa varor.

I de internationella förhandlingarna, både om klimat- och handelsfrågor, ska Sverige stödja den radikala kritiken av immaterialrättsliga lösningar, och särskilt prioritera de områden som har direkt betydelse för klimatomställningen. Ett steg framåt skulle vara att kräva miljö- och klimatrelaterade undantag från immaterialrätt och patentlagstiftning motsvarande de som redan gäller för läkemedel. Ett annat är att ställa krav på fri användning för den forskning som delfinansieras av olika internationella institutioner. Expansionen av vad som är patenterbart behöver konsekvent motverkas, till exempel vad gäller programvara och organismer.

Vi vill bygga en värld där kunskapen är fri. Därför vill vi bygga upp nya former för finansiering av forskning och teknikutveckling, för att stegvis kunna lämna de gamla lösningarna bakom oss. I en värld med goda ekonomiska förutsättningar för fria innovationer skulle patentsystemet med alla sina problem i förlängningen vara överflödigt. Vi har inte råd att låsa in nyckelteknologier. Klimatförändringarna ställer frågan om fri kunskap på sin spets.

Kunskap i bredaste mening behöver ses som en del av infrastrukturen. För varje forskare vars resultat inte publiceras fritt tappar vi takt i både den materiella omställningen och kunskapsutvecklingen.

3.4 Att bygga om samhället

3.4.1 Samhällsplanering för hållbara habitat

Stads- och samhällsplanering, regionalpolitik och bostadspolitik är fält som på olika sätt berör människans livsmiljöer; människans habitat. Det handlar om var vi lever och arbetar, det fysiska rummet runt våra liv och vår vardagliga relation till det ekosystem vi ingår i.

Dessa politikområden (habitatpolitik) är tätt förbundna med ekonomin och med de samhälleliga produktionsförhållandena, en påverkan som går åt båda hållen. Å ena sidan har det fysiska rummets utformning stor betydelse för ekonomin. Samhällsplaneringen kan styra vilka näringssektorer som har möjlighet att expandera, var människor kan bosätta sig, hur handelsverksamheter får bre ut sig, vilken plats som ges åt olika transportteknologier, vilka näringslivsstrukturer som institutionaliseras i byggsektorn, förmögenhetsfördelningen mellan samhälle och privata jordägare, förutsättningarna för socioekonomisk rörlighet, regional fördelning av utvecklingskraft med mera.

Å andra sidan har kapitalismen uppenbarat det ekonomiska systemets omvälvande och nyckfulla betydelse för hur människans habitat utvecklas. Friedrich Engels noterade 1845 från sin resa till London med fasa hur staden i den industriella tidsåldern fungerade som ett verktyg för att koncentrera kapital och egendom.

Idag slår en internationell jordbruksmarknad, plantageekonomier och ett transnationellt ägande undan förutsättningarna för småskaliga jordbruk och lokala ekonomier och driver ständigt nya miljoner människor jorden runt in till svällande slumstäder,

Idag slår en internationell jordbruksmarknad, plantageekonomier och ett transnationellt ägande undan förutsättningarna för småskaliga jordbruk och lokala ekonomier och driver ständigt nya miljoner människor jorden runt in till svällande slumstäder, där dessa grupper idag bildar världshistoriens största tjänste- och industriproletariat. London och andra metropoler har blivit den globala ekonomins kontrollcentraler, övergödd på finanskapital på desperat jakt efter placeringsmöjligheter som bland annat tar sig uttryck i fastighetsspekulation. De kontrollerar och konsumerar naturresurser från hela planeten. Den senkapitalistiska storstadens skugga faller långt.

Habitatpolitik handlar i allra högsta grad om miljöpolitik: hur vi utformar våra habitat avgör vilka förutsättningar vi har att leva och handla hållbart. Klimatkrisen och den ohållbara användningen av naturresurser är båda två kriser som är länkade till en bristande förmåga att sluta de biokemiska kretsloppen och anpassa städernas resursanvändning efter naturens bärkraft. En viktig faktor är den geografiska separationen mellan konsumtionsmarknader och produktion och råvaruextraktion.

En bristande balans mellan stad och land präglar de länder som idag hastigt urbaniseras. Detta är emellertid ett universellt fenomen som inom ramen för kapitalismen även slagit mot landsbygden i de rika länderna, däribland Sverige. En aktiv regionalpolitik har under delar av 1900-talet mildrat men aldrig förmått vända eller förhindra en utveckling som bit för bit koncentrerat | och kapital till ett fåtal storstadsområden i landet.

En vänsterpolitik för hållbara habitat tar sin utgångspunkt i den ovan skisserade dialektiska relationen mellan ekonomi, miljö och samhällsplanering. Denna utgångspunkt innebär för oss att vi urskiljer både det ekonomiska systemets genomgripande påverkan på människans habitat och vikten av ett aktivt samhällsbyggande för att vrida utvecklingen i en annan riktning, för att möjliggöra en mer jämlik och demokratisk ekonomisk ordning och ekologisk hållbarhet.

Resurseffektiva stadsstrukturer

Samhället ska byggas och planeras med utgångspunkt i prioriteringen att fotgängare, cyklister och kollektivtrafik alltid går före biltrafiken. Den resursslukande privatbilismen genererar stora skillnader i rörelsemöjligheter mellan åldrar, kön och klasser; den enes ökade rörlighet bygger i stor utsträckning på den andres minskade rörlighet. Även med mer bränslesnåla bilar som körs på förnyelsebara bränslen är bilismen i dagens omfattning omöjlig att förena med hållbara städer. Massbilismen är beroende av en resurskrävande infrastruktur som ökar avstånden i städerna och leder till en ohållbar markanvändning. Privatbilen kan därför inte längre tillåtas vara normerande för samhällsplaneringen.

Konkret innebär detta att stads- och regionplaneringen ska användas för att förhindra bilberoende boendestrukturer och i stället främja en förläggning av bostäder, arbetsplatser, offentlig service och handel som är förenliga med ett smidigt liv utan bil. Planeringen av städerna ska karaktäriseras av rumslig närhet och av en stor social blandning mellan funktioner på alla nivåer. Städernas nytillkommande bebyggelse ska som utgångspunkt endast placeras inom områden med redan hårdgjord mark, om inte ny mark kan tas i anspråk på ett sätt som kan stärka resurseffektiva transportstrukturer (gång, cykel, kollektivtrafik).

När bilismen minskar uppstår plötsligt nya stora ytor för människor. Gåendemiljöerna förbättras genom att bilarnas buller och avgaser minskar. Stadsbilden förändras helt när bilvägar som idag ofta är barriärer för gående kan korsas. Längs vägarna uppstår utrymme för cykelvägar eller uteserveringar. Parkeringsplatser vid bostäder, köpcentrum och arbetsplatser kan bli torg eller tomtmark för bostäder, arbetsplatser och kommunal service. Ofta framställs ökat bostadsbyggande som en konflikt mellan bostäder och grönytor i städer. Men den största potentialen för ökat byggande finns i att omvandla ytor för bilism till bostadsmark. Överdäckning och nedgrävning av vägar i centrala lägen kan också möjliggöra för ökat bostadsbyggande, utan att ta grönområden i anspråk.

Transportsnål samhällsplanering spar energi och därmed miljön, men är också en viktig rättvis- och välfärdsfråga. Att alla stadsdelar har kärnor med bostäder, arbetsplatser, dagligvaruhandel, kollektivtrafikanslutning och offentlig service av god kvalitet har många fördelar utöver de miljömässiga. Förbättrad kollektivtrafik gynnar generellt sätt kvinnor mer än män eftersom kvinnor använder kollektiva transporter mer än män. Bättre luft gynnar barn och människor med sämre hälsa, främst de med luftvägs- och hjärt-kärlsjukdomar.

Minskad biltrafik och lägre hastigheter leder till lägre klimatutsläpp, men även till minskade luftföroreningar och buller. Det bidrar direkt eller indirekt till flera andra miljömål. Sammanlagt beräknar utredningen Fossilfrihet på väg att dessa typer åtgärder skulle kunna minska energianvändningen med ca 20 TWh. Genom att samhällsservicen i högre grad återförs till offentligt ägande och genom att basera vård och skola på närhetsprincipen istället för ”fria val” minskar transportbehovet ytterligare.

Demokratisk planering och breddat byggande

Samhällsplaneringens tidsperspektiv ska vara långsiktigt. Det kräver kraftfulla planverktyg och en proaktiv kommunal planläggning som drivs oberoende från ekonomiska intressen och ger möjlighet till en styrning av städernas utveckling som utgår från samhällsintresset.

Planeringen behöver samtidigt demokratiseras genom en vidareutveckling av organiserade dialog- och deltagandeprocesser i planeringens olika stadier. Detta är en förutsättning för en bättre planering som tar vara på lokal kunskap och engagemang och tillgodoser att olika intressen synliggörs. I dessa deltagandeprocesser måste finnas reella påverkansmöjligheter och en reell makt för att ett deltagande ska vara relevant.

Marktilldelningsprocesser ska vara transparenta. När kommunal mark tilldelas för exploatering ska det ske baserat på en öppen kvalitetsprövning. Marktilldelningar skal vara åtkomliga för fler än starka marknadsaktörer med de rätta kontakterna. Det kooperativa byggandet, som en gång var dominerande i svensk bostadsförsörjning, bör åter stärkas och ges goda förutsättningar. Byggemenskaper kan spela en stor roll för att stärka konsumenterna och få igång ett bostadsbyggande som drivs av andra värderingar, överväganden och incitament än vinstmöjligheten.

Resurseffektiva bostäder och lokala kretslopp

Bostäder ska uppföras med utgångspunkt i långsiktig hållbarhet. Husen ska därför kunna stå länge, ha en låg energiåtgång under sin livstid och samtidigt ha en så låg grad av inbäddad energi och CO₂-fotavtryck som möjligt. När husen en dag rivs ska det kunna ske med minimal miljöpåverkan.

De höga kraven på kvalitet och materialval innebär att vi inte alltid kan förvänta oss att bostäder ska kunna finansieras via direktförsäljning. Dagens modell, där kostnaden för nyproducerade bostäder på kort tid ska betalas av högt belånade bostadskonsumenter och av hyresgäster som betalar rekordhyror, försvårar ett ekologiskt och socialt hållbart bostadsbyggande och skuldsätter samtidigt många för livet. Vi förespråkar att staten tar ett stort ansvar för att skärpa byggnormer och finansiera socialt och ekologiskt hållbara bostäder. Investeringsstöd är ett viktigt verktyg för nybyggnation av hyresrätter och ska vara förenat med motkrav som säkerställer hållbarhetsmålsättningarna. ROT ska omvandlas från ett villaägarbidrag till ett omställningsstöd för klimatanpassningsåtgärder och miljöomställning (MoRot), som även ska kunna användas för miljöomställningsåtgärder i flerbostadshus.

Boendemiljön ska göra det möjligt och enkelt för människor att leva resurseffektivt, att delta i kretsloppsekonomiska processer, att stärka lokala ekonomier och undvika att hamna i en ofrivillig social isolering. Konkret kan detta innebära: Rumsliga infrastrukturer som återbruks- och kretsloppsrum. Lättillgängliga cykelrum. Plats för odling i direkt anslutning till lägenheterna. Större gemensamma ytor med delade funktioner som norm i nybyggda bostadshus. Tillgång till småskaliga verksamhets-, affärs- och möteslokaler i öppna bottenvåningar i bostadshusen. Goda förutsättningar för alternativa resursbesparande boendeformer såsom kollektivhus. Institutionella och finansiella förutsättningar för att driva förnyelsebar energiproduktion integrerat med bebyggelse.

Boendemiljön ska göra det möjligt och enkelt för människor att leva resurseffektivt, att delta i kretsloppsekonomiska processer, att stärka lokala ekonomier och undvika att hamna i en ofrivillig social isolering.

Samhället ska samtidigt investera i utveckling och underhåll av infrastrukturer som kan tillgodose delade behov på ett energi- och resurseffektivt sätt. Återvinning, fjärrvärme och kommunala avlopp är några exempel bland många på infrastrukturer som med fördel kan ombesörjas genom kollektiva samhällslösningar.

Fritid på hemmaplan

Bostaden och dess närområde är den plats där vi tillbringar huvuddelen av vår fritid. Närmiljön ska ge alla människor möjligheter till en aktiv fritid, deltagande i kulturliv, idrott, lek och dagliga upplevelser av skönhet och stimulerande miljöer som utformats med respekt för människan.

De allra flesta människor ska ha rörelsefrihet i sin närmiljö med en tryggad tillgång till samhällsservice och kommersiell service utan behov av bilresor och utan tvång att betala avgifter för att ta del av kultur, natur eller få tillträde till sociala mötesplatser och arenor.

Bryta segregationen

Segregationen, den rumsliga uppdelningen av socioekonomiska grupper, är ett mycket allvarligt samhällsproblem. Segregationen är förenad med stora miljöorättvisor. Nerdragningar i samhällsservice, trafikbuller, långa avstånd och utsläpp drabbar fattiga områden medan förmögna grupper förskonas. Dessa olika villkor ger mycket olika förutsättningar för människor att förverkliga sin potential och mycket olika intresse att på allvar åtgärda miljöproblem.

Städernas förmögna områden präglas ofta av en ineffektiv markanvändning. I dessa områden finns ett behov av förtätningar med fler hus och fler upplåtelseformer. Det hållbara habitatet synliggör produktion, reproduktion och ekosystemtjänster. I segregerade städer hålls dessa livsviktiga funktioner utom synhåll bortom staden som marknadsplats och affär. Segregationen motverkas också genom en funktionell integration av dessa olika stödfunktioner, en tät stad måste också vara en varierad stad.

Samverkan mellan stad och land

Hållbara habitat bygger på att det finns en relation mellan städer och landsbygd som inte utarmar den ena parten. Städerna måste ges möjligheter och incitament att röra sig mot en regional självförsörjning i samverkan med den omgivande landsbygden.

Städer och omgivande regioner ska behandlas som sammankopplade ekosystem.

Städer och omgivande regioner ska behandlas som sammankopplade ekosystem. Vi vill stärka regionplaneringen genom att göra regionplanerna till formaliserat planeringsverktyg för alla landsting och kommunförbund, som med stöd i lagstiftningen kan behandla olika frågor av betydelse för regionen som ett socioekologiskt system; såsom försörjningsplanering, förädling av kulturella särdrag, sociala frågor, återvinning, energifrågor, riktlinjer för handelsetableringar, bebyggelselokalisering med mera.

Den svenska landsbygden ska leva. Det ekonomiska systemet koncentrerar av egen kraft investeringar och kapital till storstadsområdena, detta måste kompenseras med bland annat offentliga åtgärder för tillgång till riskkapital utanför tillväxtområdena, lokala banker, utvecklad samhällsservice och omfattande investeringar i hållbara transportinfrastrukturer som når hela landet.

Styrmedel

Samhällets styrmedel för att säkerställa en hållbar habitatpolitik måste både kompletteras och tillämpas fullt ut. Det centrala styrmedlet är en aktiv statlig infrastruktur-, stads- och bostadspolitik.

Statliga investeringsstöd och avdrag ska användas som styrmedel för att uppnå sociala och ekologiska mål. Fastigheter är en stabil och bra skattebas. Dagens avgift bör ersättas med en fastighetsskatt som utformas så att miljöinvesteringar premieras, den ska vara förutsägbar och ha en begränsningsregel som ska garantera en bra fördelningsprofil.

Kommunerna bör i högre grad än idag upplåta mark med tomträtt och behålla markägandet i kommunala händer. Detta för att inte markpriser ska bidra till att driva upp boendekostnader och för att behålla rådförhållanden över marken under samhällelig kontroll.

Det bör utredas om det finns ett behov av ekonomiska styrmedel och lagstiftning för att stötta kooperativt byggande och ökade inslag av kollektivboende. Kommuner bör ha möjlighet att ställa skarpa krav på nya bostäders resurs- och energianvändning än de nationellt fastlagda nivåerna. Sådana skärpta krav är ett verktyg för kommuner att driva på utvecklingen. Samtidigt som vi måste vara medvetna om hur det påverkar bostadsbyggandet och utifrån det kunna justera kraven.

Energiförsörjning och energisäkerhet

Det här är en skiss på en radikal men samtidigt genomförbar energiomställning som både tryggar Sveriges energisäkerhet och klarar de tuffa klimatmålen. Den bygger på en analys av Sveriges fossilberoende, som mynnar ut i centrala slutsatser:

- Den mest hållbara energin är den vi lyckas spara. Energibesparingar och energiefektivisering är därför kärnan i vår energiomställning.
- Vi behöver planera för en mycket omfattande utbyggnad av förnyelsebara energikällor.
- För att fasa ut fossilberoendet behöver vi genomföra en omfattande elektrifiering av transportsektorn och industrin.
- För att klara denna dubbla utmaning behöver energilagringförmåga och redundanskapacitet förstärkas och nya elnät byggas som klarar av att hantera en decentraliserad elproduktion med större produktionssvängningar.

Målsättningar

Fossila bränslen karaktäriseras av att naturen har gjort en stor del av jobbet med att koncentrera högvärdig solenergi i ett lagringsbart och flyttbart format. Detta har gjort det möjligt för människan att utveckla en industriell ekonomi och en global världshandel som vilar på en hög användning av billig och lättillgänglig energi. Idag vet vi dock att de fossila bränslena också har två stora nackdelar: när de eldas fyller de atmosfären med växthusgaser som orsakar farliga klimatförändringar – och de kommer förr eller senare att ta slut.

Dessa baksidor ställer världen inför två stora utmaningar samtidigt: att fasa ut energiproduktionens klimatpåverkan samtidigt som vi säkerställer en långsiktigt hållbar, säker och förutsebar energiförsörjning. Detta är två av vår tids definierande frågeställningar och centrala samhällseliga utmaningar.

En omfattande energiomställning har blivit absolut nödvändig. Samtidigt är det nödvändigt att en sådan energiomställning inte genomförs på ett sådant sätt att den motverkar andra miljömål. Det finns flera reella målkonflikter att ta hänsyn till vid en omställning till ett energisystem baserat på förnyelsebara energikällor: vikten av biologisk mångfald i skogar och odlingslandskap, användning av land och vatten, förutsättningarna för ett rikt djurliv, förgiftning och andra former av miljö- och klimatpåverkan från gruvdrift och att säkra goda vattenflöden i älvarna, med mera.

Den tekniska energiomställningen av energisystemet innebär samtidigt en omställning av ägande- och produktionsstrukturer. Från en energiförsörjning och ett distributionsnät som utformats med utgångspunkt i ett fåtal stora energiproducenter, med tyngdvikten på kärnkrafts- och fossilkapital, till en energiförsörjning som också baseras på en stor mängd småskaliga energiproducenter som levererar in effekt från en stor mängd olika energikällor till ett smart elnät, där även en betydande energilagring

Framtidens energikonsumenter är samtidigt framtidens energiproducenter. Det är viktigt, för energiförsörjning handlar lika mycket om makt, demokrati och ekonomi, som det handlar om teknik och miljö.

kan ske lokalt för att minimera överföringsförluster, öka energiresiliensen och stärka den lokala delaktigheten i att åstadkomma kontinuerliga energieffektiviseringar.

Framtidens energiproducenter utgörs i ett sådant energisystem av ekonomiska föreningar, industrieföretag, konsumentkooperativ, jordbrukare, allmännyttiga bostadsbolag, fastighetsägare, skolor och företag, småhusägare, andra fastighetsägare, nöjesparker, idrottsföreningar, lokala och regionala energibolag som ägs av kommuner och kommunförbund med mera. Framtidens energikonsumenter är samtidigt framtidens energiproducenter. Det är viktigt, för energiförsörjning handlar lika mycket om makt, demokrati och ekonomi, som det handlar om teknik och miljö. Därmed är det väsentligt att infrastrukturen för energisystemet är samhälleligt ägd genom staten som en grund i energisystemet.

Sveriges roll i världens energiomställning

Vi har inte råd att vänta längre – vi har allt att vinna på att sätta fart nu. Sveriges energiomställning behöver vara ambitiös och radikal i praktiken och visa på en ambitionsnivå och på systemlösningar som kan inspirera andra. Samtidigt måste varje land ta utgångspunkt i sina naturliga förutsättningar för att genomföra sin energiomställning. Solenergi, tidvattenkraftverk, geotermisk energi, vattenkraft och biobränslen är några av de energikällor som lämpar sig olika väl i olika delar av världen. Det finns inte en mall som passar alla. Fattiga länder behöver utrymme att förbruka mer energi samtidigt som vi i Sverige behöver minska vår förbrukning kraftigt. I praktiken är det ohållbart med en global energiförbrukning som motsvarar dagens Sverige, med en energianvändning motsvarande 50 000 Kwh per person och år. Det skulle innebära en ökning av världens samlade energianvändning med 130 procent.

Energipolitiken behöver ge tydliga och långsiktigt stabila förutsättningar för hållbar, energiintensiv industri i Sverige. Sverige kommer på sikt behöva vara ett av de länder som exporterar hållbar energi, bland annat i form av energiintensiva varor och tjänster. Vi driver på för att EU:s energipolitik ska bygga på radikala mål. För att det ska vara politiskt möjligt behöver såväl Sverige som andra länder planera för en energiomställning som är mer ambitiös än den EU ställt sig bakom hittills. Ju fler länder som visar att det går att ta större steg, desto större är chanserna att de internationella förhandlingarna i EU och världen går framåt.

Koldioxidinfångning

Att avskilja och lagra utsläpp under jorden med tekniken CCS, Carbon capture and storage, är långt ifrån oproblematiskt. CCS är i dagsläget dyrt och energikrävande. Vi har tidigare också kritiserat CCS för att tekniken riskerar hålla kvar världen i ett storskaligt fossilanvändande.

Men under förutsättning att den fossila energin fasas ut från energiproduktionen kan CCS vara en tänkbar teknik inom den tunga processindustrin i Sverige, exempelvis inom stål, järn, cement och papper, där det i dagsläget inte finns trovärdiga fossilfria alternativ och där risken för att industrin flyttar till andra länder är uppenbar.

Industrin måste självklart vara med och finansiera hela eller betydande delar av detta. Genom att staten är med och finansierar framtagandet av CCS får staten också kontroll över tekniken och kan styra den åt rätt håll.

På sikt ser vi CCS som en möjlig teknik för att nå så kallade negativa utsläpp; genom att bioenergi används som energikälla och utsläppen avskiljs och begravs under marken. Vi noterar också att FN:s klimatpanel IPCC ser CCS som en framtida teknik i klimatarbetet.

Teknikutveckling

Vi behöver planera för en energiomställning som i huvudsak bygger på den teknik som finns tillgänglig idag eftersom det är den vi känner till och kan planera utifrån.

Samtidigt går den tekniska utvecklingen fort, och det är en utveckling som måste bejaktas och stimuleras och påverkas av samhället. Vi behöver satsa avsevärt mycket mer resurser på forskning och kommersialisering av ny teknik. Nya former för att producera energi förnybart och billigt kommer att utvecklas, storskaliga och effektiva lösningar för energilagring finns inom räckhåll och mer optimala sätt att använda energisystem och nät genom smarta nät kan utvecklas och skalas upp. Samhället måste spela en mycket aktivare roll avseende finansiering och beställning av tekniklösningar. I praktiken är det mycket osannolikt att världen förmår att genomföra en radikal energiomställning i tid utan stora tekniska genombrott, och få andra aktörer kan bidra lika mycket till det som stater kan. Det handlar om att ställa krav, finansiera och beställa lösningar på de problem som finns.

Kostnadseffektiva tekniklösningar kan vara bra i så måtto att det är klokt att satsa pengar där de gör mest nytta. Men ett för ensidigt fokus på kostnadseffektivitet, vilket är vanligt i ekonomikåren, riskerar att endast premiera de tekniker som redan finns på marknaden. På samma sätt har upprepadet om teknikneutralitet ibland varit direkt destruktivt för utvecklande av ny teknik. Det finns poänger med teknikneutralitet i en del sammanhang, men mycket av klimatomställningen kommer kräva tekniks specifika politiska vägval. Samhället såväl som privata investerare måste ha beredskap för att satsa på den teknik som för stunden inte ger störst utväxling, men på sikt, och med rätt stöd, kan slå igenom.

Biomassan är begränsad

Vi vill ta den forskningskritik som har vuxit fram emot den tidigare, oproblematiserade synen på bioenergi som hållbart på fullaste allvar. Energipolitiken behöver mycket tydligare skilja ut hållbara från ohållbara former av bioenergi. De stora osäkerheter som fortfarande finns i bedömningarna betyder att det krävs försiktighet i prognoserna över hur mycket ny bioenergi vi kan räkna med i framtiden.

Vi behöver ge kolbindning, till exempel i form av byggnadsmaterial eller användning av träkol som växtförbättring, mycket högre prioritet och starkare incitament än bioenergi. Även om det direkta problemet inte finns i Sverige är det inte önskvärt att

bioenergi tränger undan produktion av livsmedel och/eller bidrar till överlag höjda livsmedelspriser som drabbar världens fattigaste. Vi vill också skydda en större andel av skogen än idag. Detta för att uppfylla våra internationella åtaganden, för att kunna satsa på eko-turism och helt enkelt för att skogen är viktig för oss.

På kort sikt behöver den hållbara biomassa vi inte kan binda långsiktigt framförallt prioriteras till de uppgifter där den sänker utsläppen som mest. Samtidigt behöver vi sätta igång en teknikutveckling på de delar av fossilberoendet som är svårast att elektrifiera, som till exempel bioplaster och bränslen till flyg och sjöfart.

Det betyder att mycket av den biomassa som idag fungerar som billig energi i framförallt massa- och pappersindustrin på sikt kommer ha ett större ekonomiskt och miljömässigt värde på annat håll. Vi behöver planera för att frigöra biomassa där det går.

Sveriges skogar behöver vara en del av världens klimatomställning. På kort sikt kan det handla om att ersätta kol i andra länders elproduktion, eftersom det är bland de områden störst utsläppsminskningar ges. På lite längre sikt handlar det om att vara med och täcka världens behov av byggmaterial, bioplaster och biobränslen till de fordon som är svårast att elektrifiera. Den sortens ökade efterfrågan på hållbar biomassa kommer betyda mycket för Sverige som exportland.

Sammantaget betyder det att Sveriges klimatomställning inte kan bygga på att förbruka mycket mer bioenergi. Vi menar att bilindustrin redan nu behöver ställa om för elektrifiering av bilar samtidigt som de tunga fordonen kan behöva bioenergi för att minska sina utsläpp.

Elektrifierat transportsystem

Sverige behöver bryta dagens fossilberoende inom ett flertal samhällsområden. Transportsektorn är en nyckelsektor där stora förändringar måste ske.

Transporter behöver i betydligt högre grad gå via kollektiva transportmedel med liten energianvändning per passagerarkilometer. Städer och samhällen ska planeras för att möjliggöra att kraftigt minska bilberoendet och antalet personkilometer som företas med bil.

Vi förordar en elektrifiering av vägtransporterna. Det kommer antagligen kräva en kombination av batteridrift och elektrifiering av stora delar av vägnätet.

När det kommer till transportsektorn är det nödvändigt att politiken sätter ner foten om vilken teknik som ska användas som energibärare för de transporter som går via väg och idag använder förbränningsmotorer. En klar linje är nödvändig för att möjliggöra långsiktiga marknadssatsningar och en infrastrukturell utbyggnad av nya tankstationer. Vi förordar en elektrifiering av vägtransporterna. Det kommer antagligen kräva en kombination av batteridrift och elektrifiering av stora delar av vägnätet. Även vätgas och bränsleceller kommer troligen spela en viktig roll i omställningen av transportsystemet. Det kommer att handla om stora investeringar, men också stora potentiella effektivitetsvinster.

Tydliga förutsättningar för industrin

Den energiberoende basindustrin, byggsektorn och andra näringsgrenar behöver ges en klarhet om den långsiktiga och planerade prisutvecklingen för energi, som gör en utfasning av de fossila energikällorna tydligt ekonomiskt fördelaktig. Industrier kan vara medspelare i omställningen till en förnyelsebar och distribuerad elproduktion genom att tydligt urskilja de ekonomiska fördelarna med att investera i lokal energiproduktionskapacitet och själva bli energiproducenter.

Spelregler för bostadsbyggandet

Bostadssektorn förbrukar energi i flera led, från byggprocessen som resulterar i en inbäddad energi i byggnaderna, till hushållsel och uppvärmning under driftstiden. Idag är nyproducerade bostadshus som uppfyller energinormerna så energieffektiva att den största delen av byggnadernas energianvändning i vissa fall ligger under produktionskedet. Utvecklade krav på minskad mängd inbäddad energi kan krävas för att vända fokus på dessa delar av byggnaders miljöpåverkan.

Biomassa ska i högre grad användas i byggandet där materialen kan binda koldioxid i konstruktionerna under lång tid.

Vi vill också styra värmeförsörjningen i Sverige mot en större användning av till exempel spillvärme, öppen fjärrvärme, solvärme, värmeåtervinning, värmelagring och värmepumpar. Hur långt det går att göra beror framförallt på hur väl elförsörjningen klarar att möta energibehovet under vintertid.

Ökad elproduktion

Vi vill ha en 100 procent förnybar total energiförsörjning till 2040. Det innebär att Sverige kommer att behöva bygga ut sin elproduktion. I många fall är det svårt att på förhand uppskatta hur snabbt det är möjligt att ersätta det fossila med elektricitet eller bioenergi, till exempel i transporterna eller industrin. Utbyggnaden av ny elproduktion behöver trots det planeras långsiktigt.

Vi vill ha en 100 procent förnybar total energiförsörjning till 2040. Det innebär att Sverige kommer att behöva bygga ut sin elproduktion

Vi vill inte bygga ut vattenkraften mer än idag. Biomassan kommer framförallt behövas till att ersätta de delar av fossilberoendet som inte kan elektrifieras.

Sveriges långsiktiga energiförsörjning och energisäkerhet ska tryggas genom en kombination av olika förnyelsebara energikällor, genom utveckling och investeringar i lösningar för energilagring, nätutveckling och genom installation av reserv-/regleringskapacitet som kan drivas med biogas och vätgas.

Bland de förnybara energikällorna som byggs ut kommer vindkraft och solenergi svara för huvuddelen av den installerade effekten. Även vågkraft är en existerande teknik som inom några decennier kan spela en roll i Sveriges förnybara energimix.

Omfattningen på utbyggnaden är avhängigt hur omfattande besparingar och energieffektiviseringar som kan ske i samhället. Ett antagande är att sol, vind och vågkraft

tillsammans behöver byggas ut kraftigt, i en mångdubblad utbyggnadstakt jämfört med dagens. Erfarenheter från andra länders utbyggnad av förnybart och de snabbt sjunkande produktionskostnaderna för framförallt solceller talar för att detta är fullt realistiskt.

Ju längre fram i tiden vi planerar för desto fler osäkra faktorer påverkar förutsättningarna. På den globala nivån kan kraftigt stigande energipriser, en accelererande klimatförändring och andra omvälvande, så kallade disruptiva, resurs- och miljökriser förändra förutsättningarna för utbyggnaden. Vi har därför allt att vinna på att tidigarelägga energibesparingar och investeringarna i förnybart. Det kräver en aktiv statlig planering av omställningen och incitament som inkluderar både piskor och morötter. För att garantera energisystemets integritet måste staten ta ansvar för att genomdriva utvecklingen av smarta elnät.

Vi vill ha en successiv avveckling av kärnkraften i takt med att det förnybara byggs ut. Kärnkraften är inte bara en osäker energikälla, den är också dyr och försvårar omställningen till en 100 procent förnybar energiproduktion. Avvecklingen bör ta hänsyn till den svenska kärnkraftens möjlighet att bidra till minskade utsläpp från fossila kraftverk på den nordeuropeiska elmarknaden. Att bygga nya kärnkraftverk är dock uteslutet. Det är viktigt att den linjen ligger fast för att ge långsiktiga planerings- och investeringsförutsättningar för små och stora energiaktörer som överväger att investera i förnybart och för att ge fortsatt tydliga incitament till energibesparingar.

Alternativet till att stänga de existerande reaktorerna när de når sin fulla livslängd är att låta kraftbolagen genomföra stora investeringar i dem för att kunna driva dem ytterligare några år, eller att bygga helt nya reaktorer som ersätter dagens. Vi ser att båda dessa investeringar har en hög alternativkostnad som riskerar att senarelägga eller omintetgöra investeringar i förnybara energikällor som kan leverera samma installerade effekt snabbare.

Vi tror inte på idén att ett ont (fossilberoende) ska lösas med ett annat ont (uranklyvning i storskalig kärnkraft). Sverige har idag den tekniska och politiska möjligheten att bygga ett energisystem utan vare sig fossila bränslen eller kärnkraft. Den vägen vill vi gå. Ett demokratiskt och decentraliserat förnybart energisystem där konsumenterna också deltar som producenter leder bort från kärnkraftskapitalet.

Stabil elförsörjning

Ett energisystem baserat på förnybara energikällor är utsatt för variationer i väder och solinstrålning. Det medför stora variationer som kräver ett mycket medvetet arbete på samhällsnivå, från kraftbolagen och från elnätsoperatörerna, för att undvika ett stort beroende av fossil reglerförmåga och säkerställa en trygg energiförsörjning som klarar av att balansera ut toppar och dalar. Den planeringen behöver påbörjas redan idag.

Det behövs tydliga incitament för att dämpa variationen i vind- och solkraftens elproduktion genom val av subvention, teknik och placering.

Sverige behöver utveckla och implementera lösningar för smarta nät för att hantera mycket större variationer i elförsörjningen. Nätförbindelserna med våra grannländer behöver fortsätta att förstärkas. Vi kan inte utgå från att det alltid går att köpa el de dagar vi behöver det, men det kan bidra till att jämna ut variationerna.

Vattenkraften spelar en central roll för att säkra elförsörjningen, men vi vill inte utöka dagens vattenkraft bortom befintliga vattendomar. På sikt skulle den utbyggnad av vind- och solkraften vi vill se ge periodvisa överskott på el. Det skulle bland annat kunna motivera att bioenergiförbrukningen i kraftvärmeverken i perioder ersätts med värme genom elpatroner. Andra möjligheter är att använda överskottselen till pumpkraftverk och/eller vätgasproduktion.

Vi vill se över möjligheterna att öka kapaciteten av pumpade vattenkraftverk i Sverige. Vi är däremot öppna för att stänga småskaliga vattenkraftverk som ger upphov till stora lokala miljöproblem i förhållande till sin elproduktion.

El som infrastruktur

Elförsörjningen behöver förstås som en del av infrastrukturen, snarare än som en marknad vilken som helst. Alla aktörer på energimarknaden behöver i stort och smått kunna utgå från att elförsörjningen kommer vara långsiktigt stabil och billigare än fossila bränslen.

Staten behöver ta ansvar för planeringen och finansieringen av den uppgiften, på samma sätt som med till exempel vägnätet. Vi vill se en större statlig samordning och pådrivning av utbyggnaden av både smarta nät och elproduktion, och ett större gemensamt ägande av den storskaliga elproduktionen.

Elmarknaden

En konsekvent klimatlinje i prissättningen av energi behöver svara mot flera olika incitamentsproblem samtidigt. Sveriges energisubventioner och energiskatter behöver därför ses över i sin helhet.

För att ge incitament till elektrifiering behöver elpriset vara lägre än priset på fossil energi. Samtidigt behöver elpriset vara tillräckligt högt för att ge incitament till energibesparingar. Högre koldioxidskatter är en del av lösningen, men effektiviteten begränsas av läckageproblem – risken för att förbrukningen av fossila bränslen fortsätter som vanligt men i ett annat land. För att undvika detta behöver den energiintensiva industrins kostnader för el vara lägre än för fossila bränslen.

Ett energisystem med stora inslag av vind och sol kommer att ge stora fluktuationer i utbudet och prisincitament behövs för att anpassa efterfrågan till utbudet. Även en stor del av vindkraftsproducenternas inkomster behöver göras beroende av hur stor efterfrågan är när de producerar. Samtidigt kan inte vindkraftens tendens till låga marginalkostnader få fullt utslag på priset, eftersom ett allt för lågt elpris motverkar investeringar och energibesparingar.

Subventionerna av bioenergi behöver granskas, bland annat för att prioritera kolbindning och undvika ohållbart skogsbruk.

Elcertifikatsystemet sprider kostnaderna relativt jämnt över befolkningen. Den radikala höjning av ambitionsnivån vi vill se skulle betyda att de kostnaderna ökade. Det skulle göra det viktigt att få till en mer progressiv finansiering, till exempel genom att staten tar över en stor del av ansvaret.

Investeringskostnader

De ekonomiska investeringar som behövs för energiomställningen är betydande, men de minskar också Sveriges beroende av att importera fossila bränslen till höga och volatila priser. Sverige köper till exempel olja för omkring 60 miljarder kronor om året, borträknat exporten från våra raffinaderier. Kostnaderna för icke-fossil energi kommer antagligen vara högre men investeringar och därmed arbetstillfällen stannar inom landet och vinster kan även stanna regionalt och lokalt, vilket är mycket positivt.

Sverige behöver ett nationellt program för energibesparingar, med särskilt fokus på att minska energibehovet i landet under vintrarna.

3.4.2 Energieffektivisering och energibesparing

Sverige behöver ett nationellt program för energibesparingar, med särskilt fokus på att minska energibehovet i landet under vintrarna. Höga energipriser är typiskt sett ett trubbigt verktyg för att realisera den potential till lägre energiförbrukning som finns, men det behöver ändå finnas tillräckliga ekonomiska incitament. Elektrifieringen kan i många fall bidra till en effektivisering, exempelvis genom användningen av värmepumpar och elmotorer. I andra fall är andra lösningar mer kostnadseffektiva, såsom uppvärmningssystem baserade på kombination av solfångare och pelletspanna. En mångfald av energislösningar med liten klimatpåverkan måste uppmuntras.

Den omställning av transporterna vi vill se skulle minska energiförbrukningen där radikalt, både genom lägre volymer och högre energieffektivitet.

Industrin har fortfarande en stor potential för energieffektivisering. Vi vill utveckla arbetet med energieffektivisering, utbyggnad av lokal energiproduktion och elektrifiering som en kunskapstjänst det offentliga erbjuder, framförallt för att kunna driva på omställningen i de företag där energikostnaderna är en relativt liten del av helheten. En tänkbar väg framåt är att villkora nedsatta energipriser med ett deltagande i programmet.

Förbättrade avskrivningsmöjligheter för investeringar inom dessa områden kan också vara en väg att gå. Samtidigt kan kommuners arbete, i samarbete med det privata näringslivet, driva på utvecklingen. Miljonprogram blir passivhus, elhybridbussar införs, datacenter försörjer kommunala fastigheter och villor med värme, ledbelysning i kommunala fastigheter och som gatubelysning är bara några exempel på hur utvecklingen går framåt. Till det kan läggas att allt mer kan återvinnas. Återvinning är centralt i energieffektivisering.

Energikartläggningar med krav på åtgärder kopplat till ekonomiska stimulanser bör användas i större utsträckning än i dag inom till exempel fastigheter och industri- och tjänsteproduktion.

Vi vill satsa på en omfattande renovering av miljonprogrammet, med lägre förbrukning av el och värme som ett av huvudmålen. Vi vill också fortsätta skärpa energikraven för nybyggnationer, vilket kommer vara centralt för att vi ska kunna öka takten i bostadsbyggandet på ett hållbart sätt. Energianvändningen även i produktionsskedet kan pressas avsevärt genom övergång till lättare material med mindre mängd inbäddad energi.

3.4.3 Hållbara transporter

Transporter är den sektor i Sveriges ekonomi som orsakar störst koldioxidutsläpp. Inrikes transporter står för cirka 35 procent av utsläppen, och till det kommer stora utsläpp orsakade av utrikes resor och varutransporter. Att ställa om transportsystemet är en mycket stor och mycket viktig uppgift. Transporter av både varor och personer är en nödvändig del av samhället som vi inte kan klara oss utan. Huvuduppgiften är därför att helt fasa ut fossila bränslen som energikälla och i rask takt ersätta dem med eldrift och/eller andra förnybara drivmedel. Men det finns också starka skäl för att effektivisera och minska det totala transportarbetet genom resurssnål samhällplanering. Det underlättar övergången till fossilfrihet och har andra positiva miljöeffekter, inte minst i städerna. Det kan också leda till en ökad rättvisa, eftersom kollektivtrafik ökar mobiliteten främst för låginkomsttagare, vilka framförallt är kvinnor. Vi behöver ta ett steg tillbaka och se till hur vi kan lösa samma behov med färre transporter. Tidskrävande dagliga resor ogillas av de flesta pendlare, och långväga varutransporter tillför inte i sig någon välfärdsökning. Ett mer transportsnålt samhälle har många fördelar.

Ett hållbart transportsystem handlar därför inte bara om ny teknik, utan även om samhällsplanering, politiska val och hela det globala ekonomiska systemets utformning. Det sistnämnda råar vi inte ensamma över, men vi menar ändå att Sverige kan skapa ett i stort sett utsläppsfritt inrikes transportsystem till år 2030. All trafik till lands och till sjöss kan då vara utsläppsfria, med undantag för enstaka veteran- eller specialfordon. Flygtrafiken regleras främst genom internationella regelverk, men även där kan Sverige driva på för nya regleringar. En första förutsättning för att nå målet är dock att politiken, på alla nivåer, snarast inser vilken omställning vi står inför och börjar agera utifrån den insikten. En ekologiskt hållbar transportsektor utgör en viktig grund för en ekologiskt hållbar ekonomi.

Några konkreta åtgärder vi vill genomföra för att nå ett mer transportsnålt samhälle är ett kraftigt generellt stöd till lokal och regional kollektivtrafik, massiv satsning på järnvägen, statlig och regional medfinansiering av cykelinfrastruktur, samordnade godstransporter, konverteringsstöd, främjande av bilpooler och samåkning, sänkta hastigheter och färre centrala parkeringsplatser, trängselskatter, avståndsbaserat och färdmedelsneutralt reseavdrag, klimatbaserad förmånsbeskattning av tjänstebilar, ökad IT-användning för att underlätta för resfria möten, utbildningar och distansarbete, motorium för etablering av externa köpcentrum och kollektivtrafikkort som löneförmån.

Vägtrafiken

Av utsläppen från inrikes transporter står vägtrafiken för 95 procent, varav personbilar nästan 60 procent och lastbilar 30 procent. Utsläppen från personbilarna stod länge ganska stilla trots att trafikmängden ökade. Det berodde främst på energieffektivare motorer och på ökad användning av biobränslen. Sedan 2008 har dock personbilsanvändningen minskat och därmed även utsläppen. Detta är givetvis positivt ur miljösynpunkt, men enligt Trafikverkets prognoser kommer användandet åter börja öka.

Om utsläppen ska minska ner mot noll räcker det heller inte att bensin- och dieselfordon körs mindre och blir alltmer bränslesnåla, utan fordonsflottan måste successivt bytas ut eller konverteras till biobränsledrift och eldrift med batterier eller bränsleceller. Vi kräver att det nationella målet för en fossilfri fordonsflotta till år 2030 verkligen genomförs. Tiden rinner iväg och det är hög tid att riksdagen antar det som en skarp målsättning och omedelbart börjar fatta de beslut som krävs för att nå målet.

Dit hör ett ”bonus-malus”-system som gör bilar med mindre miljöbelastning billigare och bilar som släpper ut mer dyrare. Det innebär att övergången till bränslesnåla och klimatvänliga bilar påskyndas. Dessutom är systemet kostnadsneutralt för statskassan. Vi vill dessutom ändra avdragsrätten för arbetsresor så att det blir färdmedelsneutralt, skapa bättre tillgång på biobränslen och använda statsbidrag för att bygga ut antalet laddstolpar för elbilar.

Eftersom tillgången på biobränslen är begränsad och behövs bättre på andra områden bör vägtransporterna i första hand elektrifieras.

Eftersom tillgången på biobränslen är begränsad och behövs bättre på andra områden bör vägtransporterna i första hand elektrifieras. Visserligen är inte elfordon utsläppsfria sett ur livscykelperspektiv, men detta kan förändras i produktionsledet. Driften är däremot helt utsläppsfri, givet att de laddas med förnybart producerad el. Dessutom är elmotorer betydligt effektivare än förbränningsmotorer så att totalt sett mindre energi krävs. Utredningen *Fossilfrihet på väg* beräknar att energianvändningen kan minska med ca 40 TWh genom energieffektivisering av vägtrafiken. Den specifika energianvändningen för nya personbilar beräknar utredningen ska kunna halveras till år 2030 och förutsätter då att elbilar och laddhybrider vid eldrift står för drygt 40 procent av körsträckan. Även för lätta lastbilar kan lika stora relativa förändringar nås som beräknas kunna minska energianvändningen med 60 procent till år 2050, förutsatt att eldrift står för 70 procent av körsträckan. Andra fördelar med elektrifiering, särskilt i stadsmiljö, är minskat buller och en minskning av utsläpp av andra föroreningar som kolväten och partiklar.

Elektrifieringen av vägtrafiken sker främst genom batteribilar, laddhybrider och av vätgasdrivna bränsleceller. Den bör även kunna ske genom elektrifiering av delar av själva vägnätet. Demonstrationsprojekt med olika tekniska lösningar pågår på olika håll, men ännu har inga storskaliga försök gjorts någonstans i världen.

Samtidigt finns en sedan länge beprövad teknik, nämligen den som används för spårbussar. En elektrifiering av delar av vägnätet reducerar den tunga trafikens beroende av diesel och skulle leda till halverad energianvändning för berörd trafik och kraftigt minskade koldioxidutsläpp.

Den tekniska utvecklingen på personbilsidan rör inte bara drivlinan utan i ökande grad även styrsystemen. Potentiellt sett, en stor climateffekt har bilar som med hjälp av avancerad informationsteknologi kan styra sig själva. Om ”moln” av sådana bilar opererar i en stad kan en användare snabbt få tillgång till privatbilismens fördelar – en bil som tar en dit en vill – utan dess nackdelar – till exempel att betala för något som bara används en bråkdel av tiden. Det är bara att kalla på den när man behöver den och lämna den när man är framme. Självstyrande bilar är även yt- och energieffektiva.

Det är inte självklart att självstyrande bilar utvecklas mot kollektiva användningsområden eller att de förses med elmotorer. Men här finns en stor potential som med rätt politisk styrning kan bli ett attraktivt och miljövänligt transportsätt. Även innan denna typ av bilar finns är det angeläget att i högre grad dela på de bilar som finns genom bilpooler och samåkning, något som också underlättas av informationsteknologi.

Bilpooler kan ses som en nyckelfaktor i städer där konkurrensen om marken är hård. Varje bilpoolsbil kan normalt ersätta fem privatägda bilar och på så sätt frigöra markyta genom en minskad parkeringsnorm.

Vägtransporterna är även en miljöfråga i vid mening eftersom den förutom klimatutsläppen även skapar lokala miljöproblem som buller och utsläpp av avgaser och partiklar. Dessutom är bilar skrymmande och tränger undan gående, cyklar och kollektivtrafik från vägar och gator i stadstrafiken. Trots kunskapen om bilismens katastrofala miljöeffekter och att ”peak car” mycket väl kan vara här, fortsätter samhälls- och transportplaneringen att utgå ifrån bilen som norm. Det största vägprojektet i Sveriges historia, Förbifart Stockholm, är det värsta exemplet på hur en otidsenlig, enormt dyr och klimatskadlig transportpolitik fortfarande genomförs. Det var till slut endast Vänsterpartiet som i Sveriges riksdag motsatte sig motorvägen. Men vägbyggen är inte det enda exemplet på bilfrämjande stadsplanering. Det är även problematiskt att kommuner vidhåller en parkeringsnorm som anger att parkeringsplatser ska byggas till alla nya bostäder. Andra exempel är uppförandet av externa köpcentrum och en marknadsorienterad offentlig sektor, som bland annat leder till att många barn går i skolan långt hemifrån eller skapar ett överdrivet antal utövare inom äldreomsorg med långa avstånd mellan brukarna.

I glesbygd kommer bilen många gånger att förbli det viktigaste färdmedlet, men där är utsläppen små jämfört med de totala utsläppen av klimatgaser av transporter i Sverige. Därför är det än viktigare att påverka stadsmiljön där det finns alternativ till bilen. På landsbygden bör fokus främst ligga på att ersätta fossila bränslen med biobränslen eller eldrift, men även gynna kollektivtrafik och samåkning. Det handlar om att i större omfattning få till stånd så kallad anropsstyrd kollektivtrafik och stimulera samåkningsspooler. Det måste finnas en utbyggd service inom rimliga avstånd på landsbygden, bland annat av mackar för biodrivmedel, laddstolpar, handel och offentlig service.

I glesbygd kommer bilen många gånger att förbli det viktigaste färdmedlet, men där är utsläppen små jämfört med de totala utsläppen av klimatgaser av transporter i Sverige.

Byte av trafikslag

Vi vill se en omställning från bilism till kollektivtrafik och cykel som gör transportsystemet jämlikt, bekvämt, tillgängligt, och miljövänligt. Att prioritera kapacitetstark kollektivtrafik inom storstadsregionerna får sannolikt en bättre klimateffekt än satsningar på höghastighetståg mellan dem, enligt utredningen *Fossilfrihet på väg*. För att uppnå hållbara/fossilfria transporter krävs kraftfulla satsningar på kollektivtrafik, järnväg och intermodala lösningar, med andra ord transport av en enhet med flera olika transportsätt. Kollektivtrafiken kommer med en förändrad stadsplanering att få en allt viktigare roll. Därför är det avgörande att den är effektiv, tillförlitlig, har god kvalitet och är kostnadseffektiv.

Vårt mål är en avgiftsfri, skattefinansierad kollektivtrafik. Etappmål kan vara sänkta avgifter och avgiftsfri kollektivtrafik för vissa grupper, eller på vissa tider. Därmed ges alla en drivkraft att välja energisnål kollektivtrafik framför privatbilism, samtidigt som transportsystemet blir rättvisare och mer jämlikt. Genom att föra över kollektivtrafiken till offentlig regi underlättas en effektiv trafikplanering, och resurser frigörs genom att de satsas direkt i trafiken istället för att gå till privata vinster eller utveckling av privata oligopol. Vi vill fördubbla antalet kollektivtrafikresenärer till år 2020 genom ett statligt riktat stöd till spårtrafik, snabbussar, så kallade BRT-bussar, och kollektivtrafik på vatten. Sverige är en gammal sjöfartsnation men vattenvägarna utnyttjas knappast alls för persontransporter, detta trots att fartyg kan göras till energieffektiva och trivsamma färdmedel som i vissa fall förkortar resetiden.

Enligt signaler från EU tillåts idag inte att banavgifterna hålls så låga att det gynnar järnvägen före landsvägstransporter, det vill vi ändra på för klimatet och miljöns skull. Under den borgerliga regeringen 2006-2014 har banavgifterna, den avgift som Trafikverket tar in från dem som bedriver tågverksamhet, mer än fördubblats. Det gör det relativt sett dyrare att använda miljövänliga transportsätt. Vi vill satsa mest av alla riksdagspartier på nya spår och underhåll av järnvägen.

Genom BRT, Bus Rapid Transport, det vill säga vägstråk reserverade för bussar i täta turer med inglasade hållplatser, ges bra förbindelser även till större städer, eller områden utan spårtrafik. De har hög kapacitet och snabbhet. BRT kan även drivas med el genom luftburna trådar, vilket ger möjlighet till eldrift för en större andel busstrafik och även för godstransporter. Övrig busstrafik ska drivas med batterier eller bio-bränslen.

Cykel

Vi vill öka möjligheterna att cykla, både genom den hållbara stadsplanering som vi vill genomföra och genom att satsa på ordentlig cykelinfrastruktur. Cykling minskar inte bara miljö- och klimatpåverkan utan förbättrar dessutom folkhälsan och trafiksäkerheten. Förbättrade möjligheter att cykla ökar möjligheterna att resa för dem som inte har tillgång till bil, samtidigt som de som har bli kan minska sitt bilberoende.

Vi vill ha ett ökat statligt stöd till cykelbanor och cykelparkeringar, öka framkomligheten för cyklister genom ändrade trafikregler, utveckla låncykelsystem, utveckla

kommunala- och regionala cykelplaner, bygga cykelparkeringar med tak vid kollektivtrafiksterminaler och stationer, samt öka möjligheter för att ta med cykeln i kollektivtrafiken. Vi tror att en konsekvent politik för att möjliggöra cyklande skulle kunna öka dess andel av det totala resandet.

Godshantering

Utsläppen från lätta och tunga lastbilar har ökat kraftigt och var 2013 40 procent högre än 1990. De står nu för 30 procent av utsläppen från inrikes transporter. Därför behövs en snabb övergång till lastfordon som drivs på biobränslen eller genom elektrifiering av vägnätet. Men det är inte den enda vägen. Godstransporter på järnväg och till sjöss är betydligt mer energieffektiva, och i det första fallet redan utsläppsfritt. En omställning av godshanteringens utsläpp underlättas alltså betydligt om transporter kan föras över till järnväg och sjöfart. Det gäller inte bara långa transporter. Med täta omlastningsplatser från tåg till lastbil blir även kortare transporter på järnväg möjliga.

Vi vill satsa på att förstärka järnvägsnätet och därmed öka kapaciteten för godshantering, och använda styrmedel för att få över gods från väg till järnväg. Vänsterpartiet vill även bygga ut hamnar och farleder för godstrafik med motorpråmar konverterade till biobränslen eller kanske drivna av vätgas.

Återstående vägtransporter kan rationaliseras betydligt. Ruttoptimering, ökad fyllnadsgrad och längre och tyngre fordon har tillsammans stor potential att minska de längre transporterna. Vid slutdestinationerna finns stora vinster att göra genom godssamordning. I stället för att varorna körs direkt ut till kunder i ofta halvtomma lastbilar, samlas det först upp i samlastningscentraler belägna längs infartsleder och järnvägsspår. Där packas godset om och körs ut till kunderna i fullastade miljöfordon.

Utvärdering av olika projekt med samordnade godstransporter i städer visar på möjligheten att minska trafikarbetet för lastbil med 30-70 procent. En förstudie visar att koldioxidutsläppen för kommunala varuflöden kan komma att mer än halveras genom godssamordning med befintliga dieselfordon, och ge ännu större minskningar vid övergång till bättre fordon. Samtidigt uppstår många andra fördelar; sänkta distributionskostnader, mindre buller och trängsel, och mindre utsläpp av luftföroreningar. Genom ett tydligare beställaransvar kan offentliga sektorn återta ”makten över frakten”. Beställaren kan ställa miljömässiga och sociala krav istället för att överlåta ansvaret på utföraren. Redan idag finns regler om att den som köper transporter har skyldighet att kontrollera att utföraren har trafiktillstånd och är registrerad hos Skattemyndigheten. Vi vill ha ett utvidgat beställaransvar där köparen avkrävs ansvar för att dess transporter följer lagar och avtal.

Flyg

Flygets miljöpåverkan är stor och växande. Utsläppen är höga särskilt från långa utrikesresor men växer även från inrikestrafiken. Även om utsläppen kan minska något genom inblandning av biodrivmedel och effektivare motorer finns inget epokgörande tekniksifte i sikte. Att reducera utsläppen innebär i dagsläget att själva flygandet

Att reducera utsläppen innebär i dagsläget att själva flygandet behöver minska. För att underlätta det behöver alternativen, främst tågtrafiken, göras attraktivare genom snabbare och tätare turer och genom att gynnas prismässigt.

Vänsterpartiet anser att huvudansvaret för att lösa dessa motsättningar ligger hos industriländerna, som måste gå före och visa att de menar allvar med att förhindra klimatförändringar.

behöver minska. För att underlätta det behöver alternativen, främst tågtrafiken, göras attraktivare genom snabbare och tätare turer och genom att gynnas prismässigt. Flyget behöver bära sin miljökostnad i mycket högre grad än vad som för närvarande sker inom EU:s utsläppshandel på både utrikes- och inrikesflyget. En flygskatt behöver därför återinföras. Flygplatsernas utsläppstak ska återinföras. Citynära flygplatser, såsom Bromma i Stockholm, bör läggas ned. I hög grad saknar Sverige dock rådighet över flygets klimatpåverkan. Vi bör verka för kraftiga utsläppsminskningar från internationellt flygande i lämpliga forum.

3.5 Ett globalt klimatavtal

Klimatförändring och många andra miljöfrågor är genuint globala problem som knappast kan lösas utan samarbete mellan länder. FN antog redan 1992 en klimatkonvention (UNFCCC) som har ratificerats av de flesta av världens länder. Där slås bland annat fast att en farlig klimatförändring ska förhindras och att klimatsystemet ska skyddas på grundval av rättvisa, med hänsyn till parternas ansvar och förmåga. Sedan 1995 genomförs årliga konferenser, som bland annat har beslutat om att jordens temperatur inte ska öka med mer än två grader. 1997 antogs Kyotoprotokollet som reglerade industriländernas utsläpp 2008-2012, men världssamfundet har därefter inte kunnat enas om ett avtal med bindande åtaganden om utsläppsminskningar som är i linje med tvågradersmålet. Djupa motsättningar råder mellan industriländerna – inklusive EU och Sverige – och det globala Syd och handlar främst om rättvisa; om hur utsläppsminskningar och omställningskostnader ska fördelas mellan rika och fattiga länder.

Vänsterpartiet anser att huvudansvaret för att lösa dessa motsättningar ligger hos industriländerna, som måste gå före och visa att de menar allvar med att förhindra klimatförändringar. Vi vill se ett globalt klimatavtal som baserar sig på principerna om rättvist miljöutrymme och klimaträttvisa. Avtalet bör baseras på följande huvudlinjer:

- **Bindande.** Ett klimatavtal behöver dels innehålla skarpa begränsningar för utsläpp och fossil utvinning, dels tydliga mekanismer för ekonomisk omfördelning och möjligheter till att föra över kunskap fritt till fattiga länder som påverkas av västvärldens utsläpp. Det behöver vara juridiskt bindande och backas upp av ett sanktionssystem, till exempel liknande det som finns inom Världshandelsorganisationen WTO idag.

Det kan behövas specifika mekanismer för att kompensera fattiga länder som låter sina fossila reserver stanna i jorden. Inom den sortens ramar betonar vi vikten av nationell självständighet. Hur målen ska nås måste vara upp till varje land att besluta, bland annat för att möjliggöra verkligt demokratiska processer. Det kräver stora förändringar av WTO och andra handelsavtal.

- **Rättvist.** De länder som har haft det största ansvaret för utsläppen hittills har ett särskilt ansvar för att hantera konsekvenserna av det. Vi vill se ett klimatavtal där rika länder delar med sig av både sin kunskap (inklusive immateriella rättigheter) och sina materiella resurser i arbetet med att minska utsläppen och möta de klimatförändringar som redan sker. De industrialiserade länderna ska

åta sig att överföra teknik och kapital för att underlätta för utvecklingsländerna att minska sina utsläpp samt anpassa sig till ett förändrat klimat. I ett sådant avtal måste hänsyn tas till att kvinnor och män påverkas olika av klimatförändringar utifrån rådande strukturer, och har olika förutsättningar att medverka till förändring. Också fördelningen av utsläppskvoter behöver utgå från det historiska ansvaret, exempelvis genom en fördelningsnyckel av typen *Greenhouse Development Rights*. Vi är inte principiella motståndare till handel med kvoter, så länge de är en del av en fungerande helhet.

- **Ambitiöst.** Förhandlingarna kan inte sikta på något mindre än att faktiskt undvika katastrofala klimatförändringar och samtidigt ge förutsättningarna för att på allvar ta världen ur fattigdom. Därför kommer det krävas snabbt sjunkande utsläppstak, och att kostnaderna för det i huvudsak bärs av de rika länderna. En svårighet med utsläppsavtal är att sjunkande priser på fossil energi inte bara skulle minska utvinningen, utan också med tiden öka incitamenten att bryta mot avtalet. I förlängningen vill vi se ett avtal som slår fast vilka av världens fossila reserver som ska förbrukas och inte med ett slutdatum för den totala användningen av energi.

Förhandlingarna om ett globalt klimatavtal behöver föras i former som ger länderna i Syd en stark roll, sätter klimatet och fattigdomsfrågorna i första rummet och samtidigt ger realpolitiska förutsättningar att faktiskt nå bindande avtal. Det kommer många gånger att vara en svår balansgång däremellan. Förutsättningen för att det överhuvudtaget ska vara möjligt är att progressiva krafter världen över lyckas bygga upp ett så starkt folkligt tryck att passivitet blir politiskt ohållbart.

Vi är öppna för att klimatfrågorna kan kräva överstatliga beslutsformer på global nivå för utsläpp och fossil utvinning. Trots de stora svårigheter vi ser med att få till stånd verkligt demokratiska processer på en sådan nivå, och därmed möjliggöra ett folkligt tryck på kapitalet, kan det visa sig nödvändigt för att vissa länder inte ska tillåtas förstöra jordens atmosfär.

Reservationer

**Ulla Anderssons och Marie Engström Rosengrens
gemensamma reservationer:**

1. Investera i informationsproduktion, sid 56

Vi reserverar oss mot vissa skrivningar om immaterialrätt och patentlagstiftning

Motiv:

Skrivningarna om immaterialrätt och patentsystem är delvis problematiska om de ska tolkas som att vi anser att de systemen helt ska upphävas. Det menar vi inte är en rimlig väg att gå och har hittills inte varit Vänsterpartiets politik och bör inte heller bli det.

Ulla Andersson

Marie Engström Rosengren

2. Animaliesektorns miljöpåverkan, sid 42

Vi reserverar oss mot de skrivningar som föreslår ”en proportionerlig klimatskatt på livsmedel”.

Motiv:

Vi är överens i sak att det är nödvändigt att minska köttproduktion och på så sätt sträva efter en hållbar livsmedelsproduktion. Vi reserverar oss dock mot förslaget att inför klimatskatt på kött och andra animaliska produkter.

Vi tycker att förslaget inte lever upp till det vi själva inledningsvis skriver i rapporten om vikten att lägga reformförslag som kan vinna ett brett politiskt stöd. För att lyckas med klimatomställningen anser vi det nödvändigt att så långt som möjligt lägga reformförslag som människor har förtroende och förståelse för. När det gäller klimatskatt på livsmedel tror vi det stödet saknas.

I Jordbruksverkets rapport *Hållbar köttkonsumtion* förs diskussion kring frågan om att införa en koldioxidskatt baserad på schabloner. Jordbruksverket menar att detta är ett genomförbart alternativ men med låg träffsäkerhet. Man skriver också i rapporten att för att undvika att konsumenterna ökar sin konsumtion av andra animalier med stora utsläpp av växthusgaser är det viktigt att fisk, mjölk och ägg också ingår i systemet och inte bara kött.

Orsaken är att om konsumenterna växlar från kött till andra animalier blir klimatpåverkan bara marginell eller uteblir helt.

Vi vill eftersträva ett skattesystem som är rättvist, transparent och effektivt. Vi befärar, att en klimatskatt på livsmedel förutom att det i sig kan motverka folks vilja att delta i den nödvändiga klimatomställningen, även kan leda till krångliga administrativa system.

Om en skatt trots allt införs kommer det att kräva fördelningspolitiska insatser.

Vi menar att det finns andra åtgärder för att minska klimatpåverkan. Forskning- och utveckling, utbildning och information är centralt, både i konsument- och producent-led. Information till konsumenter och bra märkning av varor ger ökad kunskap om olika alternativ och dess klimatpåverkan. Stöd till mer miljövänliga livsmedel. Större krav måste dessutom ställas på producenterna för att minska utsläppen av växthus-gaser. Jordbruksverket lyfter dessutom fram vikten av att använda offentlig upphand-ling mer effektivt samt satsningar på vegetariska måndagar.

Marie Engström Rosengren

Ulla Andersson

3. 3.3.1 Gröna jobb och arbetstidsförkortning, sid 48

Vi reserverar oss mot delar av skrivningarna kring arbetstidsförkortningen.

Motiv:

Gruppens slutrapport tar som helhet upp en lång rad viktiga åtgärder som krävs för att få till stånd en nödvändig miljö- och klimatomställning. Bland annat handlar det om att staten, vid sidan om lagstiftningsåtgärder, måste medverka till och finansiera en lång rad investeringar och dessutom satsningar inom FoU. I rapportern skriver vi att det är en förutsättning för att få en klimatomställning till stånd inom olika samhälls-sektorer och för att utveckla vår inhemska industri.

Samtidigt skriver vi att det ”redan med dagens produktivitetssökningstakt skulle det gå att nå 30 timmars arbetsvecka innan 2030 utan sänkt materiell levnadsstandard”.

Att med så resurskrävande åtgärder de kommande åren samtidigt genomföra, eller på-börja, en arbetstidsförkortning är det högst troligt att den materiella levnadsstandarden påverkas för den enskilde medborgaren.

Det finns även andra skrivningar som inte problematiserar och går igenom arbetstids-förkortning på det sätt frågan förtjänar, till exempel att den totala arbetstiden faktiskt kan sjunka för att det inte finns arbetskraft, utan ses mer som att det enbart innebär fördelar.

Framför allt krävs det ett brett opinionstryck för att få frågan på dagordningen och för att få till en förändring.

För övrigt anser vi att arbetstidsförkortning är en central och viktig reform men bör inte benämnas som en av århundradets viktigaste frågor, däremot menar vi att klimat-omställningen absolut hör dit.

Ulla Andersson

Marie Engström Rosengren

4. 3.1.4 Skatter och andra ekonomiska styrmedel, sid 29

Gruppens majoritet föreslår att momsen ska användas som ett styrmedel för att påverka människors beteende och för att styra varor och tjänster. Vi menar att momsen är ett oerhört trubbigt instrument för att påverka det och även ett kostsamt sådant. De momssänkningar som genomförts har som vi sett inte gått till att sänka priset på varan/tjänsten utan istället hamnat hos mellanhänder. Momshöjningar däremot slår igenom. Dessutom är det svårt särskilja olika komponenter i tex livsmedel på så sätt att de kan ha olika momssatser.

Ulla Andersson

Marie Engström Rosengren

Ulla Anderssons reservationer

5. 3.1.4 Skatter och andra ekonomiska styrmedel, sid 29

Rapporten föreslår att koldioxidskatten ska höjas. Jag anser inte det. För att en höjning ska vara effektiv och därmed tvinga fram ett ändrat beteende, för dem som kan ändra det, så krävs väldigt kraftfulla höjningar. Den höjning som den dåvarande klimatberedningen föreslog har redan genomförts via prishöjningar pga av världsmarknaden. Systematiska enskilda små höjningar av skatten som varit den väg som hittills använts har haft ringa effekt och mest retat upp folk. En årlig uppräknings som numer görs är däremot rimlig. Jag ser därför andra bättre verktyg som kan användas och som också tas upp i rapporten som tex konverteringsstöd, kollektivtrafik, fordonsskatten, laddstolpar, service, och att fordonsflottan måste successivt bytas ut eller konverteras till biobränsledrift och eldrift med batterier eller bränsleceller osv.

Min utgångspunkt i detta är att jag tror att det viktigaste av allt för att lyckas med en klimatomställning är att få folk med sig i det arbetet. En höjning av koldioxidskatten får stora skilda effekter beroende på var i landet man bor och vilka alternativ som finns till bilen. Politikens uppgift i klimatomställningen är bla att erbjuda miljövänliga alternativ som också uppfattas som riktiga alternativ för dem som behöver det och det nås inte på landsbygden.

Ulla Andersson

6. Tillväxt mm

I rapporten förs på olika ställen resonemang om Tillväxt, dess för- och nackdelar, men framförallt dess nackdelar och därmed också en del mindre väl formulerade rader och problematiska påståenden tex att all ekonomisk nettotillväxt ger större miljöbelastning. Dessa resonemang om tillväxt finns under olika avsnitt i rapporten. Min utgångspunkt i detta är att den ekonomiska politik som behövs för att skapa välfärd, jämlikhet, klimatomställning och ge människor möjlighet till arbete, det vill säga jobb är det centrala. En sådan politik skapar tillväxt. Jag menar att tillväxtdebatten ger fel fokus för Vänsterpartiet då det är den ekonomiska politikens innehåll som är det centrala. Det finns även andra skrivningar som jag inte står bakom till exempel om;

- ekonomins optimala storlek,
 - att BNP är i praktiken ett mycket smalt mått på aktiviteten inom en liten del av den totala ekonomin,
 - en beskrivning om varför det inte kommer till stånd verkningsfulla åtgärder
 - för klimatförändringarna,
- är exempel på skrivningar som jag ifrågasätter, inte håller med om eller och därför inte kan stå bakom och därför väljer att reservera mig emot. Dessa finns under olika avsnitt i rapporten tex 1.7 ,2.1.2, 2.3 , 3.1.6 .

Ulla Andersson

Marie Engström Rosengrens reservation

7. 3.1.4 Skatter och andra ekonomiska styrmedel, sid 29

Jag reserverar mig mot skrivningen:

”Vi förespråkar i nuläget dock ingen ytterligare skatteväxling. Dels för att vi inte ser någon anledning till att sänka inkomstskatterna ytterligare, snarare behöver den totala skattekvoten höjas för att klara den högre ambitionsnivån som vi vill se i den offentliga sektorn. Dels för att fossila bränslen behöver fasas ut helt de närmaste årtiondena, vilket gör dem till en snabbt krympande skattebas.”

Texten ersätts med:

”Höjda energiskatter påverkar hushållens ekonomi. De som drabbas hårdast är människor med lägre inkomster. I uppdraget ligger att ta hänsyn till de fördelningseffekter som åtgärder för klimatomställning kan ge upphov till. Skatteväxling, där man ökar skatter på verksamhet som är negativt för miljön/klimatet och sänker skatten på arbete, kan vara en framkomlig väg. I så fall bör skattesänkningarna i första hand sänkas för hushåll med låga inkomster. Alternativt kan compensation ske på annat sätt, exempelvis höjt bostadsbidrag, bostadstillägg och/eller bostadstillägg för pensionärer.”

Motiv:

Vi skriver på flera ställen att vi kan tänka oss att höja bland annat koldioxidskatten. Höjda miljöskatter drabbar främst låginkomsttagare. Att då slå fast att vi inte förespråkar en skatteväxling gör att vi ”tar bort” möjligheten att kompensera låginkomsttagare skattevägen. Samtidigt för vi under samma rubrik, en diskussion om compensation till vissa grupper och utesluter då inte skattevägen. Detta leder till en olycklig otydlighet. Dessutom anger vi som skäl att fossila bränslen behöver fasas ut och är därmed en krympande skattebas. Är det så att den skattebasen krymper eller försvinner helt har vi verkligen lyckats.

Miljöskatters främsta uppgift är att styra beteende, inte att finansiera välfärd.

Marie Engström Rosengren

Mikael von Knorrings reservation

8. Jag vill reservera mig mot förslagen till energiomställning i slutrapporten, för att de inte räcker för att fasa ut det fossila.

Rapporten sätter upp målet att Sverige ska göra upp med fossilberoendet (180 TWh) och dessutom kärnkraften (60 TWh) till år 2040. Det finns helt enkelt inga förslag i rapporten som är i närheten av att nå det. Det betyder att själva skelettet i klimatomställningen, som ska hålla uppe resten, saknas.

Det rapporten sprungit in i är krocken mellan att vi hypar sol- och vindkraft och att realiteterna syns först i en siffersatt analys. Både sol- och vindkraft är bra saker som vi borde satsa mer på, men det är helt orealistiskt att det ska räcka för att fasa ut allt det fossila.

IPCC pekar på att det behövs en kombination av sol-, vind- och kärnkraft. De har goda skäl för det.

Vänstern borde svara på det budskapet med samma beredskap till självprövning som vi vill att andra ska visa. Det vi sade 1980 – att kärnkraften var ett större problem än oljan – visade sig fel. Vi behöver se över det, med utgångspunkten att ekosystemen går först.

Trots slutrapportens alla förtjänster tar den inte tag i det. Den får inte ihop siffrorna till klimatmålen. Istället landar den i lösa skrivningar, som den att ”ett antagande” är att det behövs ”en mångdubblad utbyggnadstakt”. Vi hade tvärtom behövt lyfta fram att det finns ett problem att lösa här.

Värderingarna i Vänsterpartiet ser redan ut att ha genomgått ett grundläggande skifte. Idag är vi antagligen i stort överens om att klimat-förändringarna är den större frågan. Vi behöver ta ett tydligt ställningstagande för det och börja dra slutsatser av hur det förändrar synen på energifrågorna.

Framförallt är det tre saker vi skulle behöva säga:

- att huvuduppgiften för omställningen är att fasa ut det fossila
- att vi är beredda att stödja en energiöverenskommelse som är bra för klimatet, utan att villkora det med ett stopp för ny kärnkraft
- att Vänsterpartiet behöver en diskussion om hur en energipolitik som kan sänka Sveriges utsläpp till nära noll ser ut.

Vänsterpartiet skulle behöva ta rollen som det första seriösa klimatpartiet i Sverige, som konsekvent lyssnar på IPCC.

Mikael von Knorrning

